

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
Інститут психології імені Г.С. Костюка

**Тамара Піроженко, Ірина Карабаєва,
Людмила Соловійова, Людмила Токарєва,
Олена Федорчук, Олена Хартман**

**ДОШКІЛЬНИК:
КРОК У ШКІЛЬНЕ ЖИТТЯ**

Київ – 2023

ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
Лабораторія психології дошкільника

З повагою до перспектив розвитку дитини

ДОШКІЛЬНИК:
КРОК У ШКІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Навчально-методичний посібник

Київ – 2023

УДК 159.922; 159.922.6; 159.923

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 8 від 27 червня 2023 р.)

Рецензенти:

Юрій САВЧЕНКО, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат психологічних наук, доцент;

Олександр МУЗИКА, завідувач лабораторії психології обдарованості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук, професор.

Дошкільник: крок у шкільне життя : навчально-методичний посібник / Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Соловійова Л.І., Токарева Л.Д., Федорчук О.І. Хартман О.Ю. ; за наук. ред. Т.О. Піроженко. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 149 с.

ISBN 978-617-7745-22-7

У навчально-методичному посібнику узагальнено матеріали прикладного наукового дослідження «Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи» (2021 - 2023 рр.). А саме: представлено порівняльний аналіз теоретико-прикладних основ діагностичної оцінки готовності дитини до шкільного навчання; наведено універсальний діагностичний інструментарій; висвітлено методичні рекомендації щодо організації психолого-педагогічного супроводу та підтримки розвитку дитини на основі збалансованого підходу щодо оцінки готовності дитини до шкільного навчання в умовах сучасних змін та реформування системи початкової освіти.

Навчально-методичний посібник адресовано фахівцям дошкільної та початкової освіти, студентам психологічних та педагогічних спеціальностей, слухачам курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Номер державної реєстрації наукового дослідження: 0121U107587

© Тамара Піроженко, Ірина Карабаєва, Людмила Соловійова,
Людмила Токарева, Олена Федорчук, Олена Хартман, 2023
ISBN 978-617-7745-22-7 © Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. Загальний науковий підхід до проблеми готовності дитини старшого дошкільного віку до шкільного життя	7
II. Психологічний інструментарій оцінки готовності дитини дошкільного віку до систематичного навчання у школі: комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення»	23
III. Кількісні та якісні характеристики готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі	42
IV. Крок дитини у шкільне життя: методичні рекомендації щодо розвитку та підтримки вікових досягнень	62
V. Стратегії особистісно-розвивальної взаємодії дорослого з дітьми з різними рівнями готовності до шкільного навчання	84
VI. Сім'я як чинник майбутньої успішної адаптації дитини до умов шкільного життя	110
ПІСЛЯМОВА	132
Тезаурус	134
Рекомендована література.....	147
Відомості про авторів	148

ВСТУП

Проблема готовності дитини до шкільного життя актуалізує важливі питання онтології зростання людини, становлення психологічних досягнень, завдяки яким у дитини з'являється можливість опанувати нову соціальну ситуацію розвитку, нові види діяльності, новий характер взаємовідносин з однолітками і дорослими. Довгий час ця проблема, залишаючись предметом прикладних досліджень, змістовно наповнювалась питаннями діагностики готовності дітей дошкільного віку до систематичного навчання в школі. Безпосередньо з'явившись з потреб практики, цей напрям психологічних досліджень має своє представлення як в теоретичній, так і практичній площині. Очевидним є те, що проблема вивчення готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах сучасної школи відображає одну з фундаментальних проблем в системі наук про дитину та її розвиток. Особливу значимість в умовах модернізації освіти та новому нормативно-правовому контексті набуває проблема наступності дошкільного та початкового навчання, ядром якого є готовність дітей дошкільного віку до умов сучасної школи.

Зростання актуальності проблематики готовності дітей до систематичного навчання в школі для системи освіти в останній час поєднується зі зниженням кількості наукових публікацій досліджень у цій області, особливо в галузі дитячої психології, що дає змогу стверджувати про кризу в дослідженнях проблеми готовності дітей дошкільного віку до шкільного навчання, сутність якого складає протиріччя між системною природою феноменів готовності до шкільного навчання й обмеженістю традиційно застосованих в даній проблематиці аналітичної стратегії й методів дослідження. Отже, нагальна необхідність застосування системної методології й нових експериментальних технологій в дослідженні готовності дітей дошкільного віку до систематичного навчання в сучасній школі обумовило проведення дослідження співробітниками лабораторії психології

дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України означеної проблеми.

Актуальність дослідження обумовлюється потребою збалансування зусиль дорослих у забезпеченні повноцінного психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку на перехідному етапі від дошкільної до початкової освіти, який визначатиме дошкільну зрілість дитини як основу формування готовності старшого дошкільника до набуття нового соціального статусу школяра та оволодіння навчальною діяльністю. В умовах сучасної школи проблема готовності дитини старшого дошкільного віку до шкільного навчання звучить особливо гостро. Освітні стандарти та орієнтири Нової Української Школи проголошуючи серед основних пріоритетів педагогіку партнерства та оновлення підходів до навчання учнів, посилюють акценти на формуванні ключових компетентностей зростаючої особистості. У зв'язку з цим, першочергового значення набуває сучасна інтерпретація феномену «готовність дитини до навчання у школі», визначення його складових компонентів на основі компетентнісного та цілісного підходу до оцінки досягнень, які набуті дитиною протягом дошкільного періоду. Оновлення системи оцінювання готовності дитини до систематичного навчання у школі передбачає також врахування нових, доведених психологічною наукою аспектів готовності, як то готовність дитини взаємодіяти з навколишнім світом, здатність до ціннісної регуляції дій у пізнавальній та соціальній активності тощо.

Важливість наукового аналізу проблеми готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання у сучасній школі посилюється тим, що в умовах сьогодення останній рік перед школою старші дошкільники проживають у різних соціальних умовах та способах організації життя в закладах дошкільної освіти, центрах розвитку дитини, сім'ї. Окрім того вибір часу вступу дитини до першого класу школи: з шести чи семи років, залишається за батьками майбутніх першокласників. Така ситуація потребує обізнаності та врахування дорослими індивідуальних та вікових

особливостей шестирічних дітей, які по суті залишаються дошкільниками з притаманними їм відмінностями, провідною ігровою діяльністю. Важливо підкреслити й те, що повноцінний розвиток дітей в умовах першого класу сучасної школи залежить від того, наскільки вчителі початкових класів школи будуть враховувати індивідуальні та вікові психологічні особливості першокласників, наскільки сформований у дітей рівень готовності до систематичного навчання, наскільки відрізняється готовність до систематичного навчання у шестирічних та семирічних дітей. Тому питання пошуку та розробки засобів психологічної діагностики готовності дитини до шкільного життя набуває особливої гостроти.

Наукова обґрунтованість пропонованих співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України рекомендацій полягає в тому, що вперше представлено систему експертної оцінки досягнень дітей шестирічного та семирічного віку з метою збалансованого підходу до оцінки готовності дитини до шкільного навчання в умовах сучасних змін та реформування системи початкової освіти.

Перспективність та соціальна ефективність впровадження науково-практичних викладок полягає у забезпеченні наступності та якості дошкільної та початкової освітніх ланок, в яких закладаються основи формування життєвих компетентностей, необхідних впродовж життя.

Загальний науковий підхід до визначення готовності дитини старшого дошкільного віку до шкільного життя

Проблема діагностичного визначення готовності дітей до школи турбує педагогів в усьому світі. В роботі, присвяченій декларації та програмі дій в освіті до 2030 року, говориться про те, що для забезпечення готовності дітей до школи важливо, щоб всі діти мали доступ до якісного цілісного розвитку в молодшому віці. Наголошується на необхідності розробки більш надійної комплексної системи оцінки результатів навчання на його критичних етапах, особливо в ході та наприкінці дошкільного, які відображають як когнітивні так і не когнітивні навички. Розробники наголошують, що для забезпечення

готовності до школи важливо, щоб діти мали хоча б мінімальний рівень розвитку. Наголошується, що освітні системи повинні розроблятися з урахуванням національних умов, можливостей, рівнів розвитку, ресурсів і інфраструктури. Акцентується увага на важливості забезпечення моніторингу розвитку та навчання як на індивідуальному, так і на системному рівнях.

Психолого-педагогічний аналіз літератури з теми дослідження та результати спілкування з практиками, показали, що існує достатня кількість робіт, в яких пропонується чимало способів визначення готовності дитини до систематичного шкільного навчання, якісних та кількісних їх характеристик. З огляду психолого-педагогічної літератури проблеми готовності дитини дошкільного віку до систематичного навчання у школі можна констатувати, що зараз пропонується чимало способів визначення цієї характеристики розвитку дитини. Одні вчені та спеціалісти вважають достатнім критерієм досягнення певного ступеня морфологічного розвитку, інші пов'язують готовність з розумовим розвитком, треті вважають за необхідну умову певний рівень психічного, і перш за все особистісного, розвитку. Тому в реальній практиці, педагогічній і психологічній науках й досі існують розбіжності щодо розуміння понять «підготовка до школи», «готовність до школи», «шкільна зрілість», «психологічна готовність до школи».

Множинність підходів та рішень в оцінці готовності дитини до шкільного життя вказує на те, що поняття готовності дитини до шкільного життя та готовності до систематичного навчання в школі є взаємопов'язаними, але не тотожними. В цих аспектах проблема готовності дитини до шкільного навчання не є новою, проте й до сьогодні потребує комплексного психологічного вивчення. У зарубіжних працях вона відображена у дослідженнях шкільної зрілості дітей (Г. Гетцер, А. Керн, С. Штребел, Я. Йірасек, Й. Шванцара, Г. Вітцлак та ін.). В якості компонентів шкільної зрілості вчені виділяли інтелектуальну, емоційну і соціальну. Під інтелектуальною зрілістю розуміли диференційоване сприймання; концентрацію уваги; аналітичне мислення як здатність

усвідомлювати основні зв'язки між явищами; можливість логічного запам'ятовування; можливість відтворювати зразок; розвиток тонких рухів руки і сенсомоторна координація. Емоційна зрілість розуміється як зменшення імпульсивних реакцій і можливість тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання. До соціальної зрілості належить потреба дитини у спілкуванні з однолітками і вміння підпорядковувати свою поведінку законам дитячих груп, а також виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання. На основі виокремлених параметрів створені тести визначення шкільної зрілості.

Теза про те, що готовність до навчання у школі – багатокомпонентне утворення, розвивалася у працях науковців, що працювали на радянських теренах та українських психологів (В. Котирло, С. Ладивір, Т. Кондратенко, С. Кулачківська, Т. Піроженко, О. Проскура, Н. Головань, С. Максименко, К. Максименко, О. Главник, Н. Стадненко, Т. Ілляшенко, А. Обухівська, Б. Андрієвський, І. Любарська та ін.). Психологічна готовність до навчання у школі складається з певного рівня мотиваційного розвитку дитини, що включають пізнавальні і соціальні мотиви учіння, бажання зайняти нову позицію школяра; достатнього розвитку інтелектуальної і мовленнєвої сфери, довірливої поведінки, спілкування. З метою визначення готовності дитини до шкільного навчання зарубіжними та вітчизняними дослідниками було розроблено різні діагностичні системи та окремі методики (Г. Вітцлак, Х. Бройер, М. Войффен, А. Керн, Я. Йірасек, Л. Цеханська, Д. Ельконін, О. Венгер, М. Костікова, В. Котирло, С. Ладивір, Т. Кондратенко, О. Проскура, Н. Салміна, В. Холмовська, Н. Гуткіна).

Аналіз проблематики досліджень доводить, що багато хто з вчених успішно розробляють сучасний зміст поняття підготовки дітей до школи. Так Л. Федорович вважає, що підготовка дітей до школи – закономірний, соціально і дидактично зумовлений процес взаємодії, суб'єкти якого перебувають у педагогічно доцільних, суб'єкт-суб'єктних, гуманних відносинах, що забезпечує особистісно-орієнтований фізичний, психічний і

соціальний розвиток дитини відповідно до її можливостей і потреб (Л. Федорович, 2003). Н. Черепаня відзначає, що готовність дитини до шкільного навчання – складне психолого-педагогічне утворення, яке розуміється як цілісна своєрідність інтелектуального розвитку дитини та її психологічних особливостей, без яких неможливо навчатися в масовій школі. Готовність – це стан потенційних і тому ідеальних можливостей дитини, шкільна зрілість – стан її актуальних і реальних можливостей (Н. Черепаня, 2006). Вчена Т. Поніманська відзначає, що готовність дитини до шкільного навчання – інтегративна характеристика психічного розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи. Цей феномен постає як загальна (психологічна) і спеціальна готовність до навчання в школі, в якій розкриваються рівні розвитку тих психологічних якостей, що найбільше сприяють нормальному входженню в шкільне життя, формуванню навчальної діяльності (Т. Поніманська, 2006).

Узагальнення наукових матеріалів дозволяє говорити про можливість створення теоретично сконструйованої діагностичної моделі готовності дитини до навчання в школі. Так вченими-практиками пропонуються завдання вміщені в практичний посібник для визначення готовності /неготовності дітей шестирічного віку до навчання в школі. Авторами представлені діагностичні методики у вигляді одинадцяти інтелектуальних завдань різного змісту та інтерпретації їх виконання дітьми-шестирічками готовими/неготовими до шкільного навчання. Цікавою є представлена авторами бесіда як з батьками, так і з дитиною. В бесіді з батьками, яка відбувається не в присутності дитини, з'ясовується історія раннього розвитку та стан здоров'я дитини, а також склад сім'ї, освіта та заняття батьків, можливості займатися вихованням дитини та наявність труднощів у цьому. Після бесіди з батьками відбувається бесіда з дитиною. Вона спрямована на те, щоб створити невимушену, довірливу атмосферу спілкування і, разом з тим, отримати важливі відомості про рівень обізнаності дитини, її вміння спілкуватися: відповідати на запитання, будувати висловлювання. Потребує

уваги і зміст представлених дослідницями завдань: співвіднесення фігур різної форми з ідентичними, які потрібно скласти з двох частин; відтворення площинного зображення фігури з окремих її частин; утворення пар предметів за функціональними ознаками тощо. Обґрунтованим, структурованим та змістовним представлено для практиків матеріал про готовність дитини до навчання та ознак неготовності дитини до означеної діяльності (Н. Стадненко, Т. Ілляшенко, А. Обухівська, 2001).

Упорядником сучасного посібника «Діагностика готовності дітей до школи» О. Дєдовим пропонуються методики, тести, діагностичні програми розроблені знаними авторами в різні роки, які спрямовані на вивчення мотиваційної готовності (методика «Читання казки», методика «Внутрішня позиція школяра» Н. Гуткіної, навчальна мотивація (за М. Гінзбургом). Інтелектуальної готовності тест «Запам'ятай 10 слів», методика «Четвертий зайвий», «Впізнавання фігур», тест «Класифікація, методика «Послідовність подій», тест «Аналогії», «Знайди будиночок», «Обведи контур», «Порівняння за формою», повторення цифрових рядів (субтест із тесту інтелекту Д. Векслера, орієнтований тест Керна-Йірсека на визначення функціональної готовності дітей до шкільного навчання. Емоційно-вольової сфери: методики вивчення довільної регуляції поведінки та діяльності емоційно-вольової готовності, тест «Графічний диктант», методика «Зразок і правило» (за О. Венгером) тест «Будиночок», «Лабіринт» «Розфарбуй малюнок», методика Л. Красильнікової «Так і Ні не говорити» (текст методики приводиться за А. Лідерс, 1995). Особистісно-соціальних видів готовності - експрес-діагностика готовності дитини до навчання у школі (за Ю. Гільбухом, С. Коробко, Л. Кондратенко) яка включає: тест фонематичного слуху, тест копіювання безглуздих складів, тест словника, тест короткочасної пам'яті та умовиводів, визначення рівня розумової активності дитини (О. Дєдов, 2014).

Проблема підготовки дітей до школи знайшла широке відображення у світовому досвіді. У працях розкрито окремі психологічні, педагогічні і

методичні аспекти зазначеної проблеми (F. Nylor, Y. Ossola, D. Cadman, D. Wilson, L. Miller, G. Cummings); з'ясовано роль сім'ї в цьому процесі (S. Valter, A. Rydell, D. Cookson, M. Roussey, I. Senecal, V. Stein та ін.).

Вартісним для розуміння проблеми готовності дитини до шкільного навчання є порівняльний аспект проблеми, висвітлений у роботах про польську теорію і практику підготовки до школи (А. Бжезінська, Б. Вілгоцька-Оконь, Е. Грушик-Кольчинська, С. Гуз, М. Дмоховська, Д. Клус-Станська, І. Кайзер, А. Клім-Клімашевська, У. Ошва, Б. Сурма, С. Шуман) (Ю. Антонюк, 2017).

У дослідженні І. Ададек розглянуто проблему підготовки дітей до школи за умов спеціально змодельованого процесу дошкільного виховання, що ґрунтується на використанні спадщини польської теорії та практики дошкільної педагогіки, запропоновано авторські розробки дидактичних матеріалів з урахуванням специфіки дошкільної освіти. (І. Ададек, 2001, с. 52; 2010, 2011).

Д. Валошек постулює у дисертації власні авторські погляди щодо організації процесу підготовки дітей до школи на основі концепції емансипованого виховання – системи педагогічних дій, спрямованих на звільнення особистості від непотрібних обмежень і інструктивного впливу педагога; задоволення права будь-якої дитини на вільну, творчу діяльність відповідно до її інтересів і потреб; розвиток самостійності, відповідальності та ініціативності. Відповідно дослідження авторка спрямовує на створення концепції підготовки дітей до шкільного навчання, що враховує самоцінність дошкільного періоду розвитку і забезпечує розвиток індивідуальності дитини. На основі аналізу й оцінки теорії і практики підготовки дітей до школи Д. Валошек окреслює альтернативні традиційним шляхи вдосконалення цього процесу в умовах освіти в Республіці Польща; пропонує авторську методику підготовки дітей до школи для використання у польських дошкільних закладах і початкових школах. (Д. Валошек, 1999).

Якісні характеристики представлені у різних конфігураціях: у двох – готовий (не готовий) до шкільного навчання, у трьох – високий, середній, низький рівні, також представлені і наступні рівні – високий, достатній, середній, нижче середнього, низький тощо. Відповідно до рівнів надається і бальна (кількісна) оцінка означеної проблеми.

У діагностиці психологічної готовності дошкільника до систематичного навчання у школі за допомогою ігрових ситуацій визначається загальна обізнаність, вміння побудувати речення. Автори відзначають, що гра має вимірювальну-випробувальну направленість за допомогою якої досягаються якісна і кількісна оцінка дошкільної зрілості. Дослідниками пропонується робити висновки про сформованість параметрів дошкільної зрілості на підставі не однієї якоїсь процедури, а поведінки дитини під час всієї гри. За кожне завдання дитина отримує скельце певного кольору відповідно до діагностованої якості, наприклад, жовте. Кількісно обчислення проходить таким чином: 1 «скельце» – виконав правильно, самостійно завдання; 0 – виконав завдання неправильно; 1 – за допомогу будь-яку (за кожен вид завдання) (К. Муліка, 2008).

Цікавим представляється огляд літератури з теми про методи діагностики креативності дошкільників у сучасному дошкільному закладі запропонований Л. Шелестовою. Вчена звертає увагу на те, що багато дослідників виділяє творчу уяву як компонент креативності, і це обумовлює спрямованість методик на діагностику цієї якості особистості. В методиці, описаній Л. Шелестовою, представлено чотири діагностичних завдання на виявлення рівня сформованості у дитини реалізму уяви; вміння бачити ціле раніше частини; надситуативно-перетворювального характеру творчих рішень; здатності до експериментування. Так у завданні «Сонце в кімнаті» діагностується реалізм уяви. Під час обстеження психолог оцінює спроби дитини виправити малюнок. Обробка даних здійснюється за п'ятибальною системою: 1 бал: відсутність відповіді, неприйняття завдання («Не знаю, як виправити»), «Малюнок виправляти не потрібно»; 2 бали: формальне

усунення невідповідності (стерти, зафарбувати сонечко); 3 бали: змістовне усунення невідповідності, але рішення просте (намалювати в іншому місці – «Сонечко на вулиці»); 4 бали: змістовне усунення невідповідності, але рішення складне (переробити малюнок – «Зробити зі сонечка лампу»); 5 балів: конструктивна відповідь (відокремити невідповідний елемент від інших, зберігши його в контексті певної ситуації («Малюнок намалювати», «Намалювати вікно», «Намалювати навколо сонечка рамку» тощо). Результати діагностики після виконання чотирьох завдань узагальнюються і визначається рівень сформованості творчих якостей дитини за параметрами: високий, середній, низький (Л. Шелестова, 2014).

Простою у використанні є діагностика рівня розвитку уяви, для визначення якої педагог аналізує результати домальовування дитиною геометричної фігури. Оцінювання рівня сформованості художньо-продуктивної компетенції відбувається під час аналізування малюнка дитини у бальній системі від нуля до чотирьох. На основі отриманих даних визначається тип рівня розвитку від нуля до чотирьох з чіткими показниками до кожного з типів (В. Кузьменко, І. Карабаєва, 2021), (І. Карабаєва, Н. Савінова, 2016).

Серед компонентів психологічної готовності дитини до школи науковці виокремлюють вольовий складник, який відображує актуальний стан розвитку у старшого дошкільника здатності довільно регулювати свої дії (зовнішні – рухи, внутрішні – перцептивні, мнемічні, імажинативні, пізнавальні дії), організовувати, упорядковувати та спрямовувати їх на реалізацію свідомих цілей в процесі здійснення певної діяльності. У діагностичному інструментарії оцінки вольової готовності 6-7 річної дитини до навчання у школі, представленому у наукових джерелах, дослідники виділяють якісні та кількісні показники рівнів прояву довільної регуляції.

За допомогою модифікованого дитячого варіанту тесту Б. Бурдона визначають вміння дошкільника уважно слухати і утримувати в пам'яті словесну інструкцію дорослого, зосереджуватися на завданні і послідовно

його виконувати, а також продуктивність та стійкість уваги дитини. За результатами виконання тесту «Коректурна проба» виділяють три рівні прояву довільної регуляції дитини (високий, середній, низький) з наступними якісними характеристиками кожного рівня. Цікавим представляється обчислення показника. Так кількісний показник рівня розвиненості продуктивності та стійкості дитячої уваги визначається за формулою: $S = (0,5 * N - 2,8 * n) / t$, де S – показник продуктивності і стійкості уваги; N – кількість зображень предметів, переглянутих дитиною за час роботи; n – кількість помилок, допущених за час роботи (пропущені потрібні або закреслені непотрібні зображення); t – час роботи. Відповідно визначають п'ять рівнів розвитку: - дуже високий, показник S більше ніж 1,00 (10 балів); - високий, показник S знаходиться в межах від 0,75 до 1,00 (8-9 балів); - середній, показник S розміщується в межах від 0,50 до 0,75 (6-7 балів); - низький, показник S знаходиться в інтервалі від 0,25 до 0,50 (4-5 балів); - дуже низький, показник S знаходиться в межах від 0,00 до 0,25 (0-3 бали) (С. Недельська, О. Акулова, 2020).

У грі «Блюдце» із серії ігрових завдань, розроблених українськими науковцями, для дослідження вольової готовності дитини до школи, визначають рівень розвитку цілеспрямованості, активності досягнення мети та подолання труднощів. За результатами виконання дитиною завдання надають якісні характеристики трьом рівням розвитку довільної регуляції: високий, середній, низький (Л. Соловйова, 2021).

В рамковій програмі дій щодо реалізації Цілі сталого розвитку 4: Забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти та сприяння можливостям навчання протягом усього життя для всіх «Освіта 2030», що є декларацією Всесвітнього освітнього форуму окреслено п'ять критеріїв вивчення питань готовності дітей до переходу на нову ланку здобуття освіти: актуальність, узгодженість із завданням, можливість регулярного збору даних по країнах, зручність у інформуванні глобальної аудиторії і можливість інтерпретації. Відмічається, що в ряді країн вже існують надійні

показники, які підлягають подальшій розробці та уточненню (Освіта 2030, 2015)¹.

К. М. La Paro та R. C. Pianta наголошують, що скринінги шкільної готовності дуже розповсюджені в США. Оцінка готовності до школи на практиці зазвичай фокусується на вимірюванні та передбаченні дитячих переднавчальних навичок та поведінки. Використовуються такі якісні показники: готовий або не готовий до шкільного навчання. (La Paro К. М., Pianta R. С., 2000).

М. Prior із співавторами відмічають, що в літературі з проблематики вимірювання шкільної готовності виділяються два класи релевантних характеристик дітей: когнітивні здатності та навички; особистісні характеристики. (М. Prior, Е. Bavin, В. Ong, 2011).

Для скринінгу рівня розвитку дітей перед вступом до школи та моніторингу шкільної готовності в Канаді використовується методика оцінки розвитку дошкільника – Early Development Instrument. Опитувальник складається зі ста чотирьох запитань, в якому оцінюються п'ять параметрів: фізичний розвиток; соціальні знання та компетентність; емоційне здоров'я та зрілість; мовленнєвий та когнітивний розвиток; комунікативні навички та загальні знання (J. E. V. Lloyd, С. Hertzman, 2009).

Представлення матеріалів щодо оцінки готовності дитини до школи, які розроблено співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України відображають компетентнісний підхід до оцінки психологічних досягнень дитини, необхідних впродовж життя на різних етапах освітнього розвитку. Розробка інструментарію оцінювання набутих дитиною досягнень, необхідних до переходу в нову ситуацію шкільного життя утворює розуміння освітнього результату через сформовані компетентності на відміну від кількісних показників фізичного, психічного, соціального розвитку дитини.

¹ Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all / <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>

Компетентнісний підхід означає спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Компетентнісний підхід є концептуальним орієнтиром освіти та шляхом її оновлення на всіх ланках (дошкільної, загальної середньої, вищої). Компетентнісний підхід утверджує сучасну пріоритетність по відношенню до знаннєвого підходу в освіті та демонструє спрямованість на комплексне засвоєння знань, умінь, навичок, та, головне, способів їх впровадження у практичній діяльності, завдяки яким особистість як суб'єкт навчання, успішно реалізує та самопрезентує свої наміри, бажання, цілі, завдання, цінності. В такий спосіб компетентнісний підхід в освіті забезпечує умови для збереження цілісності особистості в єдності розвитку її емоцій, інтелекту, вольової регуляції поведінки і діяльності та розвитку духовних надбань. Реалізація вказаного підходу у проведеному співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України дослідженні «Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи» базувалась також на методологічні засади і положення філософії, психології і педагогіки щодо активності суб'єкта в пізнанні; впливу соціуму, навчання і виховання на розвиток особистості, унікальності дошкільного дитинства; взаємозв'язку теорії і практики; принципу системності й комплексності під час аналізу соціально-педагогічних явищ.

Дослідження проведено з врахуванням положень Закону України «Про дошкільну освіту», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Стандартах дошкільної та початкової освіти.

Важливою та сутнісною ознакою для нашого дослідження є також синергетична концепція освіти, яка спрямовує педагогічні та психологічні дослідження на пошук ціннісної основи свого розвитку, з'ясування міри впливу суспільних детермінант на процес освітнього поступу, прагнення усвідомити внутрішні механізми саморозвитку і цілепокладання, пошук

шляхів та механізмів глобалізації та інтеграції у світовий освітній науці (Г. Васянович, О. Вознюк, І. Коновальчук та ін.).

Вирішення прикладних аспектів визначення готовності дітей дошкільного віку до систематичного навчання потребує врахування сучасних освітніх тенденцій та орієнтирів, які визначають розвиток освіти в українському суспільстві. Стандарт дошкільної освіти, затверджений наказом № 33 Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021, орієнтований на збагачення виховних традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сфері освіти, надає можливість підкреслити суголосність з очікуваними освітніми результатами дітей у початковій школі та виступає науково-методичним підґрунтям для забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти дітей.

Освітні стандарти та орієнтири Нової Української Школи (реформа НУШ) проголошуючи серед основних пріоритетів педагогіку партнерства та оновлення підходів до навчання учнів, посилюють акценти на формуванні ключових компетентностей зростаючої особистості, що потребує визначення його складових характеристик на основі цілісного та компетентнісного підходу до оцінки досягнень, набутих дитиною протягом дошкільного періоду². Розробка діагностичного інструментарію передбачає також врахування нових, доведених психологічною наукою аспектів готовності, як то готовність дитини взаємодіяти з навколишнім світом, здатність до ціннісної регуляції дій у пізнавальній та соціальній активності тощо.

Вивчення готовності дитини до навчання в школі ми розглядаємо як оптимальне поєднання взаємодії комплексу компонентів, який охоплює всі основні сфери розвитку та діяльності дитини: інтелектуальну, емоційну, вольову; ігрову, творчу. Їх сукупність на певному рівні розвитку виявляється

² Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа»
URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

як дошкільна зрілість дитини, складові якої тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Узагальнення теоретичного і практичного матеріалу дає можливість розробити й описати діагностичну модель готовності дитини до шкільного навчання, що включає інтелектуальну, особистісну і соціально-психологічну складові, що є важливими як для оволодіння новою навчальною діяльністю як провідною на етапі шкільного життя, так і конструктивної адаптації дошкільника до нової системи взаємин з дорослими та однолітками.

В наукових традиціях лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (В. Котирло, С. Ладивір, Т. Кондратенко, С. Кулачківська, С. Тищенко, Т. Піроженко, К. Карасьова, І. Карабаєва, Л. Соловійова, О. Хартман, Л. Токарева, О. Федорчук) існує досвід досліджень питань підготовки дітей до навчання у школі в умовах дитячого садка та сім'ї, питань індивідуалізації виховання дітей в закладі дошкільної освіти з основами комплексної діагностики психічного розвитку дітей дошкільного віку, аналізу особистісного потенціалу дитини дошкільного віку в сучасному суспільстві та становлення ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку як пріоритетних індикаторів їх особистісного зростання. Означені наукові здобутки лабораторії створюють вагоме підґрунтя для здійснення сучасного наукового аналізу проблеми готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах кардинальних змін та реформування початкової школи. Особливо перспективним в цьому напрямку вбачаємо визначення критеріїв та розробку методичного інструментарію для здійснення комплексної оцінки готовності старших дошкільників до систематичного шкільного навчання з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей психічного розвитку шести та семирічних дітей.

Наступність дошкільної та початкової освіти спрямована на послідовне збагачення та формування компетентностей дитини дошкільного та молодшого шкільного віку, як результату освіти та реалізується через:

- узгодженість та цільову єдність в розвитку дитини на етапах дошкільної та початкової освіти;
- спільність для дошкільної та початкової освіти принципів, підходів, намірів, провідних видів діяльності, що забезпечують розвиток дитини;
- використання форм та методів педагогічної роботи, які відповідають віковим закономірностям розвитку дитини.

Наступність між дошкільною та шкільною ланками освіти дитини реалізується через педагогічні впливи, які забезпечують цілісність особистості, що проявляється в розвинених емоціях, зростаючій свідомості, керованій поведінці. Порівняння стандарту дошкільної освіти з освітнім стандартом початкової школи вказує на те, що ключові напрями, які визначають зміст освіти в дошкільному закладі та школі є взаємопов'язаними та близькими³. Так, на етапі дошкільної освіти формуються компетентності за освітніми напрямками: «Особистість дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Дитина в природному довкіллі», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва».

Розвиток означених компетентностей має продовження в початковій школі через освітні галузі: «Мовно-літературна», «Математична», «Природничка», «Технологічна», «Інформатична», «Соціальна», «Здоров'язбережувальна», «Громадянська», «Історична», «Мистецька» та «Фізкультурна».

Ключовими для дошкільної освіти визначено у Стандарті дошкільної освіти наступні компетентності дитини.

Інваріантна частина, яка реалізується у змісті комплексних програм, затверджених нормативно-правовими та законодавчими документами України: рухова і здоров'язбережувальна, особистісна, ігрова, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та

³ Державний стандарт дошкільної освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>

Державний стандарт початкової освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>

дослідницька. Серед них новими для змісту дошкільної освіти є: природничо-екологічна з навичками, що орієнтовані на сталий розвиток, соціально-громадянська, комунікативна, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована).

Варіативна частина, яка реалізується у змісті парціальних програм, затверджених нормативно-правовими та законодавчими документами України: спортивно-ігрова (шахи, футбол, баскетбол), цифрова компетентність (основи цифрової грамотності), соціально-фінансова грамотність, мовленнєва (оволодіння основами грамоти), мовленнєва (оволодіння іноземною мовою), мистецько-творча (хореографія).

Ключовими для початкової освіти визначено наступні компетентності дитини: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична, компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій, інноваційність, екологічна, інформаційно-комунікаційна, громадянська та соціальна, культурна, підприємливість, фінансова грамотність.

Компетентнісний підхід, закладений в основу розробки стандартів дошкільної та початкової освіти для визначення її результатів, підкреслює важливість світових педагогічних тенденцій, які вказують на зміну освітньої парадигми зі знаннєвої до компетентнісної в розумінні ключових освітніх результатів.

Компетентність як освітній результат трактується як система взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини і передбачає не тільки сформованість знань, а й емоційно-ціннісне ставлення до предмету вивчення, та, головне – здатність та навички до активного, творчого впровадження набутого досвіду, тобто до регуляції досягнень, поведінки, діяльності.

Спільними для ключових компетентностей дошкільної та початкової освіти є такі вміння дитини:

- проявляти творчість та ініціативність;

- керувати емоціями;
- висловлювати та обґрунтовувати власну думку;
- критично мислити;
- приймати рішення;
- розв'язувати проблеми;
- співпрацювати в колективі.

Визначення готовності дитини до систематичного навчання у школі на основі сформованих компетентностей підкреслює, що перехід дитини з дитячого садка у школу є важливим етапом її життя, який пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й із відповідними процесами самоусвідомлення, відкриттям у собі нових можливостей тощо.

До нормативно-правової бази, яка визначає наступність між дошкільною та початковою освітою дитини відносяться не тільки обґрунтовані освітні очікувані результати, визначені в стандартах кожної ланки, але й організаційні питання, що визначають порядок переходу дитини до шкільного етапу та початку систематичного навчання у школі.

Зарахування дітей до закладів загальної середньої освіти України здійснюється відповідно до Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти (далі – Порядок), затвердженого наказом МОН від 16 квітня 2018 року № 367⁴. До заяви додаються:

1) копія свідоцтва про народження дитини або документа, що посвідчує особу здобувача освіти (під час подання копії пред'являється оригінал відповідного документа);

2) оригінал або копія медичної довідки за формою первинної облікової документації № 086-1/0 «Довідка учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов'язкового медичного профілактичного огляду», затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16 серпня

⁴ Про затвердження Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти..

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-18#Text>

2010 року № 682, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2010 року за № 794/18089.

Можна стверджувати, що проведений порівняльний аналіз теоретико-прикладних основ діагностичної оцінки готовності дитини до шкільного навчання надав підґрунтя для розробки та підготовки до апробації єдиного універсального діагностичного інструментарію, визначальним критерієм якого є компетентнісний підхід до наскрізних для дитини дошкільного та молодшого шкільного віку знань, умінь і навичок на противагу кількісним показникам розвитку дитини за окремими освітніми напрямками. В подальших матеріалах представлено обґрунтування методично виваженого підходу до експрес-діагностики якостей, що забезпечують дитині успішність переходу від дошкільної до початкової освіти, серед яких першочергового значення набувають способи мислення, погляди, цінності та особистісні якості.

**Психологічний інструментарій оцінки готовності дитини дошкільного віку до систематичного навчання у школі:
комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення»**

Дослідження проблематики готовності дитини дошкільного віку до систематичного навчання у школі доводить, що багато хто з авторів-упорядників посібників пропонують для використання класичні завдання в різних формах: ігрові завдання, тестові методики, опитувальники тощо. Представлені роботи мають різну кількість якісних характеристик, так і різняться в кількісному обчисленні. В практиці роботи з класичними методиками виникає питання зведення отриманих результатів для подальшої роботи та можливість їх використання для визначення індивідуальних програм допомоги та психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини на етапі переходу від дошкільної до початкової освіти.

Отже, постає завдання створення комплексної методики діагностики рівня сформованості досягнень психічного розвитку дитини, які свідчать про готовність старших дошкільників до навчання в школі, і в якій якісні та кількісні характеристики висвітлюють перспективу навчання дитини з позиції компетентнісного підходу до оцінки розвитку сформованих психологічних досягнень.

Співробітники лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (Т. Піроженко, І. Карабаєва, Л. Соловійова, О. Хартман) здійснили розробку, обґрунтування, експериментальну апробацію та перевірку комплексного методичного інструментарію для визначення оцінки готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування школи⁵⁶. В основу розробки та обґрунтування експрес діагностики «Чарівні перетворення» покладено наукове підґрунтя, яке представлено у теорії і практиці психолого-

⁵ Піроженко Т., Карабаєва І., Соловійова Л., & Хартман О. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української школи. *Психологічний часопис*. 2022. № 8 (2), С. 18–32. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2022.8.2.2>. <http://lib.iitta.gov.ua/732153/>

⁶ Піроженко Т., Карабаєва І., Соловійова Л., & Хартман О. Якісна та кількісна характеристика готовності старших дошкільників до навчання у школі. *Психологічний часопис*. 2023. № 9 (1), С. 41–49. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.1.4>, <http://lib.iitta.gov.ua/735121/>

педагогічного дослідження, розробленої С. Максименком (1990), методології тестів Л. Бурлачука (2003). Доведення інформативності тестів Р. Єденборо (2003) та вчення про підготовку до процедури діагностики самої особи, обладнання (С.Ф. Gore, 2000) також враховано в аналізі експериментальних даних.

Ключовою ідеєю укладання комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення»⁷ є прийняття за основу положення Стандарту дошкільної освіти України (ред. 2021 р.) щодо вимог до основних компетентностей здобувача освіти, які корелюють із Стандартом початкової освіти та в такий спосіб забезпечують можливість дотримання принципів наступності та узгодженості освітніх впливів на особистість на різних ланках здобуття освіти впродовж життя.

Ключові компетентності дитини на момент завершення здобуття дошкільної освіти, а саме: рухова і здоров'язберезувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована проявляються через наскрізні здатності, вміння та навички, досвід, які дитина демонструє у повсякденній життєдіяльності та у спеціально створених ситуаціях освітньої взаємодії⁸. Ми виходимо з позиції, що оволодіння специфічно дитячим видами діяльності в період дошкільного дитинства, зокрема комунікативною, пізнавально-дослідницькою, мовленнєвою, ігровою, господарсько-побутовою та художньо-естетичною, демонструє життєвий досвід дитини. Збагачення діяльнісного досвіду виступає як основний шлях розвитку та становлення компетентності. З цих міркувань у фокусі аналізу досягнень дитини за допомогою КДЗ «Чарівні перетворення» включено основні, якими оволоділа дитина в період

⁷ Надалі скорочено до аббревіатури - КДЗ

⁸ Згідно Стандарту дошкільної освіти в Україні (ред. 2021 р.)

дошкільного дитинства. З їх числа в методику «Чарівні перетворення» включено такі:

- наявність досвіду ігрової діяльності;
- наявність досвіду взаємодії з однолітками;
- вміння взаємодіяти з дорослим у ситуації освітньої взаємодії;
- вміння робити вибір/обирати;
- здатність оцінювати складність гри, вправи, завдання;
- здатність об'єктивно оцінювати результат (продукт виконання)

власної діяльності;

- здатність створювати образи, оперувати в уяві;
- вміння виконувати дії за зразком;
- вміння виконувати дії за словесною інструкцією;
- вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні

мети, готовність долати труднощі.

Комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення» застосовується у форматі ігрової взаємодії дорослого із дитиною старшого дошкільного віку. Складається із трьох ігрових завдань: «Придумай гру з іграшкою», «Шлях до чарівної скриньки» «Чарівні перетворення фігури», які об'єднані в сценарій – чіткий алгоритм дій підготовки, проведення та узагальнення результатів.

Комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення» слід застосовувати виключно з метою визначення актуального стану сформованих у дитини віком від 5 років 6 місяців соціально-психологічних навичок в контексті формулювання висновків щодо прогнозів її природнього та гармонійного переходу в нову ситуацію розвитку – початок шкільного навчання в Новій українській школі. В ході застосування КДЗ «Чарівні перетворення» не відбувається жодних вимірювань інтелектуальних досягнень дитини, а також не формулюються висновки, які можуть негативно вплинути на подальшу долю дитини.

Комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення» рекомендовано використовувати в період січень – березень року, в який передбачається початок навчання дитини у закладі загальної середньої освіти, тобто за 5-6 місяців до вступу у перший клас Нової української школи. Саме такий проміжок часу вбачається доцільним для ефективного здійснення розвивальних чи корегувальних впливів, якщо у них виявиться потреба. За їх відсутності здобуття дошкільної освіти продовжується без змін.

Інформування батьків про намір, мету, спосіб застосування, час взаємодії із дитиною, отримання згоди, повідомлення результатів є обов'язковим та конфіденційним. На основі результатів застосування КДЗ «Чарівні перетворення» укладаються пропозиції та/або рекомендації щодо актуалізації виховних впливів на дитину з боку батьків та педагогів. Рішення щодо виконання/ігнорування отриманих за результатами застосування КДЗ «Чарівні перетворення» рекомендацій є виключним правом батьків.

З метою спільного розуміння тлумачення категорій, визначень та понять, на які автори спиралася під час розробки інструментарію оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи радимо ознайомитися із тезаурусом (див. «Тезаурус понять»).

Розроблена діагностика готовності дитини до шкільного навчання базується на поєднанні педагогічних і психологічних методів дослідження, побудованих на взаємодії дорослого з дитиною з урахуванням досягнень провідної для дошкільного віку ігрової діяльності. Основним критерієм було обрано усталений прояв показників інтелектуальної, мотиваційної, емоційно-вольової зрілості дитини, що відбивається у величині статистично узагальнених і усереднених значень.

Кількісні характеристики коефіцієнтів, значущість впливу компонентів на загальну готовність дитини до школи визначались шляхом аналізу відповідних літературних джерел, узагальнення досвіду роботи з підготовки

дітей до школи в дошкільних освітніх закладах і початкових класах загальноосвітніх шкіл, а також результатів анкетування, бесід із вихователями й учителями. Одержані кількісні дані розглядаються як орієнтир першого наближення для прогнозування успішності майбутньої провідної діяльності дітей – навчальної. В такий спосіб комплексна діагностика готовності дитини до школи з оптимальним поєднанням традиційних та інтерактивних методів і організаційних форм роботи виконує діагностичну та прогностичну функцію/задачу.

За допомогою комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» (далі КДЗ) можливо оцінити актуальний стан розвитку у дитини старшого дошкільного віку емоційно-ціннісного, пізнавального, комунікативно-мовленнєвого, творчого, регулятивного змістового компоненту діяльності – основи сформованих соціально-психологічних якостей, життєвих вмінь та навичок, що визначають готовність дитини до навчання в умовах реформування української школи.

Підготовка до обстеження. Здійснювати обстеження дитини рекомендуємо у кабінеті психолога, а у разі його відсутності у звичайній груповій чи класній кімнаті. Час для проведення обстеження – друга половина дня, 15-20 (до 25) хвилин на одну дитину.

Слід підготувати таке обладнання:

Протоколи фіксації результатів. До початку взаємодії з дитиною необхідно записати вихідні дані про неї (ім'я, вік із зазначенням повних років та місяців на момент проведення обстеження), дату та час проведення. Даний діагностичний комплекс застосовується з дітьми старшого дошкільного віку (від 5,5 до 7 років життя). Протоколи заповнюються одразу після завершення взаємодії з дитиною.

Для завдання «Придумай гру з іграшкою»: конструктор, лялька, м'яч, автомобіль.

Для завдання «Шлях до чарівної скриньки»: зразки графічного диктанту – рисунки 0, 1, 2, 3 (рис.1); конверт, в який складено стимульний матеріал

для завдання, аркуш у велику клітинку з позначеною точкою, канцелярська гумка, добре заточені олівці (простий, кольорові). Наліпки для заохочення.

Для завдання «Чарівні перетворення фігури»: чарівна скринька (будь-яка естетично приваблива коробка) із завданням на домальовування фігури (аркуш паперу А4 – розміри: 210 х 297 мм) окремо намальований квадрат, розмір фігури повинен бути таким, щоб вона могла виступати частиною дитячого малюнку, (наприклад, вікном у будинку); олівці – добре заточені простий та кольорові (від дванадцяти і більше).

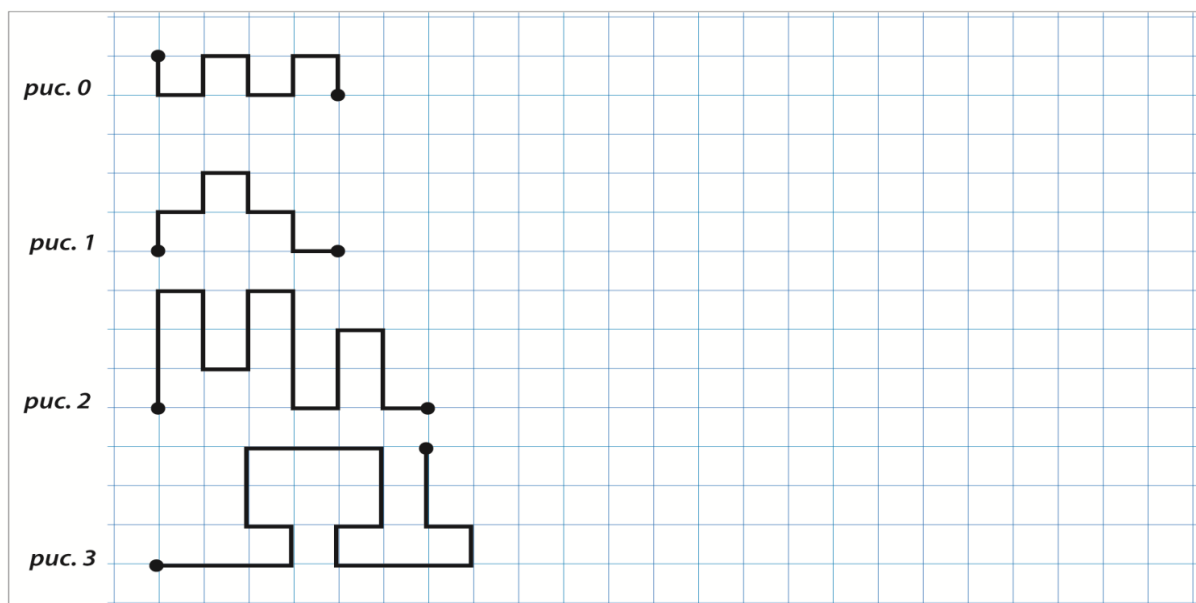

Рис. 1 Зразки графічного диктанту

Під час проведення дослідження психологам/педагогам рекомендуємо дотримуватися наступних настанов: - завжди надавати шанс дитині на виправлення помилки у разі невиконання завдання; - підбадьорювати, заохочувати дитину, виявляти позитивні почуття, проявляти розуміння щодо переживань дитини та готовність розділити їх із нею; - схвалювати вільний вибір дитини в діяльності, підтримувати експериментування дитини з різними зображувальними матеріалами; - якщо дитина втомилася, не проявляє інтересу до завдань тощо, необхідно перенести обстеження на наступну зустріч з дитиною; - результати обстеження слід сприймати виключно на момент «тут і зараз»; - отримані результати є основою для

формулювання пропозицій/рекомендацій щодо актуалізації виховних/розвивальних впливів з боку педагогів та батьків на певну дитину.

КДЗ «Чарівні перетворення» складається із наступних завдань: «Придумай гру з іграшкою», «Шлях до чарівної скриньки» та «Чарівні перетворення фігури». Діагностичні завдання, які пропонуються дитині, об'єднані одним сюжетом та мають ігровий характер.

Проведення обстеження. На початку обстеження важливо встановити контакт з дитиною, створити теплу, довірчу атмосферу спілкування, налаштувати її на подальшу роботу. Психолог запрошує дитину пограти разом із ним. У разі, коли дошкільник зустрічається з психологом уперше, необхідно познайомитися: «Привіт! Давай знайомитись. Мене звати А тебе? Дуже приємно! Давай пограємо разом».

Після знайомства і погодження дитини на гру психолог повідомляє їй зміст завдання «Придумай гру з іграшкою»: «Я впевнена у тому, що ти любиш грати та знаєш багато ігор. Подивись, які у мене є іграшки (конструктор, лялька, м'яч, автомобіль). Обери одну цікаву для тебе та придумай гру, як пограти з нею. Ти пам'ятаєш, що з іграшкою можна гратися в гру самому(ій) або з друзями. В грі у кожного учасника(ці) можуть бути ролі. А також бувають правила, яких необхідно дотримуватися. Гра з чогось починається та колись закінчується. Ти маєш декілька хвилин, щоб придумати гру. Скажи, коли ти будеш готовий(а) про неї розказати». В процесі виконання завдання психолог слідкує за часом, наданим дитині на вигадкування гри (2-3 хв.), за потреби допомагає у виборі іграшки, заохочує, використовує навідні запитання під час її розповіді про гру.

Далі психолог пропонує дитині завдання «Шлях до чарівної скриньки». Розкриває дошкільнику сутність наступного завдання та надає інструкцію до його виконання: «А зараз я пропоную тобі погратися у мою гру. Ти згоден(на)? Давай разом замалюємо цей шлях (*тренувальне завдання, зразок малюнку - рис.0*). Спочатку оберемо, чим ми будемо малювати шлях – олівцем простим чи кольоровим, що ще тобі може знадобитися (гумка). Зараз

ми будемо малювати шлях, треба постаратися, щоб він був гарними й акуратними. Для цього потрібно уважно мене слухати і малювати так, як я буду говорити. Я буду казати, на скільки клітинок і в яку сторону ти повинен(на) провести лінію. Наступну лінію малюєш там, де закінчилася попередня. Нагадай, де в тебе права рука? Витягни її в бік – куди вона вказала? *(на двері, на вікно тощо)*. Коли я скажу, що потрібно провести лінію вправо, ти її проводиш до дверей *(вибрати будь-який наочний орієнтир)*. Де ліва рука? Коли я скажу, що потрібно провести лінію вліво, згадай про руки *(або будь-який орієнтир ліворуч)*. Тепер пробуємо проходити шлях. Постав олівець на точку *(аркуш у велику клітинку з позначеною точкою)*. Малюй, не відриваючи олівець від паперу: одна клітинка вниз *(пауза)*, одна клітина вправо *(пауза)*, одна клітинка вгору *(пауза)*, одна клітинка вправо *(пауза)*, одна клітинка вниз *(пауза)*. Далі продовжуй малювати такий самий візерунок сам(а)». Під час виконання завдання можна підбадьорювати дитину, але не слід робити жодних додаткових вказівок.

По завершенню малювання дитиною тренувального завдання *(рис. 0)* психолог пропонує продовжити виконання завдання «Шлях до чарівної скриньки»: «Дивись сюди *(показує конверт із завданнями різної складності)*: виконавши це завдання ми дістанемося до чарівної скриньки. Ти хочеш це зробити? *(чекає на відповідь дитини, в разі згоди продовжує)*. Добре! Граємо далі. Шлях до скриньки обирати тобі. Подивись. Він може бути простим *(Рис.1)*, середньої складності *(Рис.2)*, складним *(Рис.3)*. Якщо ти вибереш складний шлях і пройдеш його, ти отримаєш нагороду – 3 наліпки, якщо ти вибереш шлях середньої складності і пройдеш його ти отримаєш 2 наліпки, якщо ти вибереш легкий шлях і пройдеш його, ти отримаєш 1 наліпку. Якщо ти вибереш шлях і не пройдеш його – нагороди не буде. Старайся виконати завдання.

А тепер подивись ще раз на завдання *(вказує на завдання різної складності)*, це – складний шлях для проходження, це – середньої

складності, а це – легкий. Вибирай той, який ти вважаєш, що виконаєш (*пауза*). Молодець, ти вибрав(ла) свій шлях до скриньки».

По завершенню психолог об'єктивно оцінює і озвучує результат виконання дитиною завдання. (Наприклад: «На мою думку, ти вибрав(ла) цікавий і непростий шлях до скриньки. Ти виконав(ла) завдання дуже гарно та правильно, отримуєш три наліпки». Або, «Не дуже гарно та не зовсім правильно і отримуєш дві наліпки»; «Сьогодні у тебе не вийшло виконати завдання, але ти старався(лася), тому отримуєш одну наліпку; тобі зовсім не хотілося йти до скриньки, але я думаю, що ти вмієш це робити добре і наступним разом покажеш усі свої вміння»). Робить паузу та спостерігає за реакцією дитини. Продовжує: «Візьми усі наліпки, хай вони нагадують тобі про нашу зустріч».

Психолог продовжує: «Ти вибрав(ла) свій шлях до скриньки. Ось і вона (*дістає коробку*). Переходимо до виконання завдання «Чарівні перетворення фігури». Відкриваємо... (*дістає з коробки аркуш паперу з окремо намальованою геометричною фігурою – квадратом*). Зараз ми з тобою будемо продовжувати свої чаклунські справи – малювати. Уяви себе «чарівником». Спробуй свою «чарівну силу» і перетвори геометричну фігуру так, щоб вийшов малюнок. Домалюй до геометричної фігури певні елементи таким чином, щоб перетворити її на річ або істоту, що пов'язані або з тобою, або з людьми, природою, або з технікою. Постарайся намалювати якомога краще – так, як ти вмієш». Після виконання завдання дорослий запитує дитину: «Ти закінчив(ла) роботу? Більше нічого не треба домальовувати? Що ти намалював(ла)? Як ти вважаєш, чи впорався(лася) ти із завданням?»

По завершенню обстеження психолог мовить до дитини: «Мені було приємно провести час із тобою! До зустрічі!»

Застосування комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» передбачає фіксацію фактичного виконання дій дитиною.

Під час виконання *першого* завдання «Придумай гру з іграшкою» слід зафіксувати наступне. 1. Яку саме іграшку обрала дитина: конструктор,

ляльку, м'яч чи машинку. 2. Якісну ознаку самого процесу вибору: вибір здійснено дитиною самостійно, іграшку обрано за допомогою / підказкою дорослого або – дитина відмовилася від виконання завдання. 3. Записати дослівний текст придуманої дитиною гри з іграшкою. 4. Результат вигадкування гри з іграшкою, яку дитина обрала: гру придумано або ні. 5. Якісну оцінку змісту придуманої гри у відповідності до таких показників: дитина - самостійно розповіла про 2-3 або більше варіанти гри з іграшкою, використовувала слова-дії; - запропонувала 1-2 або більше варіантів гри з іграшкою (тобто в розповіді дитини присутні слова-дії); - пояснила як гратися з іграшкою за допомогою навідних запитань дорослого; у відповідь на запитання дорослого дитина змогла назвати 2-3 можливі дії з іграшкою; - тільки назвала іграшку та пояснила- «Нею граються»; - не змогла пояснити як гратися з іграшкою. 6. Якісну оцінку придуманої гри з точки зору передбаченої можливої рольової взаємодії учасників гри за такими показниками: дитина - у придуманій грі передбачено можливість разом з іншими учасниками, окреслено їх ролі; - в розповіді про гру з іграшкою передбачила можливість грати разом з іншими учасниками; - пояснила, що зазвичай не грається з такою іграшкою, тому не знає як з нею можна гратися разом з друзями; - придумана гра передбачає одного учасника (сама дитина); - розповіді про гру не визначила жодної ролі (ні власної, ні інших); - обрана іграшка оцінена дитиною як нецікава для гри. 7. Якісну оцінку придуманої гри з точки зору наявності чи відсутності в ній ігрових правил за такими показниками: дитина - змогла самостійно, чітко і послідовно визначити правила гри з іграшкою; - самостійно визначила правила гри з іграшкою, проте розказала їх нечітко і непослідовно; - самостійно визначила 1-2 правила гри з іграшкою, але за допомогою уточнювальних запитань дорослого (ти усі назвав(ла) правила?) продовжила розповідь; - відзначила, що у грі з іграшкою є правила, проте розкрила їх зміст за допомогою уточнювальних та навідних запитань дорослого; дитина розпочала визначати правила гри з іграшкою лише після запитання дорослого «Чи є у грі правила,

які?» та з його допомогою назвала декілька правил; - не зрозуміла значення правил для гри з іграшкою, відмовилася їх називати. 8. Наявність у розповіді дитини елементів словесної (вербальної) творчої уяви у відповідності до таких показників: дитина - самостійно придумала нову гру, використала в ній стандартні та нестандартні персонажі, ролі та дії; - після поштовху дорослого придумала гру, в її розповіді присутні реальні та уявні учасники гри, персонажі, ролі, дії; - переказала знайому гру, але внесла до неї деякі зміни (нових персонажів, або об'єднала декілька ігор в одну); - назвала знайому гру, після заохочення дорослого продовжила розповідь; - внесла деякі зміни (нових персонажів, або об'єднала декілька ігор в одну); - переказала знайому гру; - відмовилася від виконання завдання. 9. Загальну оцінку виконання дитиною цього (першого) завдання у відповідності до таких показників: дитина - зрозуміла завдання, виконала по темі та по суті всі елементи (обрала іграшку, придумала гру, розповіла про неї); - виконала по темі та по суті всі елементи завдання (обрала іграшку, придумала гру, розповіла про неї), іноді відволікалася, але самостійно поверталася до нього; - під час виконання завдання відволікалася від теми, але після нагадування про нього дорослим, продовжувала його виконувати; - під час виконання завдання потребувала нагадування / підказки від дорослого, що необхідно робити; - не вдалося виконати завдання по темі та по суті (під час виконання завдання відволікалася на інші теми, словесна інструкція дорослого не допомогла виконати завдання).

Під час виконання *другого* завдання «Шлях до чарівної скриньки» необхідно зафіксувати результати за двома параметрами: 1) вибір дитиною завдання; 2) вибір дитиною складності завдання та результат його виконання. Тренувальне завдання (*рис. 0*) не оцінюється. За першим параметром результат виконання фіксується у відповідності до таких показників: дитина - обрала завдання певної складності; - обрала завдання навмання / поспіхом (не замислюючись над оцінкою його складності); - відмовилася від виконання завдання. За другим параметром здійснюється оцінка виконання дитиною

завдання певного рівня складності за показником виконано – не виконано. А також оцінка малюнка дитини за такими показниками: дитина - точно відтворила візерунок; - відтворила візерунок з помилкою в одній лінії; - відтворила візерунок з декількома помилками; - відтворила візерунок, в якому є лише подібність тих чи інших окремих елементів зі зразком; - у виконаному малюнку відсутня подібність до зразку; - відмовилася від виконання завдання.

За підсумками виконання *третього* завдання «Чарівні перетворення фігури» необхідно здійснити оцінку розвиненості творчої уяви дитини у створенні художнього образу на основі аналізу малюнку дитини. Орієнтиром для здійснення якісної оцінки є наступні критерії. 1. Дитина намалювала розгорнутий сюжет із кількома об'єктами, геометрична фігура виступала як частина одного з об'єктів. Малюнку притаманна точність, реалістичність, яскравість зображень. На малюнку без коментарів / пояснень дитини можливо зрозуміти, що зображено. Наприклад: діти гралися в пісочниці (домальовування квадрата), інші спускалися з гірки. Акваріум (домальовування квадрата з рибками, яких годувала дитина) серед інших мешканців з куточка живої природи; з квадрата домальована картина в кімнаті на стіні серед інших меблів, а поруч члени родини; як один із будинків, а квадрат домальований як, наприклад, вікно в одному з них. 2. Дитина правдоподібно зобразила окремий об'єкт, відтворюючи справжній вигляд «опредмечуючи» геометричну фігуру (предметне зображення, де геометрична фігура – основа малюнку), і включила отриманий об'єкт в уявний сюжет. Будинок з вікнами, дверима, дахом тощо, а поруч квіти, дерева, люди, тварини, де квадрат виступає як основна деталь будинку – каркас. Використання кольорової гами відповідає дійсності, оточуючий дитину світ представлений різнобічно, таким, який він існує в реальності, в житті. Забарвлення малюнків: соковита кольорова гама з різноманітними кольорами та відтінками, перевага яскравих та світлих тонів. 3. Дитина домалювала фігуру так, що вийшло правдоподібне зображення предмета з

різними деталями, але відсутністю сюжету, в який було б включене зображення. Машина: квадрат – кабіна, є вікно, руль, кузов, колеса. Ваза з квітками. Будинок з дверима, вікнами, димарем. Або один великий предмет (практично на весь папір) – машина з багатьма деталями (підйомний кран, гусеничні колеса, причеп, тощо) де геометрична фігура виступала її центральною частиною. В малюнках помітна перспектива. На огляд малюнки акуратні, привабливі, «живі» – в них є радість, життя. 4. Дитина домальовала фігуру так, що вийшло схематичне спрощене контурне зображення, у якому немає деталей, (будинок – квадрат з дахом, або з вікном; машина – контур кабіни з колесами). На малюнку в основному контури предметів, з притаманною їм «непропорційністю», «прозорістю». Спостерігається прив'язаність до використання певних або одного кольору, тому на огляд малюнки не яскраві, тьмяні, бліді або може спостерігатися спалах яскравості – все рожеве тощо. 5. Дитина «помітила» геометричну фігуру. У домальованій фігурі спостерігається незавершеність в зображенні предметів. Замість предметного зображення представлені окремі лінії, штрихи, частини геометричних фігур, незакінчені форми (заштрихований квадрат; до квадрату домальований трикутник). Ізольовані частини предметів (замість цілого будинку – вікно, двері, стіна. Безформність зображення, іноді без допомоги «художника» важко було визначити зміст намальованого. Малюнок з примітивною зображувальністю. «Вмальовувала» у фігуру – додавала крапки, лінії, заштриховувала. Спостерігається монотонність у використанні кольорової гами або надмірна яскравість. 6. Дитина не сприйняла завдання на побудову образу уяви з використанням заданого елемента – не малювала. Або малювала поруч із заданою геометричною фігурою своє зображення. Геометрична фігура залишилася осторонь, дитина ніби не помічала її під час малювання. Без пояснення неможливо визначити, що намальовала дитина (І. Карабаєва, В. Кузьменко, 2021).

Крім фіксації результатів виконання дитиною комплексу діагностичних завдань, аналізу потребує процес їх виконання – оцінювання сформованості

довільної регуляції дій дитини під час взаємодії та виконання усіх завдань – за такими критеріями: вміння виконувати дії за зразком; вміння виконувати дії за словесною інструкцією дорослого; вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі; вміння дотримуватися теми спілкування з дорослим. Кожен з критеріїв має чіткі показники проявів (Л. Соловйова, 2021).

Так, оцінка вміння дитини виконувати дії за зразком передбачається у відповідності до наступних показників: дитина - орієнтується на зразок; співвідносить із ним отриманий результат; - намагається коригувати свої дії за зразком; співвідносить з ним отриманий результат; - самостійно виправляє помилки; - відступає від зразка, звертається до нього у разі утруднень, самостійно не співвідносить із ним отриманий результат, виправляє помилки після вказування на них дорослим; - дії не відповідають зразку, дитина не співвідносить із ним результат виконання завдання, помилок не бачить і не виправляє їх; - відмовляється від діяльності за зразком після декількох невдалих спроб виконання; дитина одразу (без спроб) відмовляється від виконання завдання за зразком.

Оцінка вміння виконувати дії за словесною інструкцією дорослого передбачається у відповідності до таких показників: дитина - корегує свої дії за словесною інструкцією, співвідносить із нею отриманий результат; - намагається коригувати свої дії з інструкцією, співвідносити з нею отриманий результат, самостійно виправляти помилки; - уточнює інструкцію через невідповідність отриманого результату своїх дій меті завдання, самостійно не співвідносить із нею отриманий результат, виправляє помилки після вказування на них дорослим; - дії дитини не відповідають інструкції, вона самостійно не співвідносить із нею отриманий результат, помилок не бачить і не виправляє; - відмовляється від діяльності за інструкцією невдовзі від її початку за необхідності узгоджувати з нею свої дії; дитина відмовляється від діяльності за інструкцією одразу без спроб.

Оцінка вмінь виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети та готовність долати труднощі передбачається у відповідності до таких показників: дитина - самостійно активно долає труднощі, застосовує засоби мобілізації себе, відбирає раціональні засоби досягнення мети; - звертається по допомогу в разі виникнення утруднень та/або після багатьох невдалих спроб, після отримання допомоги продовжує активно діяти; - пробує долати труднощі, потребує підтримки дорослого для мобілізації себе та допомоги у відборі раціональних засобів досягнення мети, не полишає діяльність; - звертається по допомогу після декількох невдалих спроб, потребує суттєвої допомоги від дорослого для мобілізації себе та відбору раціональних засобів досягнення мети, без його підтримки не може самостійно діяти; - відмовляється від діяльності при перших же труднощах; дитина відмовляється від діяльності одразу, без спроб.

Оцінка вміння дотримуватися теми спілкування з дорослим передбачається у відповідності до таких показників: дитина - чітко дотримується у спілкуванні з дорослим теми конкретного завдання; - дотримується у спілкуванні з дорослим теми конкретного завдання, іноді відволікається, але самостійно до неї повертається; - відступає від теми спілкування з дорослим, пов'язаної з конкретним завданням, повертається до неї з ініціативи дорослого; не дотримується теми спілкування з дорослим, пов'язаної з конкретним завданням, відходить від неї, не реагує на зауваження з боку дорослого; відмовляється від спілкування з дорослим невдовзі від його початку за необхідності дотримуватися теми, пов'язаної з конкретним завданням; дитина відмовляється від спілкування з дорослим одразу, без спроб.

На основі зафіксованих результатів виконання дитиною комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» проводиться їх обчислення у бальному виразі та формулюються висновки щодо актуального стану розвитку дитини старшого дошкільного віку, а саме: розвиненості соціально-

психологічних якостей, життєвих вмій та навичок, що визначають готовність дитини до навчання в умовах сучасних змін.

Показники, що мають по три критерії проявів у бальному виразі оцінюються, як «2», «1», «0» у відповідності до послідовності викладу вище. Показники, що мають по шість критеріїв проявів у бальному виразі оцінюються, як «5», «4», «3», «2», «1», «0» у відповідності до послідовності викладу вище. У завданні «Шлях до чарівної скриньки» оцінювання другого параметру «Вибір дитиною складності завдання та результат його виконання» у бальному виразі здійснюється у такий спосіб: - обрано та виконане складне завдання – 4 бали, не виконано – 1 бал; - обрано та виконано завдання середньої складності – 3 бали, не виконано – 1 бал; - обрано та виконано просте завдання – 2 бали, не виконано – 1 бал.

Комплексний абрис актуального стану готовності дитини до систематичного навчання в умовах сучасних змін в системі початкової освіти здійснюється на основі визначення суми загальної кількості балів.

63 – 47 балів – готовність дитини до навчання в школі сформована повною мірою;

46 – 32 балів – готовність дитини до навчання в школі достатньо сформована;

31 – 16 балів – готовність дитини до навчання в школі знаходиться в стадії формування;

15 – 7 балів – готовність дитини до навчання в школі є умовною;

6 – 0 балів – дитина до школи не готова.

Результати застосування КДЗ «Чарівні перетворення» можна подати у графічному (наочному) вигляді. Такий спосіб узагальнення надає можливість зробити деталізований аналіз компонентів готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в новій українській школі.

Рис. 2 Шаблон для графічного подання результатів застосування КДЗ «Чарівні перетворення»

Так, наприклад, на рис. 3 чітко видно нестачу таких якостей в діяльності дитини, як: гра з іграшкою, рольова взаємодія в грі, правила гри з іграшкою, наявність елементів творчої уяви в складанні розповіді, оцінка виконання дитиною завдань, що може мати вплив на хід адаптації до шкільного навчання.

Новітній підхід до діагностичної оцінки готовності дитини до шкільного навчання спирається на утвердженні важливості ключових компетентностей зростаючої особистості, набутих дитиною протягом дошкільного періоду життя як базових досягнень, що забезпечують дитині успішність адаптації та шкільного навчання, серед яких першочергового значення набувають способи мислення, погляди, цінності та особистісні якості.

Комплексний характер методично обґрунтованого інструментарію охоплює всі основні сфери розвитку та діяльності дитини: інтелектуальну,

емоційну, вольову; ігрову, творчу, сукупність яких на певному рівні розвитку виявляється як дошкільна зрілість дитини, складові якої тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Рис. 3 Приклад графічного подання результатів застосування КДЗ «Чарівні перетворення»

Розроблена діагностика готовності дитини до шкільного навчання «Чарівні перетворення» враховує нові, доведені психологічною наукою аспекти готовності, як-от: готовність дитини взаємодіяти з навколишнім світом, здатність до ціннісної регуляції дій у пізнавальній та соціальній активності, базується на поєднанні педагогічних і психологічних методів дослідження, побудованих на взаємодії дорослого з дитиною з врахуванням досягнень провідної для дошкільного віку ігрової діяльності.

Аналіз результатів діагностичного обстеження готовності дитини до шкільного життя надає підстави до формулювання висновків щодо актуального стану розвитку дитини старшого дошкільного віку, а саме: розвиненості соціально-психологічних якостей, життєвих вмінь та навичок,

ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ГОТОВНІСТЬ ДИТИНИ ДО СИСТЕМАТИЧНОГО НАВЧАННЯ ТОБТО ДО
НОВОЇ ПРОВІДНОЇ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗМІН.

Кількісні та якісні характеристики готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі

Апробацію комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» проведено у 2021-2022 навчальному році на базі закладів освіти з 11 областей України (Київська, Житомирська, Запорізька, Херсонська, Донецька, Одеська, Дніпропетровська, Харківська, Черкаська, Хмельницька, Тернопільська) та місті Києві. Типи освітніх закладів: заклади дошкільної освіти, навчально-виховні комплекси, ліцеї, заклади загальної середньої освіти, інститути післядипломної педагогічної освіти, заклади вищої освіти. Загальна кількість установ – 150. Відібрану вибіркoву сукупність склали діти віком від 5 років 1 міс. до 7 повних років у кількості 292 особи. До числа вибірки включено респондентів із дотриманням етичних норм та правил проведення психологічного дослідження. Апробатори (практичні психологи та вихователі дітей дошкільного віку) пройшли відповідний інструктаж щодо умов, особливостей, техніки проведення діагностичної взаємодії, а також способів фіксації отриманих результатів. Збір даних для подальшого кількісного і якісного аналізу здійснено за допомогою веб-пакету Google Docs Editors, зокрема Google Forms. Обчислення та узагальнення масиву даних проведено у Microsoft Office Excel.

Для вирішення завдання застосовано дескриптивну (описову) статистику, а саме: здійснено обробку емпіричних даних, їх систематизацією, наочне представлення у вигляді графіків та таблиць, а також їх кількісний опис через основні статистичні показники. Використано три методи подання даних: 1) табличне представлення, 2) графічне представлення, 3) розрахунок статистичних показників. Для проведення дослідження використано комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення».

Отримані результати та експериментальні дані пройшли ретельну наукову оцінку, що надало можливостей в уточненні, розширенні якісних і кількісних характеристик.

У нашому дослідженні розмірковуючи над поняттям «готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи» ми маємо на увазі не конкретну дитину, а дітей в цілому, які проживають етап передшкільного дитинства. Враховуючи існуючий казус розуміння вікових періодів (дошкільне дитинство) та відповідних соціальних позицій (дошкільник, молодший школяр/учень), мова йде про дітей 5 років (6-й рік життя) та 6 років (7-й рік життя). Отже, старші дошкільники – це досить велика множина суб'єктів, яка не має чітко окреслених меж – *генеральна сукупність* (N). З метою перевірки передбачених в науковому дослідженні припущень щодо здійснення оцінки та стану готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в умовах нової школи з врахуванням освітніх тенденцій комплексної оцінки життєвих компетентностей нами була спеціально *відібрана вибіркова сукупність* (вибірка) респондентів (n=292).

Вибірку укладено за допомогою *методу формування стратометричної випадкової вибірки*. Такий метод обрано оскільки для нас було важливо забезпечити відбір досліджуваних з певним набором характеристик. Отже, ми визначили елементи генеральної сукупності, розбили їх на страти (групи) та запропонували в кожному освітньому закладі, що виступає в ролі експериментальної бази для проведення прикладного наукового дослідження обрати респондентів. В такий спосіб до числа нашої вибірки потрапили досліджувані, які відповідають такому набору характеристик. *В закладах дошкільної освіти*: 1 особа - хлопчик, вік в діапазоні 5 р. 1 міс. - 5 р. 5 міс.; 1 особа - дівчина, вік в діапазоні 5 р. 1 міс. - 5 р. 5 міс.; 1 особа - хлопчик, вік в діапазоні 5 р. 6 міс. - 6 р. 1 міс.; 1 особа - дівчина, вік в діапазоні 5 р. 6 міс. - 6 р. 1 міс. В загальноосвітніх школах (*перший клас за програмою «Нова українська школа»*): 1 особа - хлопчик, вік в діапазоні 6 р. 1 міс. - 6 р. 5 міс.; 1 особа - дівчина, вік в діапазоні 6 р. 1 міс. - 6 р. 5 міс.; 1 особа - хлопчик, вік в діапазоні 6 р. 6 міс. - 7 р. 0 міс.; 1 особа - дівчина, вік в діапазоні 6 р. 6 міс. - 7 р. 0 міс. До числа вибірки включено респондентів із дотриманням етичних норм та правил проведення

психологічного дослідження (інформування, добровільна участь / згода батьків, захист персональних даних).

Дана сформована вибірка респондентів є незалежною (незв'язною). Вважаємо дану вибірку досліджуваних репрезентативною, тобто такою, що здатна представляти досліджуване явище з погляду його мінливості в генеральній вибірці, що є однією з вимог для генералізації загальних висновків дослідження.

Таблиця 1

Загальна характеристика вибірки

Вікові діапазони	N	%
5 р. 0 міс. - 5 р. 5 міс.	127	43,50
5 р. 6 міс. - 6 р. 0 міс.	96	32,87
6 р. 1 міс. - 6 р. 5 міс.	52	17,81
6 р. 6 міс. - 7 р. 0 міс.	17	5,82

Таблиця 2

Середній вік респондентів у визначених діапазонах

Віковий діапазон	Років, місяців
5 р. 0 міс. - 5 р. 5 міс.	5,3
5 р. 6 міс. - 6 р. 0 міс.	5,6
6 р. 1 міс. - 6 р. 5 міс.	6,2
6 р. 6 міс. - 7 р. 0 міс.	6,8

Таблиця 3

Загальна характеристика вибірки за гендерною ознакою

Віковий діапазон	Хлопчики	%%	Дівчата	%%	Всього	%%
5 р. 0 міс. - 5 р. 5 міс.	63	49,60	64	50,40	127	100
5 р. 6 міс. - 6 р. 0 міс.	48	50	48	50	96	100
6 р. 1 міс. - 6 р. 5 міс.	26	50	26	50	52	100
6 р. 6 міс. - 7 р. 0 міс.	9	52,90	8	47,10	17	100
Всього	146		146			

Загальна характеристика вибірки залежно від типу закладу освіти

Віковий діапазон	Сад	%% (від 243)	Школа	%% (від 49)
5 р. 0 міс. - 5 р. 5 міс.	121	49,80	6	12,24
5 р. 6 міс. – 6 р. 0 міс.	89	36,625	7	14,29
6 р. 1 міс. – 6 р. 5 міс.	31	12,76	21	42,86
6 р. 6 міс. – 7 р. 0 міс.	2	0,823	15	30,61
Всього	243	100	49	100

Діагностичний інструментарій комплексної оцінки готовності дитини до систематичного шкільного навчання передбачає індивідуальну взаємодію дорослого (практичний психолог / вихователь дітей дошкільного віку / вчитель початкових класів) із дитиною на матеріалі трьох завдань та однієї ігрової ситуації. Для фахівців базових експериментальних закладів освіти, що є партнерами-учасниками проведення наукового дослідження підготовлено детальну інструкцію апробації діагностичного комплексу, проведено семінар щодо організації проведення діагностичної взаємодії із дітьми, а також надано серію індивідуальних методичних консультацій. Сценарний план проведення діагностичного обстеження, протокол та спосіб фіксації даних представлено в методичних рекомендаціях «Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи» (Т. Піроженко, І. Карабаєва, Л. Соловійова, О. Хартман, 2023)⁹.

За допомогою онлайн інструментів сервісу Google Work Space підготовлено форми фіксації результатів застосування комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення», а також збору зворотного зв'язку – коментарів, зауважень, побажань від апробаторів з можливістю їх подальшого кількісного, якісного та статистичного аналізу.

⁹ <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735298>

Готовність дитини до навчання в школі розглядається як оптимальне поєднання взаємодії комплексу компонентів, який охоплює всі основні сфери розвитку та діяльності дитини: інтелектуальну, емоційну, вольову; ігрову, творчу. Їх сукупність на певному рівні розвитку виявляється як дошкільна зрілість дитини, складові якої тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені.

Узагальнення теоретичного і практичного матеріалу дало можливість розробити й описати діагностичну модель готовності дитини до шкільного навчання, що включає інтелектуальну, особистісну і соціально-психологічну складові, що є важливими, як для оволодіння новою навчальною діяльністю як провідною на етапі шкільного життя, так і конструктивної адаптації дошкільника до нової системи взаємин з дорослими та однолітками.

Кількісні характеристики коефіцієнтів, значущість впливу компонентів на загальну готовність дитини до школи визначались шляхом аналізу відповідних літературних джерел, узагальнення досвіду роботи з підготовки дітей до школи в дошкільних освітніх закладах і початкових класах загальноосвітніх шкіл, а також результатів анкетування, бесід із вихователями й учителями.

Розроблена нами діагностика готовності дитини до шкільного навчання базується на поєднанні педагогічних і психологічних методів дослідження, побудованих на взаємодії дорослого з дитиною з урахуванням досягнень провідної для дошкільного віку ігрової діяльності. В дослідженні досягнень ігрової діяльності враховано наступні показники: *складність сюжету та його послідовне розгортання, творче привнесення чогось нового в придуману гру, рівень рольової взаємодії, чітке визначення правил гри і дотримання їх дитиною*. Аналіз даних вказує на те, що здатність придумати гру та реалізувати ігровий задум демонструють діти всіх вікових діапазонів старшого дошкільного віку: 1 група - від - 5 р. 0 міс. - 5 р. 5 міс.; 2 група - від - 5 р. 6 міс. - 6 р. 0 міс.; 3 група – від - 6 р. 1 міс. - 6 р. 5 міс.; 4 група – від - 6 р. 6 міс. - 7 р. 0 міс. Так, всі діти придумали гру з іграшкою – 99,32% . При цьому високі показники у прояві таких досягнень як змінювати і

доповнювати сюжет цікавим змістом, самостійно і творчо розвивати його, вільно комбінуючи події і персонажів з різних смислових сфер по-різному проявили діти в підгрупах різних діапазонів: Так, 33,86 % дітей наймолодшої підгрупи (5 р. 0 міс. - 5 р. 5 міс.) продемонстрували високий рівень вказаних досягнень; найбільша кількість дітей (42,7 %) з високими досягненнями в 2 групі (5 р. 6 міс. - 6 р. 0 міс.); 40,38 % дітей 3 групи та 41,18 % дітей 4-ї найстаршої підгрупи мають відповідні високі досягнення. Незважаючи на те, що майже всі діти виконали завдання (кількісний показник), високий рівень в якісній оцінці результатів демонструють менша половина зі всіх учасників (до 40%). Покажемо кількісні результати в графіках та малюнках (рис. 4, 5).

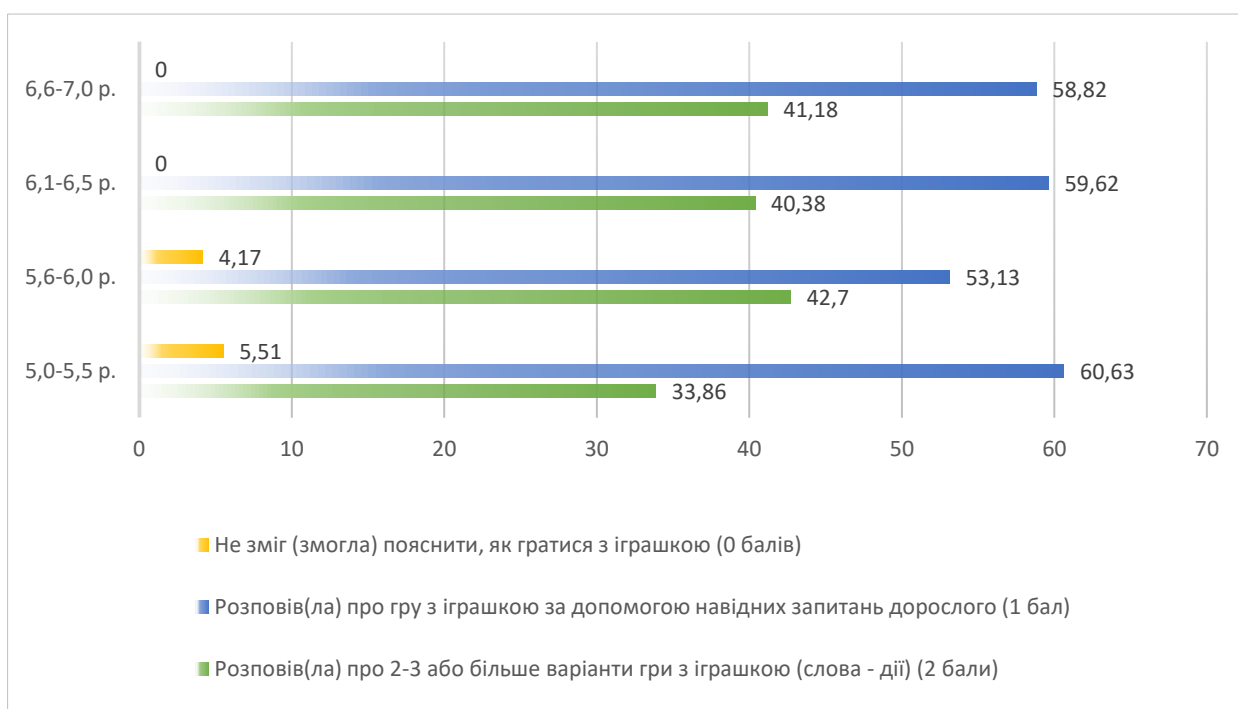

Рис. 4 Вміння дитини придумувати ігровий задум (у %)

Враховуючи значущість та провідне місце в житті дитини старшого дошкільного віку досвіду ігрової діяльності означені результати (40% із загальної кількості дітей) вказують на відсутність постійної практики творчої ігрової діяльності в житті дітей. Варто зауважити, що досить велика кількість дітей відчували складнощі різного ступеня при побудові сюжету, у призначенні ролей та змісту правил до придуманої гри. Наші досліджувані старші дошкільники ще не змогли, в повній мірі, розвинути сюжет, не завжди

здатні вживатися в прийнятті роль і будувати свої стосунки з іншими, виходячи з рольової позиції. Доречно зазначити, що в основі придуманої дитиною гри у великій кількості випадків лежать доволі одноманітні, шаблонні сюжети. Деяка одноманітність, спрощеність і примітивність придуманої дітьми гри, вказує на неналежний рівень комунікативного і мовленнєвого розвитку дитини, що і підтвердило наше припущення про взаємозв'язок між комунікативними та мовленнєвими досягненнями та реальною практикою зниження ігрового досвіду дитини. А це, в свою чергу, вказує на нездатність змістовно спілкуватися і належним чином займатися спільною ігровою діяльністю, що і викликає складнощі у вирішенні і налагодженні взаємодії в конфліктних ситуаціях. В ході свого дослідження також спостерігали і фіксували труднощі у спілкуванні і взаємодії з однолітками, що, як правило, виражалось у невмінні знаходити підхід до партнера по спілкуванню, підтриманні і розвитку у встановленні контакту, погодженні своїх дій у різних видах діяльності.

Наступні результати досягнень дітей підтверджують вказані тенденції. Високій рівень у самостійному визначенні та розподілу ігрових ролей та ігрових дій демонструють діти: у 1 групі – 66,93 %; у 2 групі – 63,54 %; у 3 групі – 67,31 %; у 4 групі – 64,71 %.

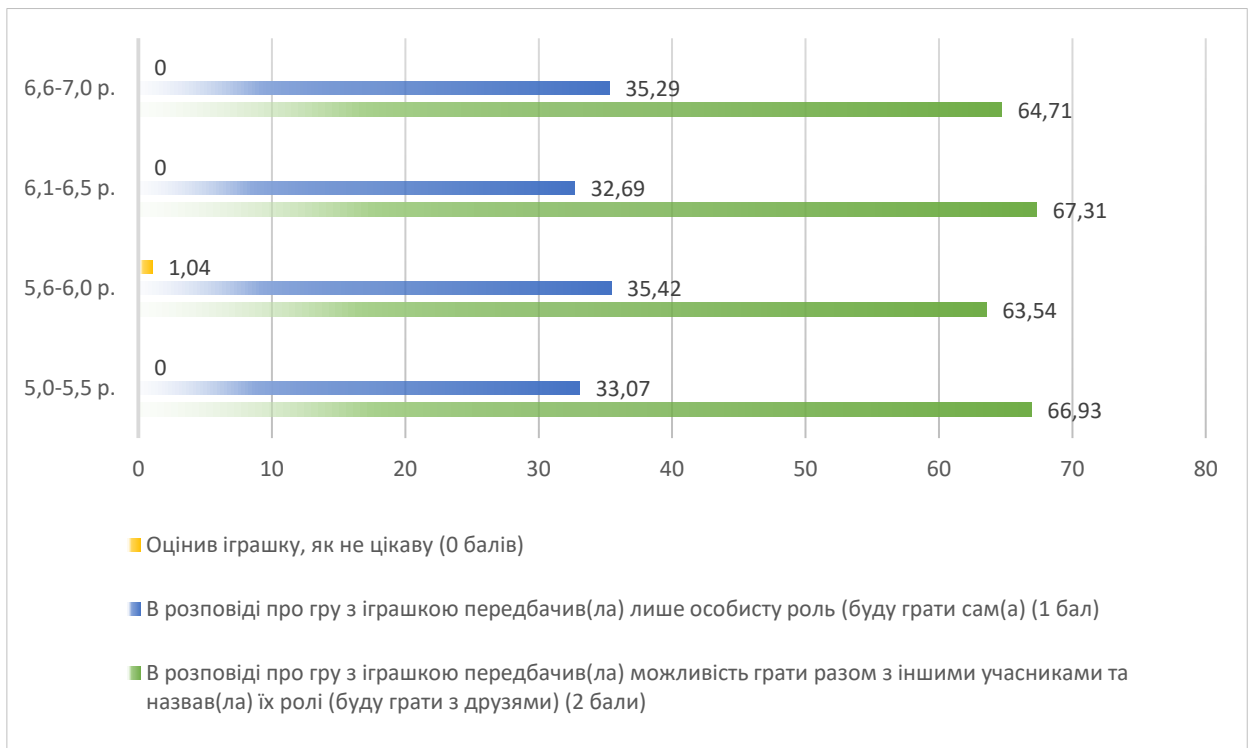

Рис. 5 Рівень сформованості рольової взаємодії в грі (у %)

У дітей з високими досягненнями рольової взаємодії ігрові дії планувались різноманітними, спрямованими на визначених партнерів по грі. Розповідь будувалась з прицілом дотримання рольових способів поведінки, взаємодії з партнерами. Відчувалось, що дитина здатна домовлятися з іншими, готова до узгодження своїх дій з учасниками гри. Аналіз ігрової діяльності показав, що придумані дитиною ігри не завжди носять творчий характер. І це наводить на думку, що в більшості дітей ще не розвинена уява, відсутня творча ініціатива та самостійність мислення. У більшості випадків рольової бесіди у придуманій грі не спостерігається пропозицій щодо процесу розгортання гри, оскільки у дитини не сформовані рольові способи взаємодії.

Розроблений науковцями лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення» орієнтує увагу дорослих на сформований рівень уяви як головного досягнення старшого дошкільника у сфері когнітивного розвитку. Важливість розвиненої уяви визначена її роллю у пізнанні та відображенні дійсності, яку опановує дитина.

В контексті розуміння механізмів розвитку дитини дошкільного віку, уяву слід розглядати: як психічний процес, що належить до пізнавальної сфери особистості; як форму відображення дитиною дійсності; як процес створення дитиною нових образів, уявлень, думок, ідей; як інструмент руйнування стереотипів; як шлях до винахідництва та створення художніх образів. Уява – основа творчості дитини. Сам процес уявляння (тобто робота творчої уяви) передбачає самостійність у створенні нових образів; завжди пов'язаний із новизною та невідомою пізнавальною ситуацією; передбачає великий вибір засобів образотворення.

Результати діагностичного вивчення рівня сформованості уяви у дітей старшого дошкільного віку вказують на тривожні тенденції в характеристиці провідного досягнення, оскільки високий рівень уяви демонструють тільки 57,5% з числа всіх дітей, учасників обстеження (рис. 6).

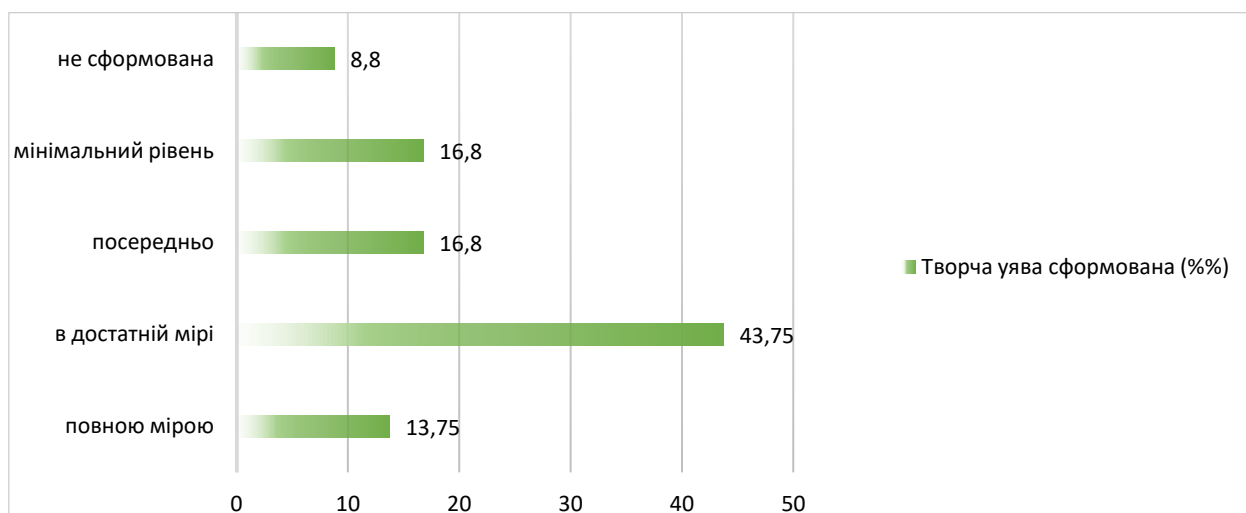

Рис. 6. Рівень сформованості творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку

Комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення» надає можливість характеризувати регулятивний компонент діяльності, який розкриває вміння майбутнього школяра активно реалізувати набутий досвід безпосередньо у пізнавально-практичній діяльності, здатність керувати своїми діями в процесі досягнення мети. Показниками оцінки розвитку регулятивного компоненту діяльності дитини 6 (7) років визначалося оволодіння нею такими формами довільної регуляції як: - *вміння виконувати дії за зразком*; - *вміння виконувати дії за словесною інструкцією*

(дотримуватися правил гри та взаємин, власного задуму); - вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі. Оцінювання сформованості довільної регуляції дій дитини здійснювалося за результатами її взаємодії з дорослим та виконання усіх діагностичних завдань за п'ятибальною шкалою оцінок, від найвищого до найнижчого рівня прояву означеної здатності відповідно. Серія діаграм демонструє означені тенденції (рис. 7, 8, 9).

Здійснено аналіз взаємозв'язків показників розвитку регулятивного компонента діяльності з іншими діагностичними показниками комплексу діагностичних завдань «Шлях до чарівної скриньки». Відзначено, що між собою різні показники сформованості регулятивного компонента діяльності мають позитивні достовірні тісні зв'язки ($p < 0,001$; $r = 0,60-0,77$).

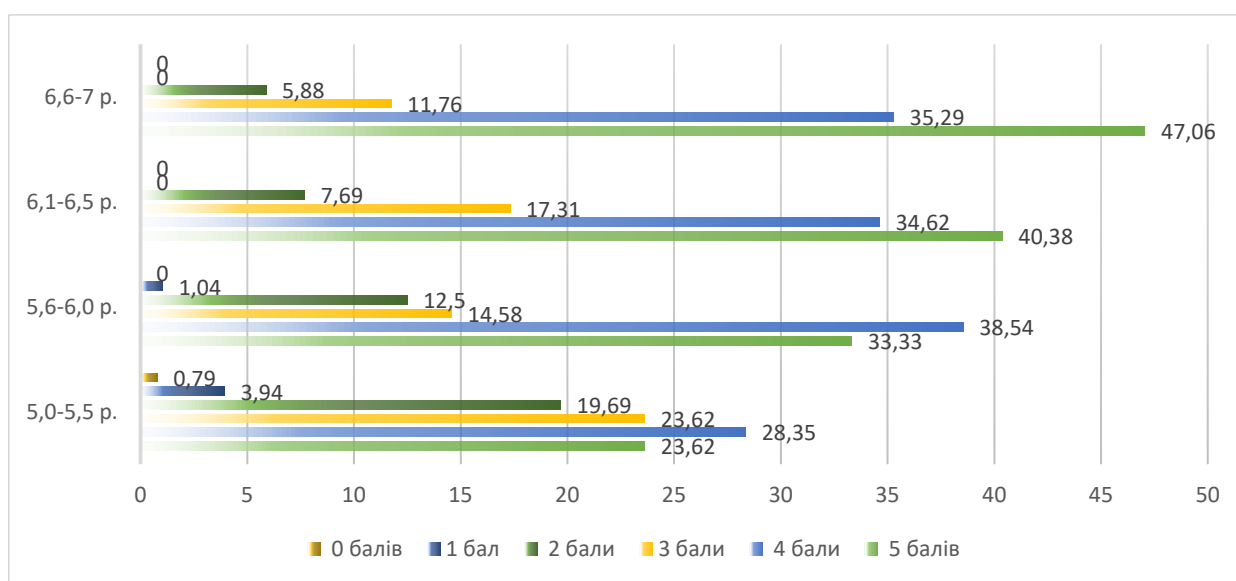

Рис. 7 Вміння дітей різних вікових підгруп виконувати дії за зразком (у %)

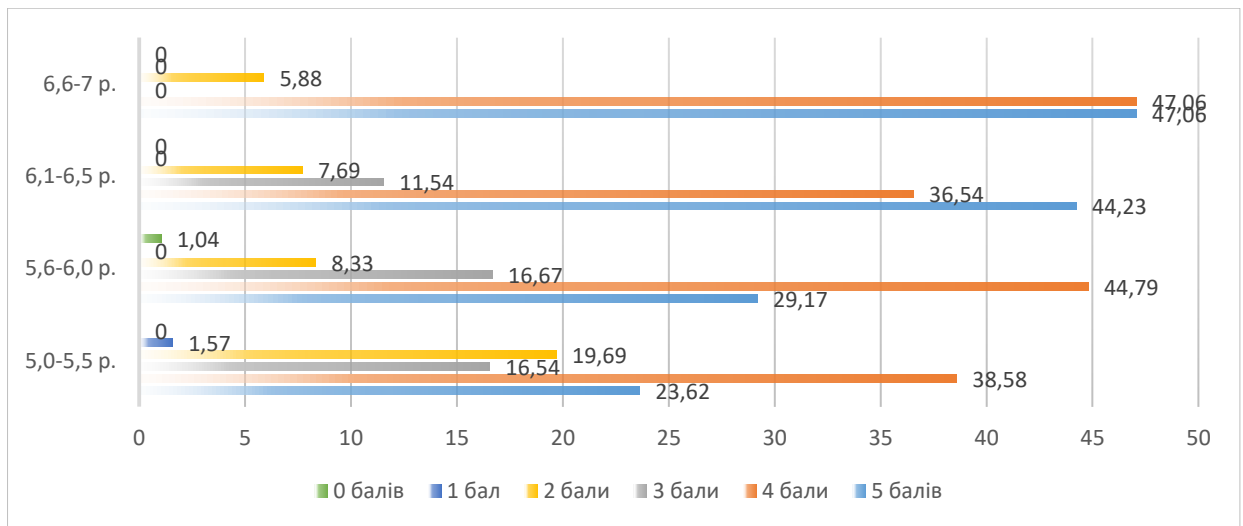

Рис. 8 Вміння дітей різних вікових підгруп виконувати дії за словесною інструкцією (у %)

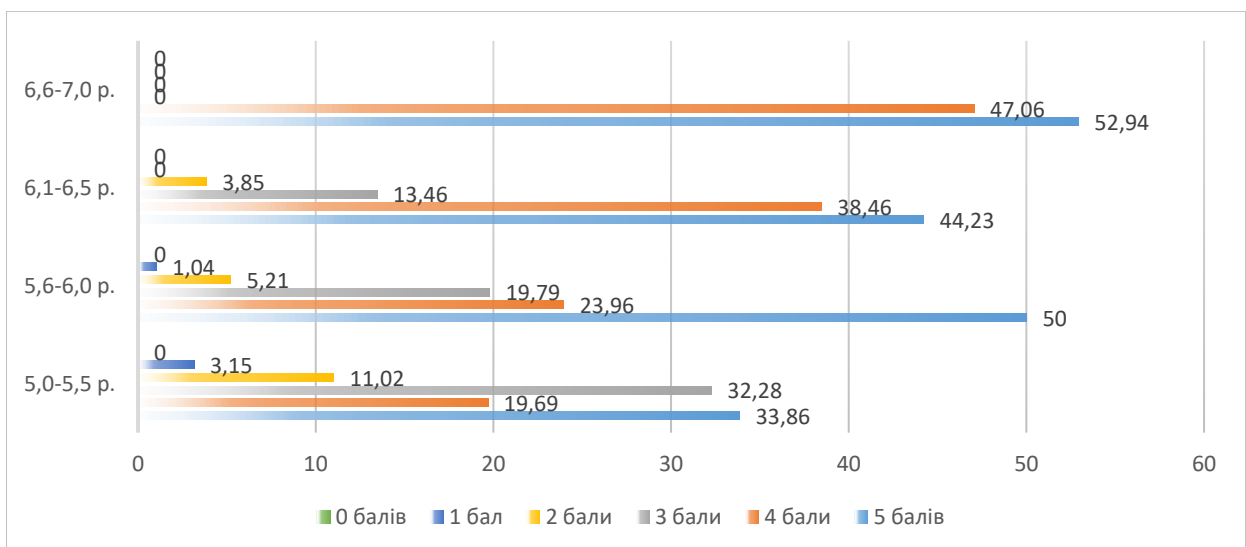

Рис. 9 Вміння дітей різних вікових підгруп виявляти цілеспрямованість, долати труднощі (у %)

Це свідчить про природну взаємопов'язаність цих трьох характеристик довільної поведінки дитини. Найсильніше виявилися пов'язаними між собою показники вміння виконувати дії за зразком та за словесною інструкцією дорослого ($r = 0,77$). Показник вміння дітей виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі також тісно взаємопов'язаний із вмінням виконувати дії за зразком ($r = 0,64$) та з вмінням виконувати дії за словесною інструкцією ($r = 0,60$).

Проаналізовано взаємозв'язки показників розвитку регулятивного компонента діяльності з іншими психодіагностичними показниками. Так, у

другому завданні КДЗ «Чарівні перетворення» одним з показників оцінки його виконання є вміння дитини самостійно, послідовно і точно повторити малюнок за поданим зразком. Статистичні обрахунки показали, що вміння дитини відтворювати візерунок «Шлях до чарівної скриньки» тісно пов'язане із розвитком усіх трьох регулятивних вмінь дитини: вмінням виконувати дії за зразком ($r = 0,71$; $p < 0,001$); словесною інструкцією ($r = 0,59$; $p < 0,001$) та спроможністю виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі ($r = 0,56$; $p < 0,001$).

Розкрито взаємозв'язки регулятивних вмінь дитини з такими важливими для особистості дитини 5-7 років показниками, які характеризують сформованість провідної у дошкільному віці ігрової діяльності. У показників розвитку регулятивного компонента діяльності найтіснішими виявилися взаємозв'язки із показником вміння дитини послідовно виконувати завдання (обрати іграшку, придумати гру, розповісти про неї). А саме: із вмінням виконувати дії за зразком спостерігалася кореляція при $r = 0,37$ на рівні значущості $p < 0,001$; із вмінням виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі – при $r = 0,36$, $p < 0,001$; із вмінням виконувати дії за словесною інструкцією – при $r = 0,29$, $p < 0,001$. Із вмінням визначати правила гри з іграшкою показники прояву регулятивного компонента діяльності також мають позитивні достовірні взаємозв'язки у межах $r = 0,24$ – $0,29$ ($p < 0,001$). Слабшими виявилися взаємозв'язки з таким показником розвитку ігрової діяльності, як здатність до рольової взаємодії в грі ($p < 0,1$; $r = 0,06$; $0,06$; та $p < 0,05$; $r = 0,11$).

Визначено взаємозв'язки показників розвитку творчого змістового компоненту діяльності із показниками прояву довільної регуляції старших дошкільників. Показники розвитку регулятивного компоненту діяльності найтісніше корелюють з показником розвиненості творчої уяви дитини у створенні художнього образу у межах $r = 0,35$ – $0,44$ ($p < 0,001$). Такі показники, як вміння придумувати гру з іграшкою (варіанти гри з нею) та

вміння використовувати у розповіді про гру з іграшкою елементи словесної творчої уяви взаємопов'язані з показниками прояву довільної регуляції дитини у межах $r = 0,18-0,23$ ($p < 0,001$).

Взаємозв'язки показників, які характеризують розвиненість у дитини старшого дошкільного віку регулятивного компоненту діяльності із творчим компонентом та ігровою діяльністю, на наш погляд, мають характер взаємовпливу. Так, наприклад, у творчій сюжетно-рольовій грі, з одного боку, створюються оптимальні умови для розвитку у старших дошкільників довільної регуляції: вміння цілеспрямовано будувати власну діяльність та взаємодію з іншими дітьми, орієнтуючись на зразки для наслідування, словесні інструкції, дотримуватися правил поведінки та взаємин, долати труднощі на шляху до бажаного результату; переходу зовнішніх засобів регуляції поведінки дитини у внутрішню свідому форму з подальшим повноцінним функціонуванням в межах інших специфічно дитячих видах діяльності та переходу в наступному віковому періоді в навчальну. А з іншого – високий рівень розвитку у дитини здатності володіти своєю поведінкою дозволяє їй в процесі сюжетно-рольової гри чітко слідувати за ігровим задумом, послідовно виконувати прийняту роль, дотримуватися правил гри, конструктивно взаємодіяти з її співучасниками. У старшому дошкільному віці власний задум, як уявний образ бажаного результату, починає регулювати дії дитини та спрямовувати їх на реалізацію поставленої мети. Натомість, образотворення у своїй розвиненій формі підпорядковане певній меті, спрямоване уявою, на протипагу вільному фантазуванню.

Отже, вважаємо, що запропоновані у комплексі діагностичних завдань «Чарівні перетворення» показники розвитку здатності дитини керувати своїми діями є достатньо вичерпними та доцільними у використанні в якості характеристики сформованості у старшого дошкільника регулятивного компонента діяльності як одного з критеріїв комплексної оцінки готовності дитини до шкільного життя.

Доведено, що показники сформованості регулятивного компонента діяльності та решта показників оцінки готовності дитини до шкільного життя комплексу діагностичних завдань «Шлях до чарівної скриньки» у багатьох випадках мають між собою позитивні достовірні зв'язки на високому рівні статистичної значущості ($p < 0,01-0,001$). Проведення кореляційного аналізу даних дало можливість довести взаємозалежність розвитку усіх важливих особистісних надбань в інтелектуальній, емоційній, вольовій, ігровій, творчій сфері розвитку та діяльності дитини для визначення її готовності до шкільного життя.

Встановлені зв'язки є закономірними і показують, що розвиток у дитини здатності регулювати свої дії відповідно із поставленою метою і досягати бажаного результату всупереч труднощам і перешкодам, що постають на шляху до неї, позитивно впливає на формування творчого змістового компоненту діяльності, підвищує рівень самодіяльної творчої гри дитини 5–7 років життя, які разом створюють основу сформованих соціально-психологічних якостей, життєвих вмінь та навичок, що визначають готовність дитини до навчання в умовах сучасних змін.

Кількісний аналіз результатів, які демонструє дитина надає можливість побачити та інтерпретувати якісні характеристики розвитку, що характеризують процес набуття життєво важливих компетентностей та спрямовують висновки щодо врахування індивідуальної соціально-педагогічної ситуації розвитку дитини та прояву індивідуальних психологічних особливостей, які визначатимуть зміст психолого-педагогічного супроводу та підтримки дитини.

Одержані кількісні дані розглядаються як орієнтир першого наближення для прогнозування успішності майбутньої провідної діяльності дітей – навчальної. В такий спосіб комплексна діагностика готовності дитини до школи з оптимальним поєднанням традиційних та інтерактивних методів і організаційних форм роботи виконує діагностичну та прогностичну функцію/задачу.

Застосування комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» в роботі з дитиною 6-7-річного віку дає можливість визначити актуальний стан її готовності до систематичного навчання в школі. На основі зафіксованих проявів визначених показників дій дитини в процесі виконання діагностичних завдань та їх кількісного обчислення визначають один з п'яти рівнів готовності до шкільного життя, який дошкільник демонструє на момент обстеження.

Комплексний абрис актуального стану готовності дитини до систематичного навчання в умовах сучасних змін в системі початкової освіти здійснюється на основі визначення суми загальної кількості балів.

Сума балів складається з оцінки виконання дитиною всіх завдань. Серед них з першого завдання комплексу діагностичних завдань – «Придумай гру з іграшкою» у бальному виразі оцінюється від 0 (дитина відмовилася від виконання завдання) до 27 (максимально можливий бал). Оцінювання та аналіз виконання дитиною цього завдання включає такі параметри, як вміння обирати, вміння складати розповідь; надає можливість схарактеризувати наявність досвіду ігрової діяльності в житті дитини, здатність до комунікації, а також наявність досвіду взаємодії з однолітками. Розподіл балів оцінки виконання даного завдання, які входять у загальну оцінку стану готовності дитини до систематичного навчання має такі діапазони: 0 – 6; 7 – 11; 12 – 16; 17 – 21; 22 – 27. В протоколі фіксації результатів зазначаються наступні позиції: якісна оцінка змісту придуманої гри, якісна оцінка гри з точки зору можливої рольової взаємодії, наявність/відсутність правил гри, наявність елементів словесної (творчої) уяви та загальна оцінка процесу виконання дитиною завдання.

Виконання дитиною другого завдання з комплексу діагностичних завдань – «Шлях до чарівної скриньки» у бальному виразі оцінюється від 0 (дитина відмовилася від виконання завдання) до 11 (максимально можливий бал). Оцінювання та аналіз виконання дитиною цього завдання включає такі параметри: вміння обирати, вміння оцінювати складність завдання відносно

власних сил, вміння об'єктивно оцінювати результат власних зусиль, вміння орієнтуватися на площині (ліворуч, праворуч, вгору, вниз). Розподіл балів за цим завданням, що також додаються до загальної оцінки стану готовності дитини до навчання в школі має такі діапазони: 0 – 2; 3 – 4; 5 – 7; 8 – 9; 10 – 11. В протоколі фіксації результатів відмічаються: якість вибору ігрового завдання певної складності, результат виконання цього завдання – обрав завдання певної складності і впорався з ним, або не впорався. Крім того, здійснюється оцінка малюнку дитини «Шлях до чарівної скриньки».

Наступне завдання «Чарівні перетворення фігури» має лаконічний бальний вираз від 5 до 0, де 5 – це ідеальний варіант виконання, 0 – відмова дитини виконувати завдання.

Оцінка вміння дитини взаємодіяти з дорослим в освітній ситуації ґрунтується на основі проявів сформованості довільної регуляції дій дитини, які вона продемонструвала під час виконання комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення». Зокрема, схарактеризованими будуть: вміння дитини виконувати дії за зразком, за словесною інструкцією дорослого; вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі; вміння дотримуватися теми спілкування з дорослим. Розподіл балів оцінки проявів сформованості довільної регуляції дитини мають такі діапазони (від найгіршого до найкращого результату): 0 – 2; 3 – 7; 8 – 12; 13 – 17; 18 – 20, і також додаються до загальної оцінки стану готовності дитини до навчання в школі.

Для формулювання висновків щодо комплексного абрису актуального стану готовності дитини до систематичного навчання в умовах реформування української школи та здійснення його якісної характеристики визначається загальна сума балів, що зафіксовані в протоколах. Рівні готовності у бальному виразі дорівнюють таким діапазнам (від «дитина до школи не готова» до «готовність до навчання в школі сформована повною мірою»): 0 – 6; 7 – 17; 16 – 31; 32 – 46; 47 – 63.

Якісна характеристика рівнів готовності дитини до шкільного навчання в умовах реформування української школи може бути представлена описово через визначені критерії та показники визначеного феномену «готовність дитини до шкільного навчання».

Так, зробити висновок про те, що готовність старшого дошкільника до навчання в школі *сформована повною мірою* (63 – 47 балів) можливо, коли дитина: - виявляє бажання спілкуватися з дорослим, чітко дотримується визначеної теми та змісту взаємодії; - за пропозицією дорослого самостійно обирає іграшку, придумує з нею нову гру, розповідає про 2-3 або більше варіантів гри з іграшкою, використовує слова-дії; у вигаданій грі передбачає можливість грати разом з іншими учасниками, окреслює їх ролі; чітко і послідовно визначає правила гри з іграшкою; використовує в ній стандартні та нестандартні персонажі, ролі та дії; - під час створення художнього образу в процесі перетворення геометричної фігури малює розгорнутий сюжет з кількома об'єктами, в якому геометрична фігура виступає частиною одного з об'єктів; малюнку притаманна точність, реалістичність та яскравість зображень; - свідомо обирає складне чи середньої складності завдання та чітко й послідовно виконує його; - коригує свої дії зі зразком, інструкцією, співвідносить з ними отриманий результат; самостійно активно долає труднощі, застосовує засоби мобілізації себе, відбирає раціональні засоби досягнення мети.

Готовність старшого дошкільника до навчання в школі *достатньо сформована* (46 – 32 бали) у тому разі, коли дитина: - виявляє бажання спілкуватися з дорослим, дотримується змісту взаємодії з ним, іноді відволікається від теми, але самостійно до неї повертається; - за пропозицією дорослого самостійно обирає іграшку, однак потребує заохочення своїх подальших дій; пропонує 1-2 або більше варіантів гри з іграшкою, використовує слова-дії; у вигаданій грі передбачає можливість грати разом з іншими учасниками; самостійно визначає правила гри з іграшкою, проте розповідає їх нечітко і непослідовно; в розповіді про гру присутні реальні та

уявні учасники гри, персонажі, ролі, дії; - під час створення художнього образу перетворювану геометричну фігуру, як основу зображуваного предмета, включає в уявний сюжет; представлені на малюнку об'єкти є реалістичними, різнобарвні з переважанням яскравих та світлих тонів; - свідомо обирає завдання середньої складності та послідовно виконує його; - намагається коригувати свої дії зі зразком, інструкцією, співвідносити з ними отриманий результат; самостійно виправляє помилки; в разі утруднень звертається по допомогу після багатьох невдалих спроб, після чого продовжує активно діяти і досягає поставленої мети.

Готовність старшого дошкільника до навчання в школі *знаходиться в стадії формування* (31 – 16 балів), якщо дитина: - погоджується на спілкування з дорослим, проте відволікається від теми і змісту взаємодії, повертається до них з ініціативи дорослого; - обирає іграшку за пропозицією дорослого і за допомогою навідних запитань розповідає про гру з нею; за основу своєї гри бере знайому гру, але вносить до неї деякі зміни (нових персонажів, об'єднує сюжети); пояснює, що зазвичай не грається такою іграшкою, тому не знає, як з нею можна гратися разом з друзями; починає самостійно визначати 1-2 правила гри з іграшкою, продовжує за допомогою уточнювальних запитань дорослого - під час створення художнього образу перетворювану геометричну фігуру малює центральною частиною зображуваного предмета з різними деталями, сюжет відсутній; малюнок має перспективу, акуратний, життєрадісний; - обирає завдання навмання/поспіхом, не замислюється над оцінкою його складності; - відступає від зразка, звертається до нього у разі утруднень; уточнює інструкцію через невідповідність меті; самостійно не співвідносить з ними отриманий результат; виправляє помилки після вказування на них дорослим; робить спроби долати труднощі, потребує допомоги для мобілізації себе та відбору раціональних засобів досягнення мети, не полишає діяльність.

Готовність старшого дошкільника до навчання в школі є *умовною* (15 – 7 балів), коли дитина: - погоджується на спілкування з дорослим, проте

відходить від теми і змісту взаємодії, не реагує на зауваження з боку дорослого; - обирає іграшку за пропозицією дорослого і у відповідь на його запитання називає 2-3 можливі дії з іграшкою у знайомій грі; - передбачає лише особисту участь у грі, без інших учасників; відзначає наявність у грі з іграшкою правил, проте розкриває їх зміст за допомогою уточнювальних та навідних запитань дорослого; - під час створення художнього образу перетворювану геометричну фігуру малює у вигляді схематичного спрощеного контурного зображення; малюнок тьмянний, блідий, або навпаки, занадто яскравий; - обирає завдання навмання/поспіхом, не замислюється над оцінкою його складності; - дії не відповідають зразку, інструкції; самостійно не співвідносить з ними отриманий результат; помилок не бачить і не виправляє; звертається по допомогу після декількох невдалих спроб, потребує суттєвої допомоги від дорослого для мобілізації себе та відбору раціональних засобів досягнення мети, без його підтримки не може самостійно діяти.

Говорити про те, що *дитина до школи не готова* (6 – 0 балів) є підстави, коли вона: - за пропозицією дорослого обирає іграшку, називає її, констатує, що нею граються, не розкриваючи змісту самої гри; або ж зовсім не може пояснити, як гратися з іграшкою; не визначає жодної ролі у грі; або ж оцінює іграшку як нецікаву для гри; після запитання дорослого про наявність у грі з іграшкою правил з його допомогою називає декілька з них; або ж не розуміє значення правил та відмовляється їх називати; - під час створення художнього образу не завершує перетворення геометричної фігури, малює окремі лінії, незакінчені форми, ізольовані частини предметів; малюнок із примітивною зображувальністю, важко впізнаваний, монотонний або надмірно яскравий; - обирає завдання навмання/поспіхом, не замислюється над оцінкою його складності; - відмовляється від діяльності за зразком, інструкцією, перших труднощах, від спілкування з дорослим невдовзі від його початку за необхідності дотримуватися теми і змісту взаємодії; або ж відмовляється від діяльності одразу без спроб.

Наукові обмірковування надали можливість дійти висновку про те, що завершальним етапом діагностичної процедури є оцінка вимірювань. Тому представлений узагальнений результат комплексу діагностичних завдань у вигляді оцінок: рівнів і балів, а також якісна характеристика досягнень дитини, які сприятимуть оволодінню дитиною новою учбовою діяльністю, відображують певний ступінь розвиненості у старшого дошкільника важливих компонентів особистісного розвитку і діяльності: емоційно-ціннісного, пізнавального, регулятивного, творчого, ігрового – наскрізних вмінь та навичок, що лежать в основі ключових компетентностей майбутнього школяра.

На основі практичного застосування з 6-7-річними дошкільниками комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» виокремлено і змістовно репрезентовано якісні та кількісні показники п'яти рівнів готовності дитини до шкільного навчання. Розроблена кількісна та якісна характеристики готовності дітей до шкільного навчання та отримані на їх основі результати спонукають на подальші наукові пошуки освітніх, виховних та розвивальних впливів на дошкільника з боку дорослих.

Крок дитини у шкільне життя:

методичні рекомендації щодо розвитку та підтримки вікових досягнень

Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини, спрямований на успішний перехід від дошкільної до початкової освіти в загальноосвітній школі визначається розумінням кінцевого освітнього результату на етапі дошкільного дитинства. Освітній результат окреслюється поняттям, що характеризує феномен дошкільної зрілості дитини, тобто розвиненість якостей, досягнень та новоутворень в поведінці, діяльності і свідомості, які забезпечують активність дитини в предметно-практичній, пізнавальній, соціальній, духовній сферах життя.

Дошкільна зрілість – це найвищий для певного віку поріг розвитку, ступінь його повноти. Дошкільна зрілість визначається рівнем сформованості всіх психічних процесів та якостей особистості, які забезпечують дитині успішний перехід до нової ситуації систематично організованого шкільного навчання, в якому дитина активно оволодіває новою роллю учня, успішно виконує нові задачі та функції, що передбачені новою учбовою діяльністю. Сформованість емоційних процесів надає дитині можливість виявити свій стан, настрій, розвинути та проявити пізнавальні, етичні та естетичні емоції; сформованість когнітивних процесів надає дитині можливість пізнавати світ та бути активним суб'єктом пізнання (функціонування всіх когнітивних процесів сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви); сформованість вольових процесів надає дитині якісно нову можливість довільної регуляції поведінки та діяльності та характеризує нову ступінь розвитку психічних процесів – довільність. Дошкільна зрілість психологічних досягнень дитини передбачає здатність дитини проявити особистісну активність у всіх специфічно дитячих видах діяльності – грі, пізнавальній, художньо-творчій (малювання, ліплення, аплікація, конструювання, спів, слухання музики, хореографічні рухи, танці, інсценізація) як на репродуктивному (за зразком) так і на творчому рівнях.

З цих міркувань можна сказати, що підготовка дитини до нового етапу шкільного життя відбувається з моменту її народження у світі, оскільки всі надбання та досягнення, якими оволодіває або не оволодіває дитина в тій чи іншій мірі впливають на прояв активності у подальшому житті.

Психолого-педагогічна грамотність дорослих у виборі засобів впливу на розвиток дитини з врахуванням її потреб та можливостей віку забезпечує сформованість **готовності дитини до шкільного життя**. В цьому сенсі ми утверджуємо позицію, що виважена та грамотна педагогічна робота з дітьми дошкільного віку сприяє формуванню готовності дитини до школи **без спеціальної підготовки**. Такий підхід позиціонує повагу до періоду дитинства, бережливе ставлення до специфіки та субкультури дитячого життя.

Загальні рекомендації, які потрібно врахувати, виходячи з оцінки цілісного розвитку дитини на всіх етапах набуття освіти, спрямовані на формування вікових психологічних надбань старшого дошкільника, новими та найважливішими з яких виступає **творча уява та довільна регуляція поведінки та діяльності**. Особливості навчання першокласників у школі передбачають наявність у дошкільника своєрідних якостей та психологічних новоутворень, тобто психічних та соціальних змін, які вперше виникають на певному віковому етапі, визначають свідомість дитини, її ставлення до середовища, її внутрішнє та зовнішнє життя, перебудовують весь хід психічного розвитку.

Враховуючи, що провідною діяльністю в старшому дошкільному віці залишається ігрова діяльність, в якій розвиваються та вдосконалюються всі досягнення емоційного, пізнавального, соціального розвитку та сфери ціннісних орієнтацій, сформулюємо загальні рекомендації щодо підтримки ігрової діяльності дитини дошкільного віку. Пам'ятаємо, що **ігрова діяльність** – визначається провідною саме тому, що реалізує головну потребу дитини в соціальній, предметно-практичній, пізнавальній активності. **Провідний вид діяльності** – це вид діяльності, у якому

відбувається виокремлення наступних видів діяльності, формування та ускладнення психічних процесів, особистісне зростання людини. У дошкільному дитинстві провідним видом діяльності визначено сюжетно-рольову гру, тому що в ній розвиваються психічні процеси дитини та проявляються такі новоутворення дошкільного віку, як розвиток знаково-символічної функції, активної творчої уяви, засвоєння структури самостійного виду діяльності, привласнення суспільної поведінки, опанування нормами партнерської взаємодії, становлення елементів довільної поведінки. Ігрова діяльність – універсальний і незмінний засіб підготовки дітей до школи, різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми. Вона є свого роду дитячим моделюванням соціальних відносин. При вмілому і правильному керівництві з боку дорослих ігрова діяльність формує емоційну, моральну та інтелектуальну сферу дитини, розвиває її уяву, сприяє фізичному вдосконаленню, виховує у дітей волю до дії та здатність до гальмування дій. Гра дитини – це не проста згадка про пережите, а й творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і розбудова з них нової дійсності, що відповідає запитам та бажанням самої дитини.

Розробляючи програму розвивальної роботи, добираючи методи та методики, певні вправи та ігри для дитини старшого дошкільного віку педагогам важливо спиратись на знання психологічних закономірностей розвитку дошкільника та враховувати індивідуальні особливості кожної конкретної дитини.

Педагог повинен навчати грати дітей протягом усього дошкільного дитинства, спрямовуючи і розгортаючи гру на більш високий рівень, даючи можливість відкривати і засвоювати нові, більш складні способи її побудови.

Завдання дорослого – створити умови для виникнення гри, створити предметно-ігрове середовище, як засобу, як умови, як опори самої гри, в якому б дитина могла вступати у взаємини з однолітками та близькими

дорослими. Створення розвивального предметно-ігрового середовища, а це: збагачення дитини яскравими різноманітними враженнями та позитивним життєвим досвідом, забезпечення відповідним обладнанням, різноманітними іграшками та матеріалами, необхідними для ігрової діяльності дітей сприяє різноманіттю ігрових сюжетів та ігрових ролей.

Педагогу треба вчасно навчити ігровій поведінці та ігровим діям використовуючи такі методичні прийоми як пропозиція, показ, пояснення, демонстрація зразка ігрової дії та використання в грі предметів заміників. Використання предметів-заміників у грі розвивають творчість, спритність, кмітливість, самостійність, уміння з обмеженої кількості предметів створити повноцінну гру. Використовуйте різні методи супроводу гри: моделювання проблемних ігрових ситуацій, різні питання, поради, нагадування тощо.

Пам'ятаємо, що ігрова діяльність розвиває комунікативні уміння та навички: уміння слухати і чути іншого, вміти вільно вести бесіду, бути уважним, ввічливим до себе і до оточуючих, уміти налагоджувати контакти і робити висновки і доводити власну думку, уміти слухати співрозмовника, відчувати і розуміти настрій іншого, уміти самостійно осмислювати свої вчинки і вчинки іншого. Важливо розвивати ініціативність, відповідальність. Актуальними для завдань педагога виступають уміння регулювати взаємини дітей, вирішувати конфлікти, які виникають у процесі гри, уміння включатися у гру на другорядних ролях, встановлювати ігрові стосунки з дітьми. Педагог повинен намагатися розвивати можливість гнучкого реагування на різні обставини у грі та уміти обігравати будь-яку ситуацію та справу дитячого колективу.

Важливо привчати дитину замислюватись над своїми вчинками та вчинками героїв з різних джерел та в своїх рольових іграх. Для цього корисним буде обговорення і програвання проблемних ситуацій за допомогою казкових і вигаданих персонажів, спрямованих на практичне застосування навичок культурної поведінки. Використовуйте літературно-художнє слово: вірші, прислів'я, приказки, оповідання і казки тощо.

Педагогу потрібно частіше моделювати рольові ігри, які стимулюють її самостійність, відповідальність перед ровесниками. З цією метою доручайте дитині різні доручення у важливих справах групи, надавайте дітям можливість самостійно приймати рішення і брати на себе відповідальність за них. Вчасно підбадьорюйте, підтримуйте її, радійте її успіхам. Частіше створюйте ситуації успіху, у яких дитина могла б виявити, проявити свої сильні сторони.

Для успішного проведення ігор з дітьми педагогу важливо самому володіти певними вміннями: організовувати дітей, цікавитися їхньою грою, при необхідності долучатися до неї в другорядних ролях, вчасно впливати на перебіг гри якоюсь порадою, цікавою ідеєю, показом, поясненням, включившись в гру разом з дітьми, створивши цікаві образи та обігравати їх (моделювати їх). Педагог повинен володіти певними професійними вміннями, супроводжуючи ігрову діяльність.

Важливо розвивати в процесі гри у дошкільників творчість, фантазію, уяву, використовуючи різноманітні прийоми: заохочення, показ, пояснення, вказівки, визначення портретних особливостей та поведінки окремих персонажів тощо. Збагачення різноманіття яскравих вражень і життєвого досвіду дітей з метою розвитку ігрових тем, задумів і сюжетів, які можуть сприяти грі, важлива педагогічна місія використання сюжетно-рольової гри як прояву до фантазування і творчості. Тому актуальними для педагога є уміння за потреби пропонувати цікаві, нестандартні нові ролі, ігрові ситуації, ігрові дії з метою розвитку гри. Приділяючи увагу збагаченню ігрового досвіду дітей, ми розвиваємо у них ігрові уміння та навички: уміння обирати тему, розвивати сюжет чи план гри, розподіляти ролі та обов'язки, втілювати ігрові образи, навички самоорганізації, планування ігрових дій, підтримування правил гри, способів урегулювання конфліктів або спірних ситуацій тощо.

Педагог повинен знати психологічні та вікові особливості дітей дошкільного віку, індивідуальні – кожної дитини. Вміти встановлювати з

дітьми дружні контакти, завойовувати довіру у дошкільнят, спираючись на сильні сторони дитини. Любіть «своїх дітей», демонструйте їм свою любов, використовуйте частіше ласку та заохочення, ніж покарання та осудження.

Педагог і дорослі в будь-якому статусі повинні пам'ятати, що ключ до серця дитини лежить через гру. Саме в процесі гри можна передати їй необхідні навички, знання, поняття про життєві правила та цінності, навчитися краще розуміти один одного.

Розмовляйте, радьтеся, пояснюйте дитині незрозумілі явища, ситуації, суть заборон та обмежень. Допмагайте дитині навчитися висловлювати вербально і невербально свої бажання та переживання, розвивайте емоції та етичні, естетичні, пізнавальні почуття в ігровій діяльності дитини.

Серед провідних досягнень старшого дошкільника важливе місце займає, творча уява, як центральне новоутворення віку. Уява як центральне новоутворення віку є продуктом активності дитини, пізнавальним процесом, формою відображення дійсності, інструментом руйнування стереотипів, шляхом до винахідництва і створення нових образів (в тому числі і художніх), нових уявлень, думок, ідей та виступає основою для розвитку креативності, творчості дитини. Дитина дошкільного віку уже здатна уявляти, тобто створювати образи тих предметів і явищ, яких вона безпосередньо не бачила. Як психічна діяльність, що полягає у створенні уявлень, мисленнєвих ситуацій, які в дійсності не сприймалися людиною, уява пов'язана зі знаковою функцією свідомості – кодуванням візуальної інформації з допомогою схем, фігур і більш складніших умовних знаків. Розвиток знакової функції свідомості відбувається за такими лініями:

а) заміщення одних предметів іншими та їх зображеннями, а далі – використання мовних, математичних та інших знаків, оволодіння логічними формами мислення;

б) поява та розширення можливостей доповнювання і заміщування реальних речей, ситуацій, подій уявними, вибудовування з уявлень нових образів.

Уява відіграє величезну роль у вирішенні завдань, з якими дитина стикається в реальній дійсності. Цей когнітивний процес відіграє неоціненну роль у пізнанні. Завдяки їй дитина може уявити те, чого не було в її особистісному досвіді, засвоїти історичний або соціальний досвід інших людей. Завдяки уяві здійснюється перехід від пізнання до будь-яких видів творчості. Дитина дошкільного віку здатна по розповіді уявити пустелю, або райський сад, не відчуває проблем у вирішенні математичних задач – коли в гараж приїхали машини, а потім від'їхали. Завдяки уяві не те що машини, а велетенські пароплави і літаки стають «керованими» малюками. Також з уявою пов'язаний розвиток мотиваційно - потребової сфери особистості дошкільника, спрямований на отримання задоволення та вирішення внутрішніх протиріч. В ході емоційно-зabarвленої пізнавальної діяльності дитина подумки займає певну позицію в ситуаціях, які їй пропонуються, здійснює певні уявні дії, програє в ідеальному плані різні варіанти взаємодій з оточуючими і таким чином отримує можливість не тільки заздалегідь уявити, а і пережити суть даної ситуації та подій, які будуть здійснюватися. Це дає дитині можливість передбачати наслідки ситуації для себе і для інших людей. Всім знайомі вислови «...коли мама прийде, я їй розкажу все і плакати не буду, а вона мене не лаятиме, я ж ненавмисно чашку розбила, вона ж сама взяла і впала».

Уяву визначають як центральне вікове новоутворення дитини старшого дошкільного віку. Новоутворення/вікове досягнення стимулює для дитини відповідно нову соціальну ситуацію розвитку, яка визначає форми і шлях саморозвитку, в процесі якого дитина виробляє в собі нові і нові якості особистості, набуваючи їх із соціальної дійсності як із визначального джерела розвитку. Це шлях, на якому соціальне стає індивідуальним. Розвиток новоутворень являє собою вихідний момент для всіх динамічних змін. Дошкільний вік є сенситивним (найбільш сприятливим) періодом для розвитку моральної сфери особистості дитини. В цьому процесі важливу роль відіграє емоційна уява, на основі якої виникають передбачені емоції.

Лише завдяки уяві вона може уявити біль, страждання іншої дитини, якій зробила боляче. Дитина може навіть пережити ті ж самі емоції, співчувати їй. Емоційна уява дає можливість регулювати свою поведінку, контролювати себе в стосунках з іншими: «Якщо я так зроблю, друг образиться». Дитина починає уявляти наслідки своїх дій та вчинків, як для себе, так і для інших людей. Розкриття смислу власної поведінки засобом емоційного передбачення відіграє провідну роль у духовному зростанні дитини, у формуванні у неї моральних почуттів та про-соціальних форм поведінки (вміння прийти на допомогу, узгодити свої дії з діями товариша, поступитися, тощо). Без емоційної уяви не може розвинутися емпатія (співчуття), без неї неможна виховувати у дитини доброту, співпереживання. Сила емоційної уяви настільки значима, що за її допомогою можна набагато ефективніше впливати на дитину, уникати небажаної поведінки, ніж за допомогою умовлянь, дорікань, гримання. Таким чином, емоційна уява, передбачені емоції виконують регулюючу функцію в процесі засвоєння дитиною соціальних норм поведінки.

Дослідженнями психологів встановлено також, що уява тісно пов'язана з регуляцією самопочуття людини. Вона виконує функцію психологічного захисту особистості від травмуючих і гнітючих впливів, від пригноблюючих емоцій, створюючи в уяві такі ситуації, які компенсують невдачі, знімають фрустрацію. Так дитина може позбутись психотравмуючого життєвого впливу через багаторазове варіювання ситуації в грі, доки не позбавиться своїх «кривдників». Якщо життєвий конфлікт набуває глибокого або стійкого характеру, діти вдаються до фантазування, створюють сюжет, в якому кривдник шкодує про свій вчинок, або сам потрапляє в біду. Дитина вільно оперує засвоєними зразками соціальної поведінки, здатна прогнозувати ланцюжок дій та можливих результатів, хоч і коригується в процесі здійснення діяльності. Образ уяви вже не є окремим предметом чи явищем, а являє собою цілісну картинку. Для дошкільника в цьому віці характерні пошук ідей, створення певної ситуації, підбір можливих способів дій.

Афективна уява є важливою в ігрових ситуаціях, в яких дитина може подолати негативні емоції й переживання.

Уява традиційно розглядається як творчий процес. Вивчення цієї функції в більшості випадків було пов'язано з вивченням творчості, так як в основі будь-якого творчого процесу лежить уява. Зазвичай, під творчою уявою розуміють самостійне створення нових образів, включене в процес творчої діяльності. Отже, головною та суттєвою характеристикою дитячої творчої уяви є здатність до самостійного створення нових образів, особливу роль в розвитку творчої уяви дітей відіграють вольові прояви, серед яких особливо суттєвими є самостійність та ініціативність.

В оновленому варіанті Базового компоненту дошкільної освіти значну увагу приділено розвитку творчості дітей дошкільного віку. Однією з найважливіших цінностей дошкільної освіти вважається розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дитини. Серед окреслених принципів дошкільної освіти центральне місце посідають принципи, що сприяють реалізації творчих задумів та мрій кожної дитини. Тому в основу нашої роботи як по діагностиці, так і по підготовці дітей до систематичного шкільного навчання ми поклали завдання, які стимулюють дитячу творчість.

Дитяча творчість – створення дитиною суб'єктивно нового (і тут слід підкреслити для дитини) і (значущого для дитини) продукту – малюнка, конструкції, гри, оповідання, створення невідомих раніше деталей, що повному характеризують створюваний образ: різних варіантів зображень, ситуацій, рухів, характеристик героїв, інших дій; застосування засвоєних раніше способів зображення або засобів виразності у новій ситуації; прояв ініціативи в усьому.

Дитяча творчість може проявлятися не тільки в активних діях і реальних продуктах творчості. Існує творчий процес, який проходить непомітно для оточуючих, не проявляючись особливо у поведінковій активності: коли дитина формує «всередині себе» новий погляд на предмети, на події оточуючого світу. Таку специфічну властивість дитячої особистості

називають «творчою позицією». Творча позиція проявляється в найрізноманітніших сферах життєдіяльності дошкільника: у грі (дитина змінює по-своєму правила, ролі, відносини, сюжет), у взаєминах з однолітками і дорослими (наприклад, при вирішенні конфліктних ситуацій дитина відходить від конфліктної ситуації замість «активної боротьби» за свої інтереси), у формулюванні нових, подекуди вельми оригінальних питань і висловлювань.

На основі зафіксованих проявів визначених показників дій дитини в процесі виконання комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» та їх якісного та кількісного обчислення визначили п'ять рівнів готовності до шкільного навчання, який дошкільник демонструє на момент обстеження. Це є відображення певного ступеня розвиненості у старшого дошкільника важливих характеристик особистісного розвитку: емоційно-ціннісного, пізнавального, регулятивного, творчого, які свідчать про сформованість наскрізних вмінь та навичок, що лежать в основі ключових компетентностей майбутнього школяра.

Виходячи із результатів діагностичного обстеження дітей старшого дошкільного віку на основі комплексу завдань «Чарівні перетворення» визначається стан готовності дитини до систематичного навчання в умовах реформування української школи. Умовно дітей, що демонструють 4 та 5 рівні готовності можна об'єднати у групу і визначити їх як *достатньо готових* до шкільного навчання, а дітей, що демонструють 1, 2, 3 рівні готовності об'єднати в іншу групу та визначити як *недостатньо готових* до шкільного навчання.

Отже, ми переходимо до питання про особливості взаємодії дорослих з дітьми, які демонструють прояви різних рівнів готовності до шкільного навчання.

Така педагогічна взаємодія визначається як процес спільної діяльності педагога, дитини і її батьків. Будь-яка взаємодія людей між собою передбачає спілкування й спільну діяльність. Процес педагогічної взаємодії також

складається із двох частин: педагогічного спілкування й спільної діяльності на основі педагогічних цілей та завдань. Принципові характеристики цих складових – рівність у спілкуванні та партнерство в спільній діяльності. Головною ознакою педагогічної взаємодії виступає прийняттям дорослими гуманістичних і демократичних основ взаємодії людей.

Окреслимо напрямки роботи дорослих з дітьми *достатньо готовими до шкільного навчання*.

Пріоритетними напрямками роботи дорослих з дітьми достатньо готовими до шкільного навчання будуть подальше розкриття їх творчої активності та креативних ідей кожної дитини під час спільної творчості з однолітками.

Важливо підкреслити значимість досвіду творчої самореалізації саме з однолітками, оскільки в школі дуже знадобляться вміння виконувати роботу індивідуально, в парі з іншою дитиною, яка сидить за однією партою та працювати в малих і великих групах.

Можливі форми роботи: створення спільного колажу, макету на вибрану тематику для друга, спільної листівки для мам, театралізований показ казки на новий лад для гостей, виготовлення «скриньки доброти» і т.д. Для досягнення зазначеної мети можна використовувати і такі форми роботи: залучення дітей до участі у створенні правил роботи групи, а також в етюдах та іграх на розвиток навичок регуляції поведінки в колективі, пояснення їм конкретних дій та способів взаємодії з однолітками під час спільної діяльності.

Під час спільного творення дорослому слід ненав'язливо спонукати дітей до вираження слів підтримки один одному, подяки, прохання про допомогу. Така робота допомагає дітям повірити у свої сили та можливості, підвищити самооцінку, проявити ініціативу, творчі здібності у реальній практиці спільної творчої роботи, використовувати правильні способи спілкування та виконання спільних дій з партнерами по діяльності, проявляти позитивне емоційно-оцінне ставлення до них.

Позитивним є те, що діти можуть побачити результат спільної діяльності, оцінити його, встановити свій власний вклад у його досягнення, проявити емоційну задоволеність результатом діяльності.

Розвиток вміння контролювати свої емоції під час спілкування та спільної діяльності з дітьми та приймати до уваги почуття іншої людини можна забезпечити за допомогою таких висловлювань педагога в адресу дитини, як-от: «Твоя думка дуже слухна, але давай послухаємо, що скажуть інші...»; «Давайте ділитися отриманими враженнями по черзі...»; «Ми поважаємо твої почуття, але цікаво, що відчуває Сергійко?...»; «Ти висловив дуже цікаву ідею, але я помітила, що Катя теж хоче висловитися...».

Узагальнимо, що в роботі з дітьми, у яких спостерігається достатній рівень готовності до шкільного навчання педагогам у процесі організації творчої взаємодії з ними слід:

- підтримувати інтерес до спільної діяльності з однолітками;
- підтримувати усвідомлення спільної мети у співпраці з іншими учасниками діяльності;
- схвалювати (але не перехвалювати) їх активність, ініціативу, вміння узгоджувати свої думки та дії з ідеями та діями партнерів по спільній діяльності;
- проводити роботу з батьками цих дітей щодо укріплення та збереження у їх поведінці позитивних форм спілкування та взаємодії у спільній діяльності з дітьми та дорослими.

Зупинимося на напрямках роботи дорослих, що спрямована на формування творчої активності та розвитку уяви з дітьми *недостатньо готовими до шкільного навчання*.

Основним завданням дорослого з дітьми означеної групи буде завдання розкрити перед дитиною саму сутність будь-якої творчої діяльності, яка полягає в умінні:

- не наслідувати готовим зразкам, штампам, шаблонам, а шукати якомога більше своїх особистих оригінальних рішень;

- не боятися вільно висловлювати свої думки;
- спрямовувати свою увагу на пошук нового;
- доводити задумане до кінця.

Під час роботи з дітьми недостатньо готовими до шкільного навчання виняткова роль педагога може полягати в тому, щоб:

- використовувати методи та техніки підтримки дошкільників (підкріплення, схвалення дій дитини, техніка «бути поруч з дитиною»);
- створювати ситуацію успіху; знімати прояви тривожності;
- скеровувати інших дітей на висловлення позитивних оцінок на адресу інших дітей.

Для створення ситуації успіху, для спонукання та підтримки дій таких дітей педагогу можна використовувати наступні мовленнєві висловлювання: «Нам цікава твоя думка...», «Я помітила, що ти хочеш висловитися...», «Впевнена, що ти готовий поділитися своїми враженнями...», «Ти висловив дуже змістовну думку...», «І таке судження може бути правильним...», «Мені подобається хід твоїх думок...», «Ми віримо в тебе...», «Ти зараз на правильному шляху...». Постійне використання подібних висловлювань спонукає й самих дітей користуватися такими ж фразами для підтримки один одного. Крім того, слід скеровувати групу дітей на висловлення позитивних оцінок в адресу дітей («Давайте подякуємо Сергійкові за слухну ідею...», «Ця думка заслуговує на увагу, чи не так?...», «Давайте підтримаємо Настю добрим словом...»).

Для зняття проявів тривожності у дітей можна використовувати вправи на релаксацію, тілесний контакт (дружня посмішка, схвальний кивок, доторкування до руки, поплескування по плечу), спонукання однолітків до схвалення конкретних дій дитини; виконання знайомих видів діяльності для того, щоб не виникало побоювання перед чимось новим.

Розвиток навичок соціальної взаємодії та формування у кожної дитини відчуття приналежності до групи може відбуватися шляхом залучення цих дітей до роботи в парах, надання їм головної ролі у тих розвивальних іграх, у

яких учасники підкреслюють позитивні якості один одного, використання технік самонавіювання («Я хороший...», «Ми молодці...»).

Таким чином, позитивні тенденції у готовності дитини до шкільного навчання обов'язково відбудуться, якщо організувати освітнє середовище на основі спільної партнерської діяльності, підтримуючи при цьому природну потребу малюка у творчості та активності. В умовах такої взаємодії дитина активно діє, засвоює нові форми спілкування, спрямовані на взаєморозуміння з однолітками (розвиток вмій пропонувати, пояснювати, вислуховувати, узгоджувати, переконувати), вчиться адекватно оцінювати свої успіхи та невдачі у конкретній діяльності, що у свою чергу, впливає на розвиток більш адекватного ставлення до своєї особистості загалом.

Також підкреслюємо, що одним із вагомих критеріїв комплексної оцінки готовності до шкільного життя виступає **регулятивний компонент діяльності** дитини. Він розкриває можливості старшого дошкільника активно реалізувати набутий досвід безпосередньо у дитячій діяльності, під час взаємодії з дорослим та однолітками, характеризує його здатність керувати своїми діями в процесі досягнення бажаного результату. Психічна регуляція діяльності пов'язується зі становленням довільності психічних процесів і розвитком вольових дій, що мають цілеспрямований і навмисний характер. Довільна регуляція на відміну від мимовільної вмикається за умови усвідомлення дитиною мотиву, мети й засобів її досягнення та виявляється у навмисному спрямуванні активності в напрямку корекції (активізації чи гальмуванні) своїх рухів, дій, поведінки на основі створеного ідеального образу результату діяльності. Усвідомленість дитиною власних дій передбачає їх опосередкованість, зумовленість певними засобами. Такими «стимульними» для довільних процесів засобами є словесні інструкції, зразки для наслідування, правила поведінки та взаємин.

Відтак, показниками оцінки розвитку регулятивного компоненту діяльності дитини 6 (7) років визначається оволодіння нею такими формами довільної регуляції як: вміння виконувати дії за зразком, вміння виконувати

дії за словесною інструкцією, а також - вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі.

В результаті застосування комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення» дитина старшого дошкільного віку демонструє один з п'яти рівнів готовності до навчання в школі з відповідним ступенем прояву здатності до довільної регуляції дій. Охарактеризуємо основні напрямки роботи педагога з дитиною, що відповідають певному рівню її готовності до шкільного життя.

Дитині, у якої *готовність до навчання в школі сформована повною мірою*, потрібно створювати умови для подальшого розвитку її довільної регуляції поведінки: систематично пропонувати завдання підвищеного рівня складності додатково до програми; стимулювати прояви самостійності у справах, ініційованих як самою дитиною, так і педагогом – від вибору засобів досягнення мети, планування ходу діяльності, її реалізації, до аналізу отриманого результату; підтримувати відповідальне ставлення до своїх дій; пред'являти більш високі вимоги до якості результату дитячої діяльності, взаємодії з однолітками, для досягнення якого необхідно виявити організованість, наполегливість, витримку; створювати у шестирічки мотивацію досягнень і підтримувати прояви подолання перешкод власними зусиллями.

У старшого дошкільника із *достатньо сформованою готовністю до навчання в школі* необхідно продовжувати укріплювати здатність довільно регулювати свої рухи, дії, поведінку в цілому. Для цього педагогу треба заохочувати та підтримувати виконання дитиною ускладнених варіантів завдань, успішна реалізація яких вимагатиме від неї додаткових розумових і фізичних зусиль – необхідності аналізувати наявні умови, проблеми, що виникли, і обирати найкращий шлях їх розв'язання, виконувати рухи та дії більш старанно, чітко й акуратно, витримувати дискомфорт і долати небажання продовжувати діяльність. Також важливо заохочувати ініціативність, самостійність у виборі матеріалів, засобів і шляхів реалізації

здумів, досягнення спільних цілей діяльності та взаємодії з іншими дітьми, відповідальне ставлення до свого вибору. Слід підтримувати віру дитини у свої сили і бажання долати перешкоди, всупереч невдачам.

З дитиною, у якої *готовність до навчання в школі знаходиться в стадії формування*, розвивальний вплив педагога спрямовується на підтримання та вдосконалення її вміння самостійно виконувати цілеспрямовані дії за зразком та інструкцією, на заохочення зусиль дитини, захопленої процесом реалізації важливої для себе цілі в грі, практичній чи пізнавальній діяльності. В ході виконання дитиною будь-якого завдання за зразком чи відстроченою інструкцією, під час дотримання правил гри чи реалізації власного задуму педагог має стежити за тим, аби від початку і до кінця діяльності дитина мала чіткі уявлення про те: що вона хоче зробити; навіщо їй це потрібно; у який спосіб вона це робитиме; якої послідовності дій дотримуватиметься; якого результату має досягти. Усвідомлення дитиною майбутніх дій, здатність розказати про власні наміри, пояснити, що відбувається, свідчить про її можливість певним чином контролювати ситуацію: впливати на неї і змінювати відповідно до своєї мети. Для стимулювання самостійності в ході реалізації дитиною бажаної мети, педагог має здійснювати керівництво її діями опосередковано, так, щоб створити у дитини враження досягнення успіху власними силами. Для цього слід корегувати дитячі дії навідними запитаннями, звертати увагу шестирічки до зразка або вказівок інструкції з проханням перевірити, чи відповідають їм дії дитини, та пропонувати самій виправити помилку, заохочувати і підбадьорювати дитину протягом усього часу роботи. Не треба одразу відповідати підказкою на звернення дитини в ситуаціях, коли вона сама може замислитись і виконати завдання, адже інформація у вигляді сформульованої відповіді не стимулює ні процеси мислення, ні вольові зусилля. Варто спонукати старшого дошкільника до самостійного планування дій, визначення способів досягнення результату, поступового просування до мети. У цьому допоможуть фрази на кшталт «А як ти думаєш?», «Давай разом подумаємо, як це зробити», «Скажи, як мені

тобі допомогти, або покажи, що я маю зробити». Підставою для успішного подолання перешкод є свідоме ставлення до них. Педагог має допомогти зробити перешкоди очевидними для дитини, оскільки спробувати їх подолати вона може, лише усвідомивши, що саме заважає успіху; та вправляти дошкільника у прийомах виходу із скрутного становища додаванням сил для активізації чи гальмування дій, зміною способів або пошуками нових шляхів до мети.

Якщо за результатами діагностики з'ясувалося, що *готовність дитини до навчання в школі є умовною*, педагогу необхідно спеціально вправляти дитину у довільних діях за зразком та інструкцією, вміннях виявляти цілеспрямованість й активність в досягненні поставленої мети, вчити приймати труднощі, допомагати їх долати. Щоб розвивати вміння відтворювати дії за зразком (рух, малюнок, візерунок, споруда, скульптура) педагог має цілеспрямовано навчати дитину свідомо керувати її пізнавальними процесами (сприйманням, увагою, пам'яттю, мисленням), а саме:

- розглядати зразок послідовно і уважно аналізувати й співвідносити його елементи, їхній колір, форму, розмір, розташування у просторі;
- запам'ятовувати ці ознаки та утримувати зразок у пам'яті до завершення діяльності;
- виконувати завдання й коригувати свої дії відповідно до них: співвідносити окремі деталі чи елементи з цілим предметом або його зображенням за допомогою не хаотичних, а цілеспрямованих спроб.

Педагог має правильно організувати процес обстеження зразка. Щоб у свідомості дитини сформувався повний образ предмета, важливо залучити максимальну кількість аналізаторів. Потрібно ставити дитині навісні запитання: «Уважно розглянь», «Назви, з яких елементів утворений зразок», «Де розташовані ці елементи?», «Якого вони кольору, яку форму та розмір мають?», «Обведи пальчиком». Детальне обстеження дасть змогу дитині

створити чіткий образ предмета, ліпше запам'ятати його, а відтак і відтворити. Коли дитина детально обстежить зразок, педагог просить її повторити завдання вголос, описати послідовність дій та оцінити, чи правильно вона його відтворила. Аби розвивати вміння виконувати відтерміновану словесну інструкцію, що передує дії, наприклад, дотримуватися правил гри або реалізувати свій задум, педагогу важливо цілеспрямовано навчати дитину довільно регулювати її дії:

- сприймати вказівки та правила;
- утримувати їх у пам'яті до завершення діяльності;
- уявляти кожен наступний дію і виконувати її;
- зіставляти отриманий результат з вимогою.

Особливу увагу педагог має приділяти тому, як дитина сприймає інструкцію. Тож перш ніж пояснювати завдання, педагогу слід сконцентрувати увагу дитини, і лише тоді повідомляти його зміст. Давати чітку настанову на цілеспрямоване сприймання, запам'ятання або відтворення. Щоб сформувати у дитини чітке уявлення про дії за інструкцією, педагог має виділяти окремі її моменти інтонаціями чи виразними паузами і у такий спосіб відокремлювати мету від способів виконання дії. Не слід наповнювати розповідь емоційними відступами, додатковими поясненнями чи вказівками. Дитина має розпочинати роботу лише тоді, коли педагог закінчить пояснювати й переконається, що вона зрозуміла завдання. Дитина має запам'ятати, що вказівки до завдання педагог дає лише один раз і не повторюватиме їх. Це дає змогу педагогу підсилити значення інструкції і зосередити увагу дитини на її сприйманні. На початку навчання дитини цілеспрямованих дій за зразком чи інструкцією педагог поділяє загальну вказівку до завдання на серію послідовних вказівок та їх виконання дитиною, нагадує, підказує або показує їй наступну дію, вказує на помилки, пропонує їх виправити, допомагаючи таким чином впоратись з труднощами. У міру того, як дитина стає спроможною будувати свої дії за попередньо сприйнятим поясненням чи зразком, безпосередня допомога

педагога змінюється на словесну підтримку; розширюються можливості шестирічки ініціювати власні види діяльності та, ґрунтуючись на сформованих вміннях, вона вже здатна довільно спрямовувати свою активність, самостійно і послідовно реалізувати власні творчі задуми.

З дитиною, яка *до школи не готова*, педагог має організовувати цілеспрямовану роботу в напрямку розвитку вмінь довільно регулювати свої дії за зразком та інструкцією дорослого, дотримуватися правил гри, реалізувати задуми. Як це реалізувати з дитиною, розкрито в попередньому рівні. Також педагогу слід вчити старшого дошкільника активно зустрічати труднощі й намагатися їх долати, оскільки при найменшій скруті вона легко капітулює перед ними, уникаючи невдач, відмовляється від подальшої діяльності, якщо та вимагає від дитини певних зусиль. Для цього педагог вчить дитину набувати досвіду перемог та досягнень: пропонує діяти разом, обов'язково залишаючи частину виконання справи за дитиною, по закінченню роботи акцентує її особистий внесок у спільну справу, але ніколи не відмовляє у підтримці і допомозі, не залишає наодинці з труднощами. «Я бачу, ти впоралася. Я ні на хвилинку не сумнівалася. Ти перевершила мої очікування!» Для дитини дуже важливим є досвід перемог, утвердження у своїй силі, можливостях, що підвищує самооцінку, надихає та дає поштовх для цікавих пошуків та відкриттів, набуття нового досвіду.

Найкращі умови для розвитку вміння діяти довільно створює ситуація гри, в яку дитина занурюється за власною згодою, без примусу. Під час гри розвиток протікає природно, легко, на позитивному емоційному тлі. Якщо дитина демонструє під час гри довільну поведінку, вона згодом може проявляти цілеспрямованість, наполегливість та витримку і під час інших видів діяльності, зокрема і навчальної.

Виходячи із загальних методичних рекомендацій щодо розвитку та підтримки вікових досягнень, які забезпечують дитині успішне та благополучне опанування новою учбовою діяльністю, новою роллю учня, новими обов'язками, правилами життя, новими відносинами з ровесниками

та дорослими та, в цілому, опанування ситуацією шкільного життя, важливо підкреслити роль сформованих моральних, етичних, естетичних, інтелектуальних почуттів та цінностей, які виконують регулюючу функцію в організації життєдіяльності дітей початкової школи.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ

1. *Заохочуйте дітей до продукування самостійних думок і дій.* Підтримуйте схильність дитини до самостійної роботи, виявляйте співчуття до невдач і допомагайте лише в разі, коли дитина просить про це, або її вигляд підказує педагогу, що малюкові необхідна допомога. Не нав'язуйте дітям готових відповідей, не просить їх повторити думку, висловлену дорослим або іншою дитиною. Для цього треба створити для дитини затишну і безпечну психологічну базу для її пошуків, до якої вона могла б повертатися за бажання знову, щоб проекспериментувати з фарбами, папером, клаптиками тканини тощо.

2. *Пропонуйте дітям виконувати більше вільних творчих завдань:* малюнків, словесних, звукових, тактильних і смакових образів, цікавих рухів та інших спонтанних творчих проявів під час заняття. До творчих робіт дітей, до їх словесних творчих висловлювань не застосовуйте явну систему оцінок. Слід уникати несхвальних оцінок творчих ідей дитини. З дитиною слід обговорювати окремі змістовні моменти цих робіт, ніколи не порівнювати роботи дітей між собою. Якщо порівнювати роботи, то лише виконані дитиною раніше і зараз, щоб визначити прогрес, досягнення дитини.

3. *Не глузуйте з образів, створених дітьми.* Критичне ставлення до уявних образів, створених дитиною, може викликати у дошкільника образу, небажання самостійно щось виконувати, пригнітити бажання експериментувати і здійснювати самостійні пошуки виходу із життєвих ситуацій.

4. *Будьте терпимими до дивних ідей, поважайте допитливість дитини, її запитання.* Поважайте погляд дитини, її ставлення до проблеми, якими б вони не були, на думку дорослого, «неправильними» чи то пак

«безглуздими». Не намагайтеся нав'язати і пригнітити своїм «правильним», ставленням, думкою. Намагайтеся відповідати на всі запитання, навіть якщо вони видаються безглуздими й абсурдними.

5. *Не нав'язуйте дітям свою програму створення образів і дій, свою манеру зображення, а навпаки, намагайтеся зрозуміти логіку уяви дитини. Знаходьте слова підтримки для самостійних творчих починань дитини. Ставтеся до них з повагою: дитина прагне творити не лише для себе, а й для тих кого любить, поважає, цінує думку. Своїм прикладом, у ролі «рядового» учасника процесу, створюйте образи разом з дітьми, обігравайте їх, обговорюйте їх разом з дошкільниками результати «дорослої» творчості. Вчіть дітей знаходити слова підтримки, уникнення критики. Вчіть малюків ставитися до творчих проявів з теплом, повагою.*

6. *Більше уваги приділяйте організації творчого процесу створення чогось, підтримці цього процесу, а не кінцевим результатам. Допмагайте дитині іноді покладатися в пізнанні на ризик та інтуїцію; найвірогідніше, саме це допоможе зробити справжнє відкриття. Використовуйте завдання, включаючи ігри зі словами, рухами тіла, звуками, зоровими образами, смаковими і тактильними сприйманнями. Вводьте в заняття вправи на розвиток психологічної культури: спілкування, самопізнання, самооцінки, саморегуляції. Такі заняття допоможуть дитині задовольнити головні людські потреби (почуття безпеки, любові, поваги до себе і оточення), оскільки дитина, основна енергія якої скована основними потребами, здатна найменшою мірою досягти висот саморозвитку.*

7. *Умійте бачити в дитині неповторну індивідуальність з усім розмаїттям якостей і властивостей і саме на цій основі моделюйте стратегію виховного впливу.*

8. *Не заважайте дитині зробити, зобразити щось по-своєму. Не наполягайте на тому, щоб дитина повторювала за зразком.*

9. *Давайте дитині можливість побути наодинці і дозволяйте, якщо вона того хоче, самостійно займатися своїми справами. Надлишок опіки*

може пригальмувати самостійну діяльність малюка, прояви її творчості. Бажання і цілі дітей належать їм самим, а допомога дорослих інколи сприймається як «порушення кордонів» особистості. В разі, коли дитина хоче поспілкуватися з приводу своїх запитань, пояснюйте, що не завжди можна на всі запитання відповісти однозначно, для цього потрібні час, терплячість. Дитина має навчитися жити в інтелектуальній напрузі.

10. *Підтримуйте необхідну для творчості атмосферу*, допомагаючи дитині уникнути суспільного несхвалення, зменшити соціальні тертя і подолати негативну реакцію однолітків. Що більше ви надасте можливостей для конструктивної творчості, то щільніше закриваються клапани деструктивної поведінки. Дитина, позбавлена позитивного творчого виходу, може спрямувати свою енергію у зовсім небажаному напрямі. *Підтримуйте на заняттях переважно позитивний емоційний тон у себе і у дітей*, намагайтеся зберегти дружню інтонацію голосу у себе і у дітей. Висловлюйте радість, віру в сили дітей їх можливості. Виявляйте симпатію до їх перших незграбних спроб виражати свої ідеї словами, діями, зображеннями і робити їх таким чином зрозумілими оточенню.

Стратегії особистісно-розвивальної взаємодії дорослого з дітьми з різними рівнями готовності до шкільного навчання

Найважливішим аспектом вирішення проблеми готовності дитини до шкільного навчання в умовах реформування української школи є врахування індивідуальних особливостей розвитку старшого дошкільника. Побудова стратегії особистісно-розвивальної взаємодії дорослого з дітьми з різними рівнями готовності до шкільного навчання потребує адекватної інтерпретації отриманих в діагностичному обстеженні даних, які визначають індивідуальну траєкторію розвитку дитини у підготовці її до навчання в школі.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання.

Виходячи з того, що визначення індивідуальної освітньої траєкторії особистості є особливо важливим на етапі підготовки дітей до школи, представимо різні форми фіксації результатів вивчення готовності старшого дошкільника до навчання в школі. Аналіз даних, отриманих із використанням діагностичного інструментарію «Чарівні перетворення» визначає можливості побудови психолого-педагогічного супроводу та розвитку дитини з врахуванням суб'єктивних та об'єктивних обставин організації освітнього простору, соціально-педагогічних детермінант. За одержаними даними визначаємо індивідуальну траєкторію розвитку кожної дитини на час її діагностування.

Отже, розглянемо приклади різних варіантів фіксації та узагальнення даних вивчення стану готовності дитини старшого дошкільного віку до систематичного навчання в школі, а також розвивальних завдань відповідних до визначених рівнів.

Приклад І. Вихідні дані дитини

Ім'я, перша літера прізвища дитини *Андрій К.*

Стать: *1 - хлопчик; 2 - дівчинка*

Вік дитини на момент взаємодії (повних років, місяців) *6 років, 2 місяці*

Дата проведення апробації (місяць, день, рік) *18 січня 2023 р.*

Час проведення апробації (тривалість у хвиликах) *20 хв.*

*Для ЗЗСО: Дитина відвідувала заклад дошкільної освіти: *так ні*

За результатами виконання комплексу діагностичних завдань констатовано, що готовність Андрія К. до навчання в школі *сформована повною мірою*. Загальна сума набраних дитиною балів дорівнює 57.

Протокол № 1 до завдання «Придумай гру з іграшкою»

Вибір дитиною іграшки

Іграшки	✓
Конструктор	
Лялька	
М'яч	
Автомобіль	✓

Показник	Оцінка, бал
<i>Обрав(ла) іграшку самостійно</i>	2
Обрав(ла) іграшку за пропозицією дорослого	1
Не обрав(ла) іграшку (відмовився від виконання завдання)	0

Дослівний текст придуманої дитиною гри з іграшкою

«Хочу пограти разом з друзями. Можна збудувати трасу і їздити по ній, а можна возити іграшки, а можна запускати машинку, у кого буде швидша. Будемо запускати по черзі».

Гра з іграшкою

Показник	Оцінка, бал
<i>Самостійно розповів(ла) про 2-3 або більше варіанти гри з іграшкою (слова-дії)</i>	5
Після заохочення дорослого розповів(ла) про 1-2 або більше варіанти гри з іграшкою (слова-дії)	4
Розповів(ла) про гру з іграшкою за допомогою навідних запитань дорослого	3
У відповідь на запитання дорослого назвав(ла) 2-3 можливі дії з іграшкою	2
Тільки назвав(ла) іграшку. Пояснив(ла): «Нею граються»	1
Не зміг(змогла) пояснити, як гратися з іграшкою	0

Рольова взаємодія в грі

Показник	Оцінка, бал
В розповіді про гру з іграшкою передбачив(ла) можливість грати разом з іншими учасниками та назвав(ла) їх ролі (буду грати з друзями)	5
<i>В розповіді про гру з іграшкою передбачив(ла) можливість грати разом з іншими учасниками</i>	4
Пояснив(ла), що зазвичай не грається з такою іграшкою, тому не знає, як з нею можна гратися разом з друзями	3
В розповіді про гру з іграшкою передбачив(ла) лише особисту роль (буду грати сам(а))	2
В розповіді про гру не визначив(ла) жодної ролі (ні власної, ні інших)	1
Оцінив(ла) іграшку як нецікаву для гри	0

Правила гри з іграшкою

Показник	Оцінка, бал
<i>Самостійно, чітко і послідовно визначив(ла) правила гри з іграшкою</i>	5
Самостійно визначив(ла) правила гри з іграшкою, проте розповів(ла) їх нечітко і непослідовно	4
Почав(ла) самостійно визначати 1-2 правила гри з іграшкою, продовжив(ла) за допомогою уточнювальних запитань дорослого (ти усі назвав(ла) правила?)	3
Відзначив(ла), що у грі з іграшкою є правила, проте розкрив(ла) їх зміст за допомогою уточнювальних та навідних запитань дорослого	2
Почав(ла) визначати правила гри з іграшкою лише після запитання дорослого «чи є у грі правила, які?» та з його допомогою	1
Не розумів(ла) значення правил для гри з іграшкою, відмовився(лася) їх визначати	0

Наявність у розповіді дитини елементів словесної (вербальної) творчої уяви

Показник	Оцінка, бал
Самостійно придумав(ла) нову гру, використав(ла) в ній стандартні та нестандартні персонажі, ролі та дії	5
Після заохочення дорослого придумав(ла) гру, в розповіді присутні реальні та уявні учасники гри, персонажі, ролі, дії	4
<i>Переказав(ла) знайому гру, але вніс/внесла до неї деякі зміни (нових персонажів, або об'єднала декілька ігор в одну)</i>	3
Назвав(ла) знайому гру	2
Назвав(ла) лише іграшку, не розкриваючи змісту гри з нею	1
Відмовився(лася) від виконання завдання	0

Оцінка виконання дитиною завдання

Показник	Оцінка, бал
Зрозумів(ла) завдання, самостійно виконав(ла) по темі та по суті всі елементи (обрав(ла) іграшку, придумав(ла) гру, розповів(ла) про неї)	5
<i>Виконав(ла) по темі та по суті всі елементи завдання (обрав(ла) іграшку, придумав(ла) гру, розповів(ла) про неї), іноді відволікався(лася), але самостійно повертався(лася) до нього</i>	4
Під час виконання завдання відволікався(лася) від теми, але після нагадування про нього дорослим, продовжував(ла) його виконувати	3
Під час виконання завдання потребував(ла) постійного нагадування від дорослого, що необхідно робити	2
Виконати завдання по темі та по суті не вдалося (під час виконання завдання відволікав(ла)ся на інші теми, словесна інструкція дорослого не допомогла виконати завдання)	1

Протокол № 2 до завдання «Шлях до чарівної скриньки»

Вибір дитиною завдання

Показник вибору	Оцінка, бал
<i>Обрав(ла) свідомо завдання певної складності</i>	2
Обрав(ла) навмання/поспіхом завдання будь-якої складності	1
Відмовився(лася) від виконання завдання (*у цьому випадку наступну таблицю «Вибір дитиною складності завдання та його виконання» не заповнювати)	0

Вибір дитиною складності завдання та результат його виконання

Обране дитиною завдання	Виконання завдання	
	виконав(ла)	не виконав(ла)
<i>Складне завдання (Рис.3)</i>	4	1
Завдання середньої складності (Рис.2)	3	1
Просте завдання (Рис.1)	2	1

Оцінка малюнка дитини «Шлях до чарівної скриньки»

Показник	Оцінка, бал
<i>Точно відтворив(ла) візерунок</i>	5
Відтворив(ла) візерунок з помилкою в одній лінії	4
Відтворив(ла) візерунок з декількома помилками	3
Відтворив(ла) візерунок, в якому є лише подібність тих чи інших окремих елементів зі зразком	2
Відсутня подібності зі зразком	1
Відмовився(лася) від виконання	0

Протокол № 3 до завдання «Чарівні перетворення фігури»

Рис. 10 Фото малюнку до завдання «Чарівні перетворення фігури», Андрій К.

Показник	Оцінка, бал
<p>Малював(ла) розгорнутий сюжет із кількома об'єктами, геометрична фігура виступала як частина одного з об'єктів. Була притаманна точність, реалістичність, яскравість зображень. На малюнку не лише дитина знала, що зображено, але й ті, хто без коментарів розглядав його. Наприклад: діти гралися в пісочниці (домальовування квадрата), інші спускалися з гірки. Акваріум (домальовування квадрата з рибками, яких годувала дитина) серед інших мешканців з куточка живої природи; з квадрата домальована картина в кімнаті на стіні серед інших меблів, а поруч члени родини; як один із будинків, а квадрат домальований як, наприклад, вікно в одному з них.</p>	5
<p>Правдоподібно зображував(ла) окремих об'єкт, відтворюючи справжній вигляд, «опредмечуючи» геометричну фігуру (предметне зображення, де геометрична фігура – основа малюнку), і включав(ла) отриманий об'єкт в уявний сюжет. Будинок з вікнами, дверима, дахом тощо, а поруч квіти, дерева, люди, тварини, де квадрат виступає як основна деталь будинку – каркас. Використання кольорової гами відповідає дійсності, оточуючий дитину світ представлений різнобічно, таким, який він існує в реальності, в житті. Забарвлення малюнків: соковита кольорова гама з різноманітними кольорами та відтінками, перевага яскравих та світлих тонів</p>	4
<p>Домальовував(ла) фігуру так, що виходило правдоподібно зображення предмета з різними деталями, але відсутністю сюжету, в який було б включене зображення Машина: квадрат - кабіна, є вікно, руль, кузов, колеса. Ваза з квітками. Будинок з дверима, вікнами, димарем. Або один</p>	3

великий предмет (практично на весь папір) - машина з багатьма деталями (підйомний кран, гусеничні колеса, причеп, тощо) де геометрична фігура виступала її центральною частиною . В малюнках помітна перспектива. На огляд малюнки акуратні, привабливі, «живі» - в них є радість, життя	
Домальовував(ла) фігуру так, що виходило схематичне спрощене контурне зображення , у якому не було деталей, (будинок – квадрат з дахом, або з вікном; машина – контур кабіни з колесами). Малюнки в основному контури предметів, з притаманною їм «непропорційністю», «прозорістю». Спостерігається прив'язаність до використання певних або одного кольору, тому на огляд малюнки не яскраві, тьмяні, бліді або може спостерігатися спалах яскравості – все рожеве тощо.	2
Дитина «помічала» геометричну фігуру. У домальованій фігурі спостерігалася незавершеність в зображенні предметів . Замість предметного зображення представлені окремі лінії, штрихи, частини геометричних фігур, незакінчені форми (заштрихований квадрат; до квадрату домальований трикутник). Ізольовані частини предметів (замість цілого будинку – вікно, двері, стіна. Безформність зображення, іноді без допомоги «художника» важко було визначити зміст намальованого. Малюнок з примітивною зображувальністю . «Вмальовував(ла)» у фігуру – додавав(ла) крапки, лінії, заштриховував(ла). Спостерігається монотонність у використанні кольорової гами або надмірна яскравість.	1
Не прийняв(ла) завдання на побудову образу уяви з використанням заданого елемента – не малював(ла) . Або малював(ла) поруч із заданою геометричною фігурою своє зображення. Геометрична фігура залишилася осторонь, дитина ніби не помічала її під час малювання. Без пояснення неможливо було визначити, що намальовала дитина.	0

Протокол № 4 оцінювання сформованості довільної регуляції дій дитини

під час взаємодії та виконання усіх завдань

Вміння виконувати дії за зразком

Показник	Оцінка, бал
Коригував(ла) свої дії зі зразком; співвідносив(ла) з ним отриманий результат	5
Намагався(лася) коригувати свої дії зі зразком; співвідносити з ним отриманий результат; самостійно виправляв(ла) помилки	4
Відступав(ла) від зразка, звертався(лася) до нього у разі утруднень; самостійно не співвідносив(ла) з ним отриманий результат; виправляв(ла) помилки після вказування на них дорослим	3
Дії не відповідали зразку, самостійно не співвідносив(ла) з ним отриманий результат; помилок не бачив(ла) і не виправляв(ла)	2
Відмовився(лася) від діяльності за зразком після декількох невдалих спроб	1
Відмовився(лася) від діяльності за зразком одразу без спроб	0

Вміння виконувати дії за словесною інструкцією дорослого

Показник	Оцінка, бал
<i>Коригував(ла) свої дії з інструкцією, співвідносив(ла) з нею отриманий результат</i>	5
Намагався(лася) коригувати свої дії з інструкцією, співвідносити з нею отриманий результат, самостійно виправляв(ла) помилки	4
Уточнював(ла) інструкцію через невідповідність меті, самостійно не співвідносив(ла) з нею отриманий результат, виправляв(ла) помилки після вказування на них дорослим	3
Дії дитини не відповідали інструкції, самостійно не співвідносила з нею отриманий результат; помилок не бачила і не виправляла	2
Відмовився(лася) від діяльності за інструкцією невдовзі від її початку за необхідності узгоджувати з нею свої дії	1
Відмовився(лася) від діяльності за інструкцією одразу без спроб	0

Вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі

Показник	Оцінка, бал
Самостійно активно долав(лала) труднощі, застосовував(вала) засоби мобілізації себе, відбирав(ла) раціональні засоби досягнення мети	5
<i>В разі утруднень звертався(лася) по допомогу після багатьох невдалих спроб, після її отримання продовжував(ла) активно діяти</i>	4
Робив(ла) спроби долати труднощі, потребував(ла) допомоги для мобілізації себе та відбору раціональних засобів досягнення мети, не полишав(ла) діяльність	3
Звертався(лася) по допомогу після декількох невдалих спроб, потребував(ла) суттєвої допомоги від дорослого для мобілізації себе та відбору раціональних засобів досягнення мети, без його підтримки не міг(могла) самостійно діяти	2
Відмовився(лася) від діяльності при перших труднощах	1
Відмовився(лася) від діяльності одразу без спроб	0

Вміння дотримуватися теми спілкування з дорослим

Показник	Оцінка, бал
Чітко дотримувався(лася) у спілкуванні з дорослим теми конкретного завдання	5
<i>Дотримувався(лася) у спілкуванні з дорослим теми конкретного завдання, іноді відволікався(лася), але самостійно до неї повертався(лася)</i>	4
Відступав(ла) від теми спілкування з дорослим, пов'язаної з конкретним завданням, повертався(лася) до неї з ініціативи дорослого	3
Не дотримувався(лася) теми спілкування з дорослим, пов'язаної з конкретним завданням, відходив(ла) від неї, не реагував(ла) на зауваження з боку дорослого	2
Відмовився(лася) від спілкування з дорослим невдовзі від його початку за необхідності дотримуватися теми, пов'язаної з конкретним завданням	1
Відмовився(лася) від спілкування з дорослим одразу без спроб	0

Узагальнений протокол

Протокол №1 / Показник	Максимальний бал	Отриманий бал
Вибір дитиною іграшки	2	2
Гра з іграшкою	5	5
Рольова взаємодія в грі	5	4
Правила гри з іграшкою	5	5
Наявність елементів творчої уяви	5	3
Оцінка виконання дитиною завдання	5	4
Протокол №2 / Показник	Максимальний бал	Отриманий бал
Вибір дитиною завдання	2	2
Вибір дитиною складності завдання та результат його виконання	4	4
Оцінка малюнку	5	5
Протокол №3 / Показник	Максимальний бал	Отриманий бал
Оцінка розвиненості творчої уяви дитини у створенні художнього образу	5	5
Протокол №4 / Показник	Максимальний бал	Отриманий бал
Вміння виконувати дії за зразком	5	5
Вміння виконувати дії за словесною інструкцією дорослого	5	5
Вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі	5	4
Вміння дотримуватися теми спілкування з дорослим	5	4

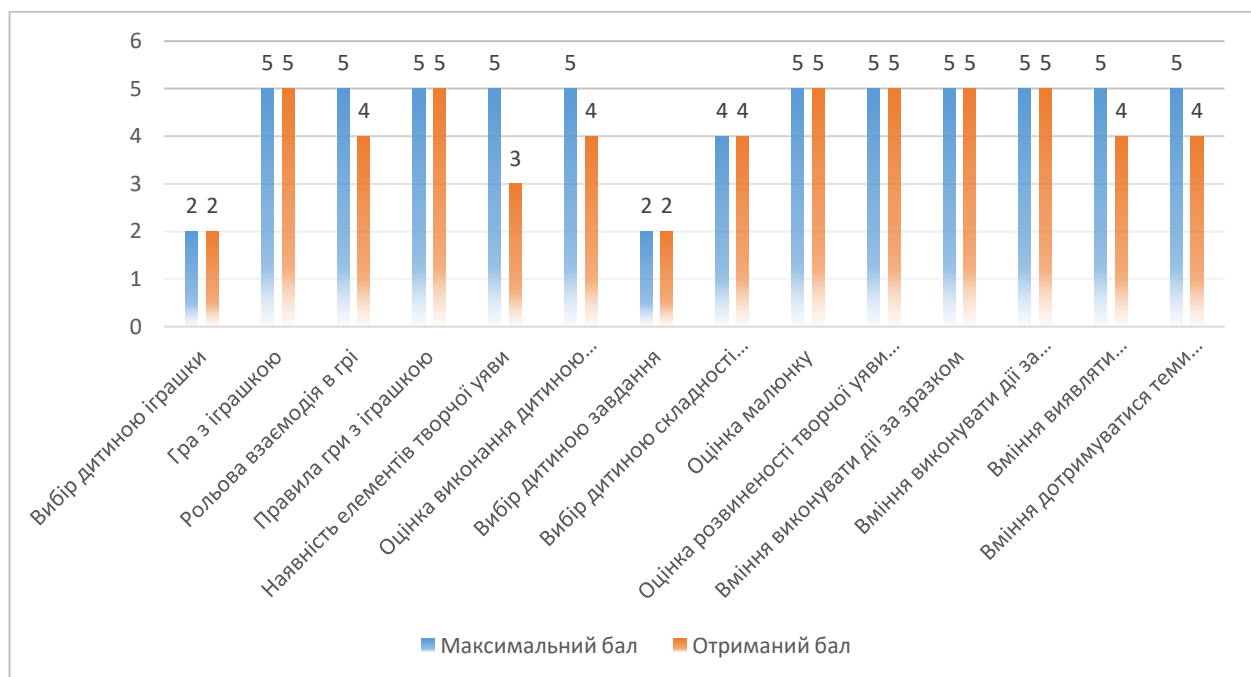

Рис. 11 Показники комплексної оцінки готовності до школи, Андрій К.

Узагальнена оцінка готовності до навчання в школі Андрія К.

Завдання	«Придумай гру з іграшкою» (0 - 27 балів)	«Шлях до чарівної скриньки» (0 - 11 балів)	«Чарівні перетворення фігури» (0 - 5 балів)	Довільна регуляція дій (0 - 20 балів)
Сума балів	23	11	5	18
Всього	57			

Висновок. Наскрізні здатності, вміння, навички, досвід емоційно-ціннісного ставлення до пізнавальних ситуацій, проявів творчої уяви, регуляції своїх дій, взаємодії з однолітками та дорослими, який демонстрував Андрій К., сформовані на високому рівні, що забезпечить здійснення успішного переходу шестирічки до систематичного навчання в школі. Освітній, виховний та розвивальний вплив на дитину з боку дорослих здійснюється без змін до запланованої діяльності.

Приклад II. Вихідні дані дитини

Ім'я, перша літера прізвища дитини **Влад П.**

Стать: *1 - хлопчик; 2 - дівчина*

Вік дитини на момент взаємодії (повних років, місяців) 6 років, 0 місяців

Дата проведення апробації (місяць, день, рік) 18 січня 2023 р.

Час проведення апробації (тривалість у хвиликах) 25 хв.

*Для ЗЗСО: Дитина відвідувала заклад дошкільної освіти: *так ні*

Влад П. за результатами обстеження має **достатній рівень готовності** до шкільного навчання, за кількісними результатами має суму балів – 41.

Кількісна та якісна оцінки готовності до навчання в школі Влада П.

Завдання	«Придумай гру з іграшкою» (0 - 27 балів)	«Шлях до чарівної скриньки» (0 - 11 балів)	«Чарівні перетворення фігури» (0 - 5 балів)	Довільна регуляція дій (0 - 20 балів)
Сума балів	13	11	2	15
Всього балів	41			

Як видно з таблиці, загальна сума балів, отримана дитиною за результатами виконання усіх завдань, свідчить про досить хороший рівень її

готовності до школи. На перший погляд, ніщо не має викликати занепокоєння, можна лише радіти успіхам дитини.

Надамо якісну оцінку одержаним даним. Представимо результати виконання дитиною кожного завдання комплексу «Чарівні перетворення».

У першому завданні «**Придумай гру з іграшкою**» хлопчик:

- самостійно обрав іграшку - конструктор (2 бали);
- розповів про гру з конструктором за допомогою навідних запитань дорослого (1 бали);
- у вигаданій грі передбачив можливість грати вдвох з іншою дитиною (4 бали);
- почав визначати правила гри лише після запитання дорослого «чи є у грі правила, які?» та з його допомогою (1 бал);
- у своїй розповіді назвав знайому гру (2 бали);
- під час виконання завдання відволікався від теми, але після нагадування про нього дорослим, продовжував його виконувати (3 бали).

Дослівний текст придуманої дитиною гри з іграшкою: *«В гру будемо грати вдвох - хто вищу вежу побудує».*

У другому завданні «**Шлях до чарівної скриньки**» Влад П.

- свідомо обрав складне завдання (2 бали);
- та послідовно виконав його (4 бали);
- вірно відтворив візерунок (5 балів).

У третьому завданні «**Чарівні перетворення фігури**» хлопчик під час створення художнього образу геометричну фігуру (квадрат), як основу зображуваного предмета перетворив на літак; при домальовуванні геометричної фігури використав прийом «опредмечування»; домальовував фігуру так, що вийшло схематичне контурне зображення, у якому не було деталей; спостерігалася «схематичність зображення» - спрощене зображення, без підказки неможливо було здогадатися, що намальовано; зображення літака не включав в уявний сюжет; представлений на малюнку об'єкт - літак

є реалістичним; використав для малюнку два кольори – червоний і жовтий (2 бали).

Рис. 12 Фото малюнку до завдання «Чарівні перетворення фігури», Влад П.

У процесі взаємодії з дорослим під час виконання усіх діагностичних завдань дитина демонструвала наступні прояви **довільної регуляція дій**:

- намагалася коригувати свої дії зі зразком, інструкцією, співвідносила з ними отриманий результат, самостійно виправляла помилки (4 + 4 бали);
- робила спроби долати труднощі, потребувала допомоги для мобілізації себе та відбору раціональних засобів досягнення мети, не полишала діяльність незавершеною (3 бали);
- дотримувалася у спілкуванні з дорослим теми конкретного завдання, іноді відволікалася, але самостійно до неї поверталася (4 бали).

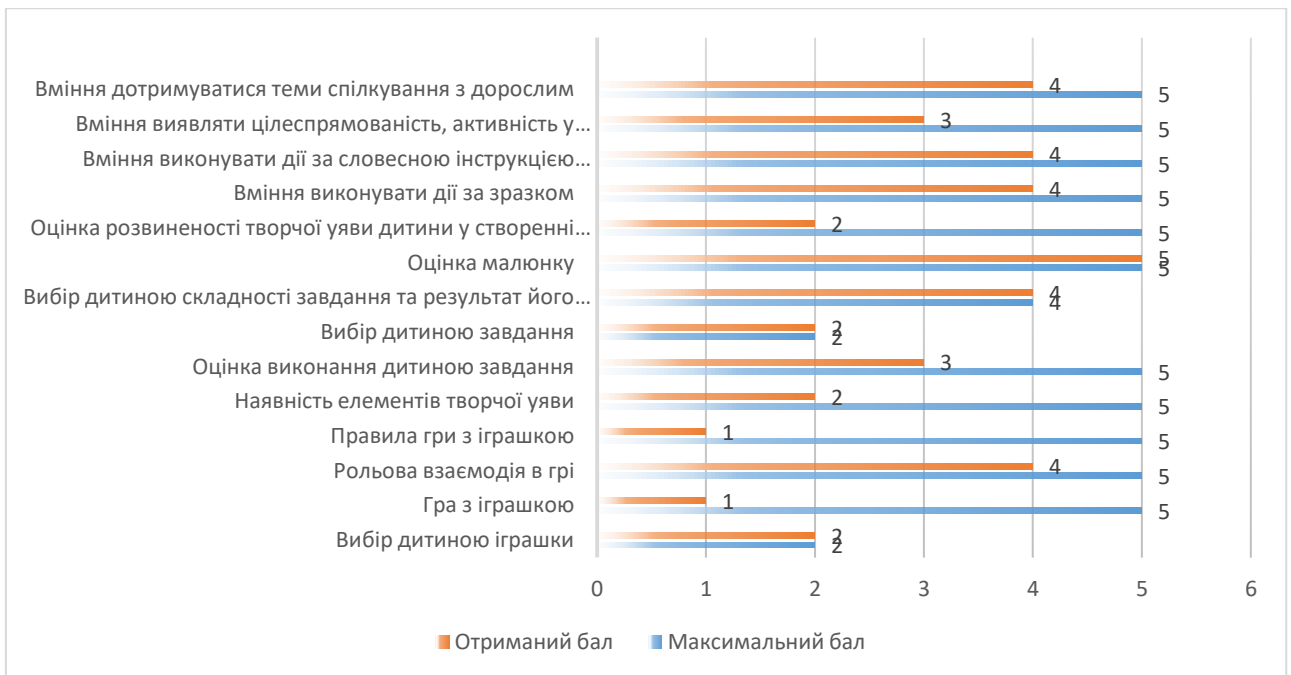

Рис. 13 Показники комплексної оцінки готовності до школи, Влад П.

Висновок. На фоні достатнього рівня сформованості здатностей, вмінь та навичок дитини у складі емоційно-ціннісного, пізнавального, регулятивного, ігрового компонентів особистісного розвитку та діяльності, у Влада П. не сформована як вербальна, так і невербальна творча уява – центральне новоутворення дошкільного віку. Рекомендовано провести індивідуальну роботу з дитиною, спрямовану на створення образів уяви з використанням прийому: домальовування геометричних фігур, оживлення малюнку, створення сюжету з «опредмеченим» зображенням і розповіді про них.

Приклад завдання для індивідуальної роботи з дитиною

Уяви, що ти - телеведучий. Домалюй телевізор з прямокутника, придумай і намалюй тих, хто буде його дивитися, намалюй себе на телеекрані і розкажи цікаву історію.

Приклад III. Вихідні дані дитини

Ім'я, перша літера прізвища дитини *Євгенія Н.*

Стать: 1 - хлопчик; 2 - *дівчинка*

Вік дитини на момент взаємодії (повних років, місяців) *6 років, 0 місяців*

Дата проведення апробації (місяць, день, рік) *18 січня 2023 р.*

Час проведення апробації (тривалість у хвиликах) *25 хв.*

*Для ЗЗСО: Дитина відвідувала заклад дошкільної освіти: *так ні*

За результатами діагностики готовність до навчання в школі Євгенії Н. (6,0 р.) *знаходиться в стадії формування (31 бал).*

Кількісна та якісна оцінки готовності до навчання в школі Євгенії Н.

Завдання	«Придумай гру з іграшкою» (0 - 27 балів)	«Шлях до чарівної скриньки» (0 - 11 балів)	«Чарівні перетворення фігури» (0 - 5 балів)	Довільна регуляція дій (0 - 20 балів)
Сума балів	10	6	4	11
Всього балів	31			

Результати виконання дитиною кожного завдання комплексу «Чарівні перетворення» були такими.

У першому завданні «**Придумай гру з іграшкою**» дівчинка

- за пропозицією дорослого обрала ляльку (1 бал);
- у відповідь на запитання дорослого назвала можливі дії з лялькою (2 бали);
- в розповіді про гру з лялькою передбачила лише особисту роль (2 бали);
- визначила одне правило гри після запитання дорослого (1 бал);
- назвала знайому гру (2 бали);
- під час виконання завдання потребувала постійного нагадування від дорослого, що необхідно робити (2 бали);

Дослівний текст придуманої дитиною гри з іграшкою: «Гра «Доньки-матері». Лялька Аня - це донька. Вона прокидається, снідає, грає,

йде на вулицю, грає з подружками, спить. Головне правило - не випускати ляльку з рук, щоб не забрали інші».

У другому завданні «**Шлях до чарівної скриньки**» Євгенія Н.

- обрала навмання просте завдання (1 бали);
- та виконала його (2 бали);
- відтворила візерунок з двома помилками (3 бали).

У третьому завданні «**Чарівні перетворення фігури**» дитина правдоподібно зобразила окремий об'єкт, відтворила його справжній вигляд, «опредметнила» геометричну фігуру, включила його в уявний сюжет, квадрат був основою будинку; використала кольорову гаму, яка відповідала дійсності; оточуючий світ представила різнобічно, таким, який він існує в реальності, в житті; забарвлення малюнків: соковита кольорова гама з різноманітними кольорами та відтінками, перевага яскравих та світлих тонів (4 бали).

Рис. 14 Фото малюнку до завдання «Чарівні перетворення фігури», Євгенія Н.

У процесі взаємодії з дорослим під час виконання усіх діагностичних завдань дівчинка демонструвала наступні прояви **довільної регуляція дій**:

- відступала від зразка, зверталася до нього у разі утруднень; уточнювала інструкцію через невідповідність меті; самостійно не співвідносила з ними отриманий результат (3 + 3 бали);
- потребувала суттєвої допомоги дорослого для мобілізації себе та відбору раціональних засобів досягнення мети, без його підтримки не могла самостійно діяти (2 бали);
- погоджувалася на спілкування з дорослим, проте відволікалася від теми і змісту взаємодії, поверталася до них з ініціативи дорослого (3 бали).

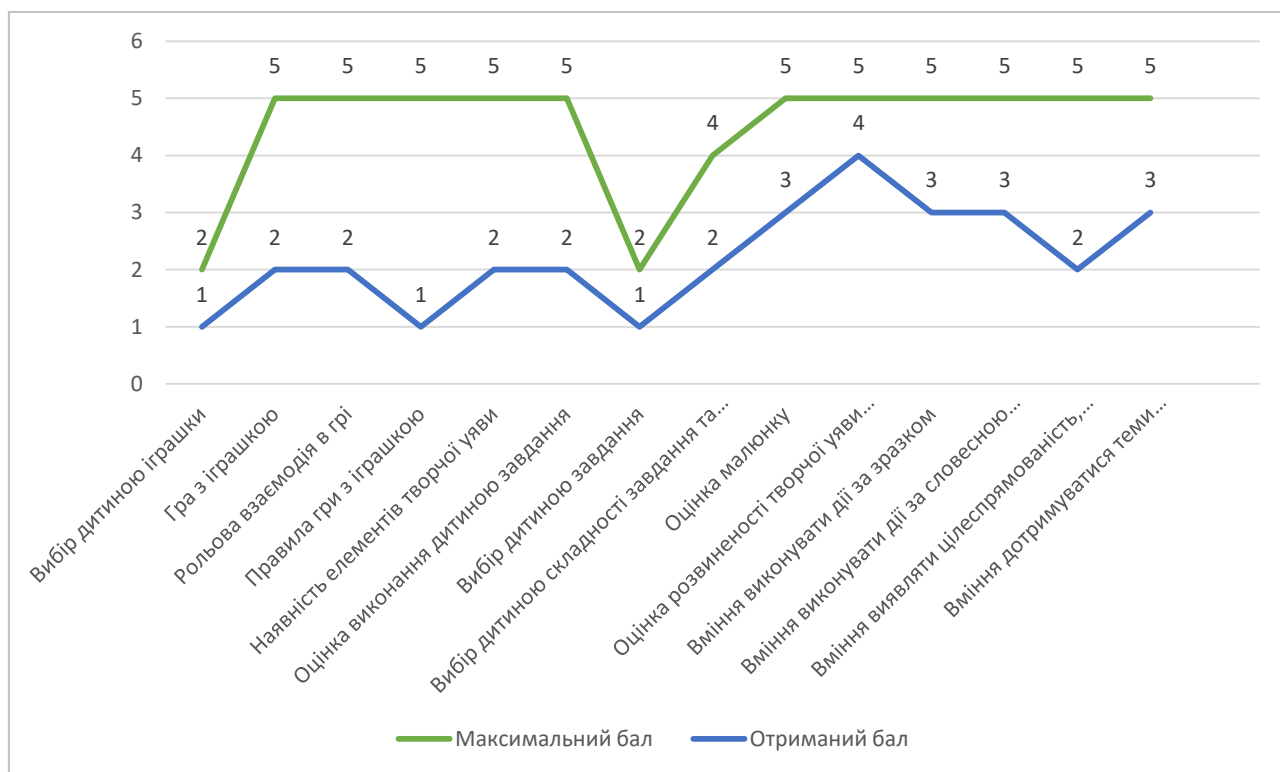

Рис. 15 Показники комплексної оцінки готовності до школи, Євгенія Н.

Висновок. Наскрізні здатності, вміння, навички, що лежать в основі ключових компетентностей і визначають готовність Євгенії Н. до навчання в школі сформовані нерівномірно. Поряд із розвиненим вмінням створювати невербальні образи уяви й оперувати ними, у дитини спостерігався брак досвіду ігрової діяльності, взаємодії з однолітками, малоактивна цілеспрямованість, що потребувала керівництва з боку дорослого.

Рекомендовано провести індивідуальну роботу з дитиною, спрямовану на вдосконалення вміння дитини цілеспрямовано діяти за інструкцією, послідовно будувати і коригувати з нею свої дії, самостійно виправляти помилки; а також збагачення досвіду спільної ігрової діяльності з однолітками.

Приклад завдання для індивідуальної роботи з дитиною

На цьому аркуші в клітинку художник намалював фігуру, але раптом усе зображення зникло, окрім однієї точки. Допоможи художнику відновити зображення. Будемо діяти разом, згоден(на)? Я казатиму, в яку сторону і на скільки клітинок треба провести лінію. А ти будеш уважно мене слухати і малювати так, як я буду говорити. Малюнок розпочинається з точки і на ній закінчується. Наступну лінію малюєш там, де закінчилася попередня. Старайся, щоб лінії були рівні та красиві. Нагадай, де в тебе права, а де ліва рука? Коли я скажу, що потрібно провести лінію вліво, або вправо, згадай про руки. Починаємо малювати. Постав олівець на точку. Малюй, не відриваючи олівець від паперу. Почали...(напряму руху див. рис. 16).

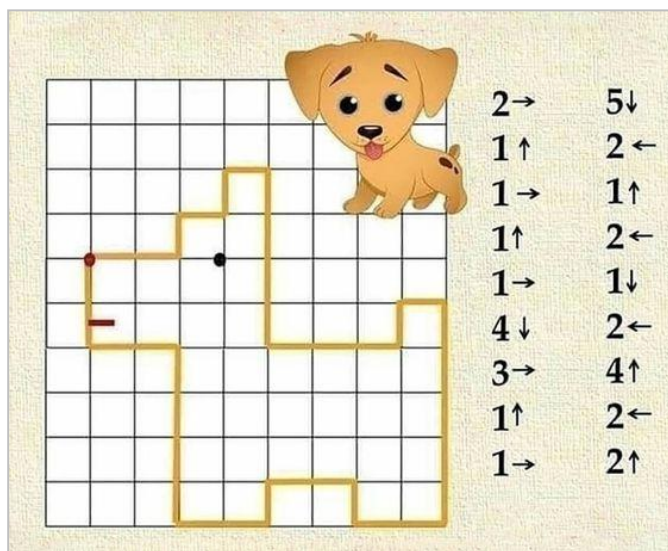

Рис. 16 Інструкція до завдання «Віднови малюнок (графічний диктант)»¹⁰

Дитина виконує завдання в темпі, прийнятному для неї. Самостійно коригує кожну дію, відповідно із вказівками інструкції. У разі

¹⁰ URL : <https://www.pinterest.com/>

невідповідності дитячих дій дорослий зупиняється і пропонує дитині перевірити правильність дії та самій виправити помилку. По ходу роботи підбадьорює, заохочує дитину: «Я впевнена, що ти все зробиш чудово», «О, бачу, ти стараєшся, лінії рівні та акуратні», «Ще залишилося трішки і ти побачиш, що ж намалював художник» тощо. По закінченні необхідно проаналізувати результат, відзначити уважність, акуратність і самостійність дитини.

А тепер домалюй і розфарбуй песика так, щоб вийшов красивий малюнок. Якби песик був іграшкою, як з ним можна було б гратися? Придумай гру і запропонуй своїм друзям пограти в неї разом. Хто, які ролі буде виконувати? А які у вашій грі будуть правила?

Приклад IV. Вихідні дані дитини

Ім'я, перша літера прізвища дитини **Олена С.**

Стать: 1 - хлопчик; 2 - **дівчинка**

Вік дитини на момент взаємодії (повних років, місяців) **6 років, 2 місяці**

Дата проведення апробації (місяць, день, рік) **18 січня 2023 р.**

Час проведення апробації (тривалість у хвиликах) **20 хв.**

*Для ЗЗСО: Дитина відвідувала заклад дошкільної освіти: **так ні**

Як показало обстеження готовності до навчання в школі Олени С., вона **є умовною** (15 балів).

Кількісна та якісна оцінки готовності до навчання в школі Олени С.

Завдання	«Придумай гру з іграшкою» (0 - 27 балів)	«Шлях до чарівної скриньки» (0 - 11 балів)	«Чарівні перетворення фігури» (0 - 5 балів)	Довільна регуляція дій (0 - 20 балів)
Сума балів	5	3	3	4
Всього балів	15			

Результати виконання дитиною кожного завдання комплексу «Чарівні перетворення» були такими.

У завданні «**Придумай гру з іграшкою**» дівчинка

- за пропозицією дорослого обрала конструктор (1 бал);

- пояснила, що з конструктора можна будувати (1 бал);
- в розповіді про гру не визначила жодної ролі (1 бал);
- не знала, які мають бути правила у цій грі (0 балів);
- назвала лише іграшку, не розкриваючи змісту гри з нею (1 бал);
- по суті не впоралася із завданням (1 бал);

У завданні «Шлях до чарівної скриньки» Олена С.

- обрала навмання просте завдання (1 бал);
- не виконала його (1 бал);
- спостерігалася відсутня подібність візерунка зі зразком (1 бал).

У завданні «Чарівні перетворення фігури» дівчинка домалювала фігуру так, що вийшло правдоподібне зображення будинку з різними деталями, де геометрична фігура виступала її центральною частиною, але відсутній сюжет, в який було би включене зображення; на огляд малюнок акуратний, привабливий, в ньому є радість, життя (3 бали).

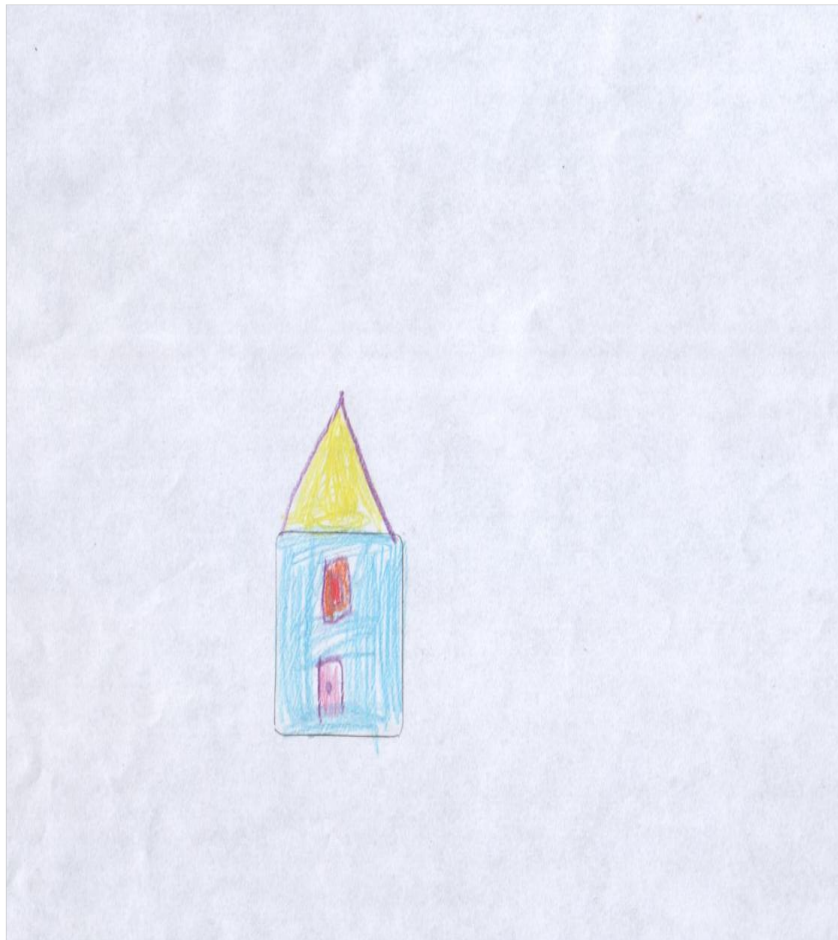

Рис. 17 Фото малюнку до завдання «Чарівні перетворення фігури», Олена С.

У процесі взаємодії з дорослим під час виконання усіх діагностичних завдань дівчинка демонструвала наступні прояви **довільної регуляції дій**:

- погоджувалася на спілкування з дорослим, проте відволікалася від теми і змісту взаємодії, поверталася до них з ініціативи дорослого (2 бали);

- по-різному виявляла довільну поведінку залежно від пропонованих дорослим завдань: так в діяльності, пов'язаній зі своїм безпосереднім інтересом – малюванням, під час перетворення фігури намагалася не відволікатися, послідовно домальовувала прямокутник, перетворюючи його на будинок, виконувала завдання згідно із сприйнятою попередньої вказівкою дорослого; натомість під час виконання решти завдань поводитися інакше: не слідувала зразку, інструкції, не бачила і не виправляла помилок, ладна була відмовитися від діяльності після декількох невдалих спроб (1 + 1 +0 балів).

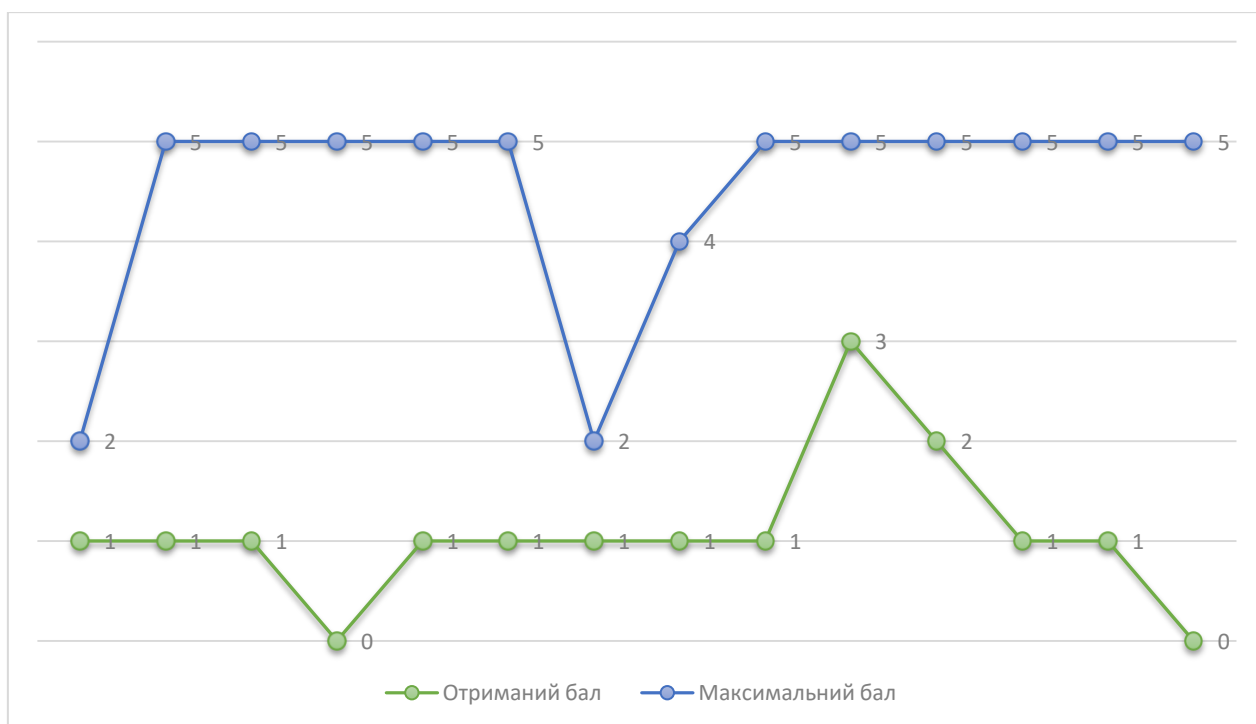

Рис. 18 Показники комплексної оцінки готовності до школи, Олена С.

Висновок. Реальний низький стан досягнень дитини у проявах її здатностей, вмінь та навичок емоційно-ціннісної, когнітивної, творчої, регулятивної та ігрової компоненти діяльності свідчить про неготовність або «умовну» готовність Олени С. до шкільного навчання. Особливої уваги

потребують такі сфери: довільна регуляція, самооцінка, ігрова діяльність. Рекомендовано провести індивідуальну роботу з дитиною, спрямовану на покращення вміння дитини діяти довільно за зразком та інструкцією; підвищення її самооцінки, віри в свої сили, активне ставлення до труднощів, здатність доводити розпочату справу до кінця; збагачення досвіду спільної ігрової діяльності та конструктивної взаємодії з дорослим і ровесниками.

Приклад завдання для індивідуальної роботи з дитиною

Уяви ситуацію, що діти грають у будівельників (сім'ю, аптеку), і тобі дуже хочеться погратися з ними. Які твої дії:

- *попросишся в гру;*
- *почекаєш, коли буде невеличка перерва в грі і приєднаєшся до дітей;*
- *не будеш запитувати, а просто почнеш гратися з дітьми;*
- *попросиш вихователя, щоб він допоміг тобі включитися в гру;*
- *будеш спостерігати, як діти граються?*

Зараз ми з тобою будемо гратися. У мене є три види завдань: у червоному конверті – складне завдання, у синьому – завдання середньої складності, а в жовтому – просте завдання. Якщо ти обереж червоний конверт зі складним завданням і виконаєш його, ти отримаєш нагороду – три наліпки. Якщо ти обереж синій конверт із завданням середньої складності й виконаєш його, ти отримаєш дві наліпки. Якщо ти обереж жовтий конверт із простим завданням і виконаєш його, ти отримаєш одну наліпку. Якщо ти обереж конверт із завданням і не виконаєш його, нагороди не отримаєш. Намагайся виконати завдання якнайкраще. Уважно подивися на конверти: у цьому – складне завдання, у цьому – середньої складності, а в цьому – просте. Обирай те, яке ти виконаєш.

Дитина обирає конверт. Дорослий розкриває його і дістає аркуш паперу із зображенням. Дитина виконує завдання (див. рис. 19).

Розглянь малюнок. Що мріє зробити хлопчик з піску? Попросися погратися з ним разом. Заверши малюнок. Спочатку з'єднай крапочки між

собою і отримай... башту, палац (називаємо так, як сказала дитина). Потім розфарбуй зірки жовтим кольором, мушлі блакитним, а решта так, як ти вважаєш за потрібне. Повтори, як ти будеш малювати: що зробиш спочатку, потім, в кінці. Будь уважним. Я впевнена, що у тебе вийде чудовий малюнок!

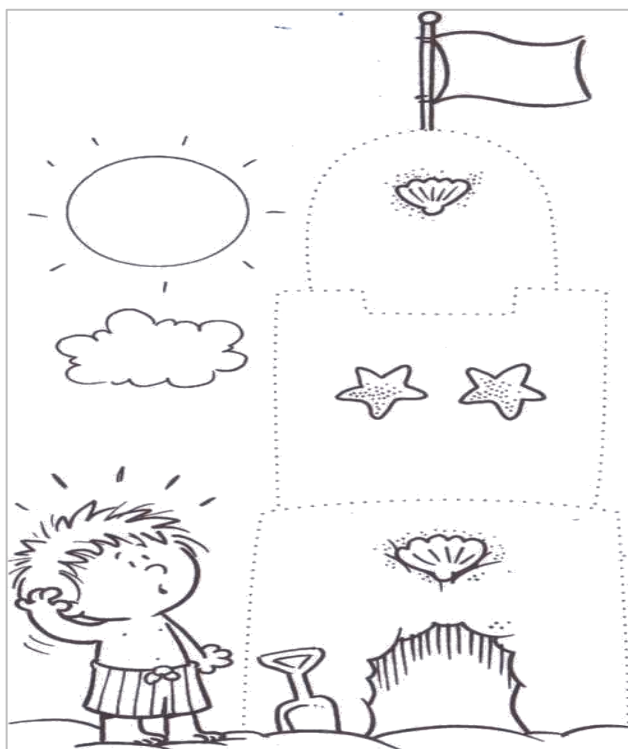

Рис. 19 Малюнок до завдання «Заверши малюнок»

В процесі виконання завдання дорослий слідкує за тим, щоб дитина послідовно виконувала дії, передбачені інструкцією. Якщо вона зупиняється, не знає що робити далі, робить помилку, дорослий просить пригадати як треба діяти, наприклад, ставить питання: «Яким кольором треба розфарбувати мушлі?», або підказує наступний крок. По завершенні роботи дорослий просить дитину розповісти, що вона намалювала, та запитує: «Як ти вважаєш, чи впорався/лася ти із завданням?». Обов'язково відзначає те, що у дитини вийшло найкраще, підкреслює її самостійність, уважність, акуратність, здатність доводити роботу до кінця.

Пограємо в гру «Мавпочка». Я буду показувати тобі різні рухи, а ти маєш їх повторювати, як мавпочка. Виконувати ці дії треба якомога

точніше. Повтори правила. Почали. Потім дорослий міняється з дитиною ролями.

Приклад V. Вихідні дані дитини

Ім'я, перша літера прізвища дитини *Лев К.*

Стать: 1 - хлопчик; 2 - *дівчинка*

Вік дитини на момент взаємодії (повних років, місяців) *6 років, 4 місяці*

Дата проведення апробації (місяць, день, рік) *18 січня 2023 р.*

Час проведення апробації (тривалість у хвиликах) *15хв.*

*Для ЗЗСО: Дитина відвідувала заклад дошкільної освіти: *так ні*

Лев К. за результатами обстеження до навчання в школі *не готовий* (5 балів).

Кількісна та якісна оцінки готовності до навчання в школі Лева К.

Завдання	«Придумай гру з іграшкою» (0 - 27 балів)	«Шлях до чарівної скриньки» (0 - 11 балів)	«Чарівні перетворення фігури» (0 - 5 балів)	Довільна регуляція дій (0 - 20 балів)
Сума балів	2	0	1	2
Всього балів	5			

Результати виконання дитиною кожного завдання комплексу «Чарівні перетворення» були такими.

У завданні «**Придумай гру з іграшкою**» хлопчик

- за пропозицією дорослого обрав автомобіль (1 бал);
- не зміг пояснити, як гратися з цією іграшкою (0 балів);
- ігрових ролей, правил не визначив (0+0 балів);
- оцінив іграшку як нецікаву для гри (0 балів);
- по суті не виконав завдання (1 бал).

У завданні «**Шлях до чарівної скриньки**» дитина відмовилася від виконання завдання (0 балів).

У завданні «**Чарівні перетворення фігури**» Лев К. «помітив» геометричну фігуру; у домальованій фігурі спостерігається **незавершеність в зображенні предмету**; замість предметного зображення представлені окремі лінії, штрихи, частини геометричних фігур, незакінчені форми (до

квадрату домальований трикутник); безформність зображення, без підказки «художника» важко було визначити зміст намальованого; малюнок з **примітивною зображувальністю**; спостерігається монотонність у використанні кольорової гами (1 бал).

У процесі взаємодії з дорослим під час виконання усіх діагностичних завдань дитина демонструвала наступні прояви **довільної регуляції дій**: відмовилася від діяльності за зразком, інструкцією, перших труднощах, від спілкування з дорослим невдовзі від їх початку за необхідності дотримуватися теми і змісту взаємодії; або ж одразу відмовилася від діяльності без спроб (0+1+0+1 бали).

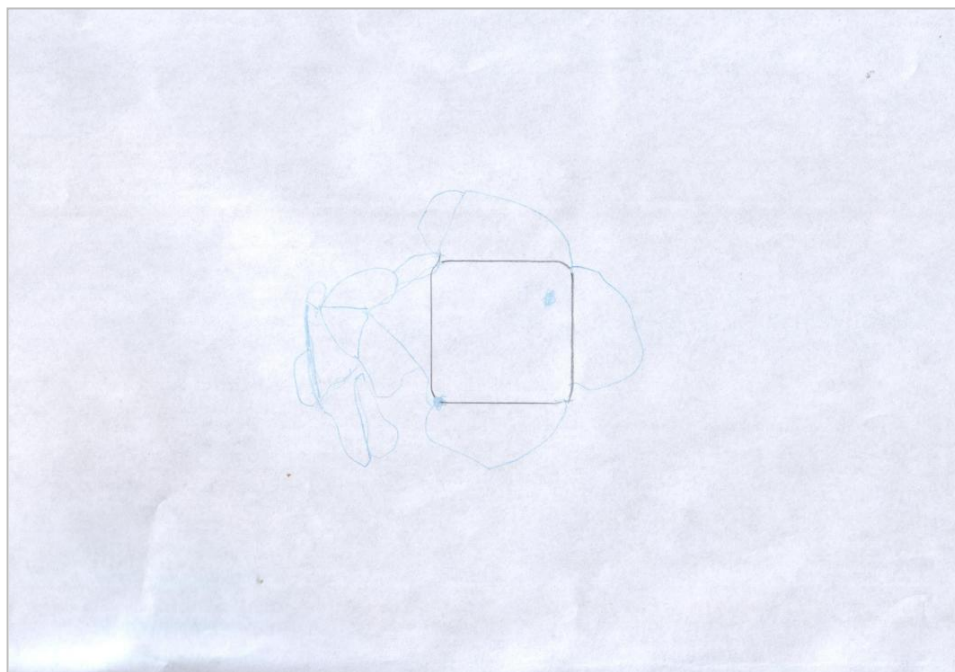

Рис. 20 Фото малюнку до завдання «Чарівні перетворення фігури», Лев К.

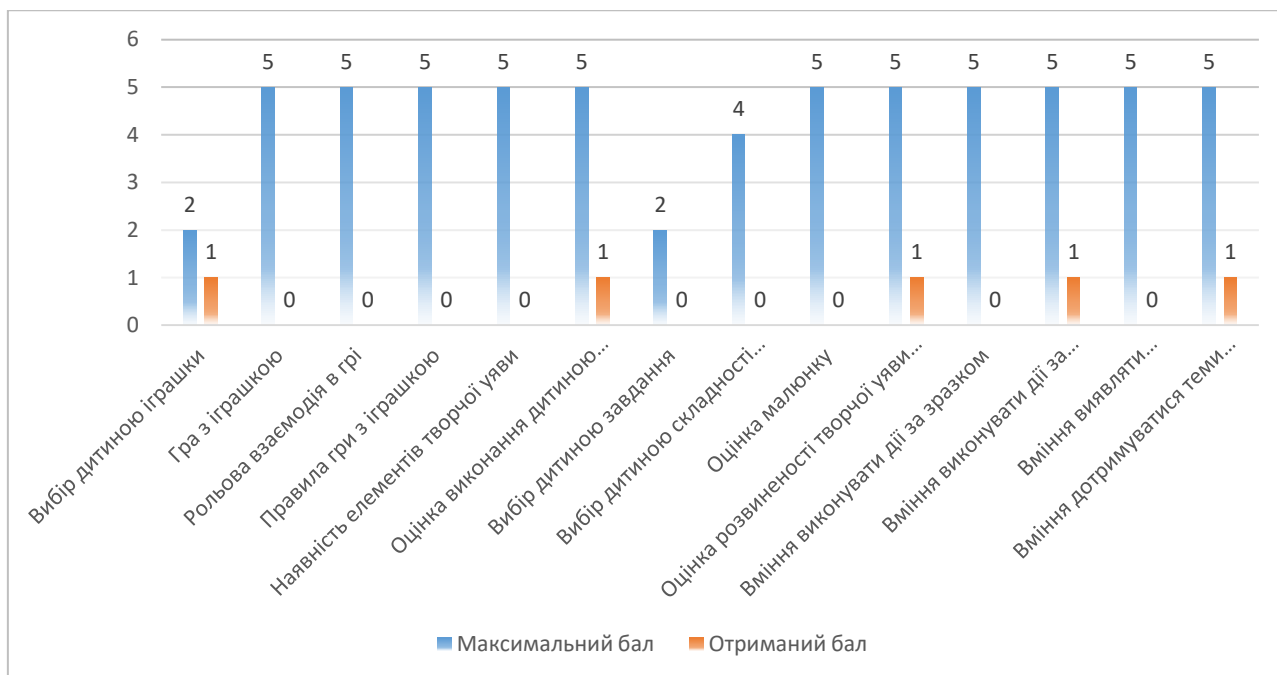

Рис. 21 Показники комплексної оцінки готовності до школи, Лев К.

Висновок. Наскрізні здатності, вміння та навички, які визначають готовність дитини до навчання у школі у Лева К. майже не сформовані. Рекомендовано провести індивідуальну роботу з дитиною, спрямовану на розвиток означених досягнень: здобуття досвіду ігрової діяльності, взаємодії з однолітками; вміння конструктивно взаємодіяти з дорослим; робити вибір; здатність створювати образи, оперувати в уяві; вміння виконувати дії за зразком та словесною інструкцією, виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі.

Приклад завдання для індивідуальної роботи з дитиною

Розглянь зображення. Розкажи, в які ігри грають діти. Подумай і скажи, ти любиш гратися – самостійно, або з іншими дітками. Назви імена дітей, з якими ти зазвичай граєшся. У які ігри ти любиш гратися зі своїми друзями? Уяви ситуацію, що тебе запросили в гру. Які твої дії:

- *запитаєш про правила гри і будеш їх дотримуватися;*
- *приєднаєшся до гри і будеш грати за тими правилами, які діти встановили;*
- *пропонуватимеш дітям свої правила;*
- *відійдеш і будеш гратися самостійно за своїми правилами;*

- образишся, бо тобі ці правила не підходять?

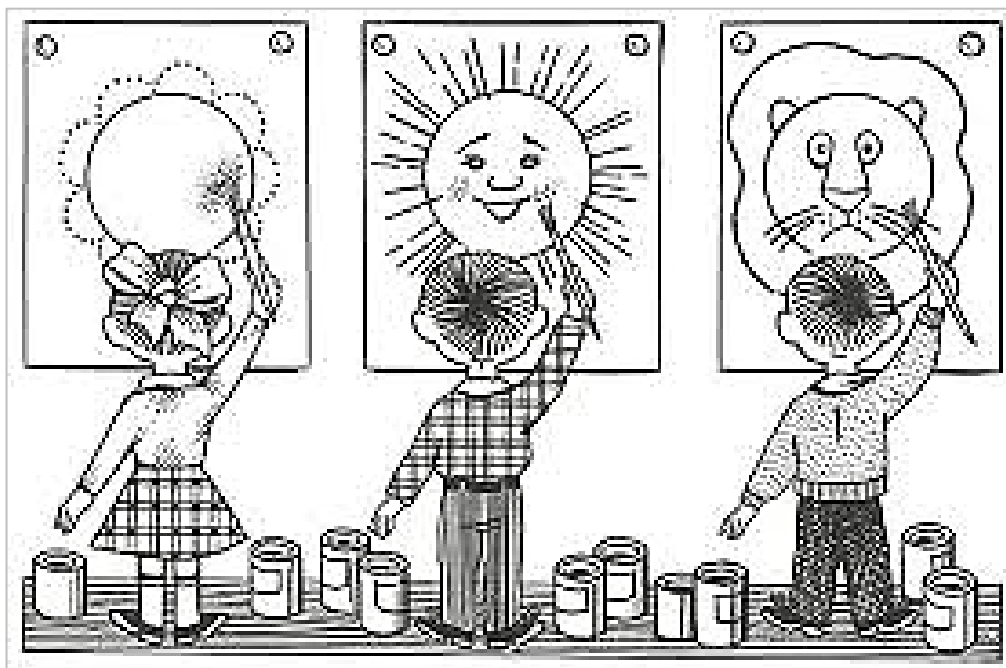

Рис. 22 Приклад малюнку до завдання «Домалюй фігуру»

У мене і в тебе на малюнку зображена геометрична фігура. Назви її. Так це коло. Давай, кожен з нас домалює фігуру так, щоб вийшов малюнок. Самостійно обері матеріали для домальовування. Починаємо малювати. (Виконання роботи дорослим і дитиною).

Я домалювала. Все, що я хотіла зобразити, я намалювала. Я повністю закінчила роботу. А ти? (розповідь дитини). Я хочу своє зображення включити в сюжет. Намалюю, як моїм м'ячиком граються діти. А який сюжет ти придумав зі своїм зображенням? (відповідь дитини). Давай це помалюємо. А зараз трішки порухаємося – пограємо разом в гру «Замри». Грати будемо так: на слова «танцюй» – треба під музику виконувати рухи, які показує ведучий, на слова «замри» – зупинитися і не рухатися. Важливо: уважно слухати музику і слова ведучого, точно виконувати рухи за його сигналом. Як треба грати, повтори правила¹¹. Дорослий виконує рухи разом з дитиною, заохочує і підбадьорює. По закінченні висловлює своє враження від спільної гри: «мені було весело і цікаво грати з тобою, ми так жваво рухалися, а потім швидко завмирили». Далі запитує, чи сподобалася їй гра, що саме, чи вдалося робити все так, як казав ведучий; обговорює з дитиною,

¹¹ Руханка «Замри». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7jE56v4-QU0>

що виходило добре, а у чому ще треба повправлятися; висловлює сподівання про те, що наступного разу вона постарасться і все вийде ще краще.

Наведені приклади надають можливість скласти уявлення щодо можливих варіантів проявів рівнів готовності дитини до навчання в школі, а також впливів на дитину з метою їх корегування. На основі аналізу рівнів сформованості критеріїв та показників, що свідчать про готовність до школи, розробляється програма індивідуальної розвивальної роботи з кожною дитиною. Якщо це зробити вчасно, наприклад, за пів року до початку навчання в школі, у дитини є шанс отримати своєчасну підтримку в розвитку необхідних якостей та властивостей, які виступають базовим підґрунтям для формування успішного переходу до нової провідної діяльності – учбової та благополучної адаптації до умов шкільного життя.

Сім'я як чинник майбутньої успішної адаптації дитини до умов шкільного життя

Дошкільне дитинство справедливо розглядається як період первинного становлення особистості. На етапі дошкільного дитинства розвивається самосвідомість, формується самооцінка, відбувається вибудовування ієрархії мотивів і їх супідрядність. Саме в дошкільні роки життя проглядається первинний обрис світогляду, окреслюється перша цілісна картина світу, вибудовується особистісна культура, в центрі якої – система ставлень дитини до себе, до інших і в цілому до світу. Важливо, що весь цей складний процес має свою логіку розвитку. І саме в цей період найбільш важливим на розвиток особистості дитини є вплив сім'ї, вплив існуючої в ній системи внутрішньо сімейних, а також батьківсько-дитячих відносин.

Сучасний соціокультурний простір значно підсилює актуальність проблеми соціальної адаптації дошкільника, психологічної готовності дитини до школи. Це виявляється, перш за все, в підвищенні вимог до сформованості вже у першокласника певних моделей соціальної поведінки, усвідомлення базової системи ціннісних орієнтацій, що вимагає сьогодні серйозного переосмислення задач виховання та соціалізації в період дошкільного дитинства.

Дорослі мають чітко усвідомлювати, чи достатньо готова дитина до активного включення в широкий соціальний простір, яким є сьогодні шкільне життя. Сучасна школа є серйозним випробуванням для першокласника. Щоразу підтверджує свою актуальність проблема визрівання соціальної компетентності у майбутніх школярів. Це і здатність орієнтуватись у нових обставинах; вибирати відповідний формат поведінки; відчувати свої можливості; здатність звернутись по допомогу; самому надати допомогу одноліткам, здатність до партнерської взаємодії, здатність уникати конфліктних ситуацій і утримання від агресії по відношенню до інших, оволодіння алгоритмом безпечних дій у разі проявів агресивної поведінки оточення.

Особливо важко для дитини цього віку дається соціально-особистісне навантаження, у порівнянні із навантаженням навчального процесу, з яким інтелектуальний розвиток більшості дітей справляється. При зміні соціальних умов діти - шестирічки виявляються значною мірою неадаптованими у різних планах, починаючи із сприйняття оточуючих людей, комунікації із дорослими.

Труднощі соціальної адаптації першокласника: постійно пригнічений настрій, часті простудні захворювання, загострення хронічних захворювань, негативно впливають на адаптацію до учіння. Саме в умовах сімейного спілкування є усі можливості забезпечити супровід процесу саморозвитку дитини, збереження при цьому права дитини відстоювати власну індивідуальність.

Осмислення особливої ролі сім'ї як чинника успішної адаптації дитини до умов шкільного життя та оптимізація пошуків ефективних способів взаємодії з батьками з метою гармонізації виховних впливів на дитину є ключовим аспектом Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку. У документі, зокрема, наголошується на надважливості формування культури відповідального батьківства та єдності виховного впливу сімейного та суспільного виховання, в основі якого має бути дитиноцентризм та особистісно орієнтований підхід. Сім'я є активним учасником освітнього процесу і у повній мірі несе відповідальність за якість життя, розвитку, виховання та освіти дитини. У Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція, 2021) зазначається важливість підтримки батьками комплексного підходу до цілісного розвитку особистості дитини відповідно визначених критеріїв в умовах родинного виховання. Нові вимоги стоять перед усіма учасниками освітнього процесу і потребують державної підтримки.

Ефективність сім'ї як основного чинника впливу на розвиток дитини визначається рівнем батьківської відповідальності, де вирішальну роль відіграють:

- ціннісні орієнтації батьків у вихованні дитини;

- рівень обізнаності батьків із закономірностями розвитку дитини;
- готовність та здатність будувати свої взаємини з дитиною у форматі суб'єкт-суб'єктних, партнерських взаємин.

Аналізуючи роль сім'ї у підготовці дитини до шкільного життя потрібно брати до уваги реальні показники рівня усвідомлення батьками потенціалу власної відповідальності за гармонійний та повноцінний розвиток дитини, розуміння змістового наповнення готовності дитини до шкільного життя; особистісних властивостей дитини, її потенційних можливостей; готовності дорослих до взаємодії із закладом дошкільної освіти; розуміння особливості спілкування дорослих з дитиною та реальних умов батьківського супроводу розвитку дитини. З цією метою використовується спеціально розроблений блок питань.

Запитання для опитування батьків

1. Чим особливим є для Вас цей навчальний рік?
2. Чи налаштовуєте Ви свою дитину на те, що цей рік є особливим?
3. Що Ви очікуєте від дитячого садка? На що б хотіли звернути увагу?
4. Над якими проблемами (питаннями) Ви маєте працювати у родинному колі? Чи потребуєте Ви допомоги (конкретно якої).
5. В чому, на Ваше переконання, полягає готовність дитини до шкільного життя?
6. Хто відповідає за готовність (за соціальну адаптацію) дитини до шкільного життя?
7. Яку інформацію під час зустрічі з вихователем (психологом) Ви б хотіли отримати?
8. Чи є для Вас корисними індивідуальні зустрічі з психолого-педагогічною службою?
9. Якою мовою Ви спілкуєтесь вдома? Знання державної мови: Ваше бачення?

У ході невимушеної розмови з батьками чітко визначаються рівні присутності почуття власної відповідальності за готовність дитини до шкільного життя:

- почуття повної відповідальності за готовність дитини до шкільного життя: навчання у дошкільному закладі як додаткова допомога, наявність різного роду бажань та готовності до їх здійснення;

- поверхове ставлення до проблеми підготовки до школи;
- власний досвід входження, адаптації до шкільного життя переважає у мотивації активних дій батьків у підготовці дитини до школи;

- вважають свою участь цілком адекватною, вбачаючи основну роль за дошкільним закладом;

- невпевненість, яка передається дітям, необґрунтована тривожність, вмотивована різними інформаційними джерелами: інформація про непомірні труднощі викликані сучасними вимогами Нової української школи;

- відсутність батьківської відповідальності за виховання дитини, байдуже ставлення до рівня якісних характеристик розвитку дитини, а відтак і готовності до шкільного життя; сім'ї з негативною соціальною ситуацією.

Отримана інформація дає можливість вчасно налагодити контакт дошкільного закладу освіти з родиною, вибудувати гармонійну взаємодію батьків із психолого-педагогічною службою, розробити графік фахових тематичних консультацій.

Робота психолога повинна відбуватись в індивідуальній формі із урахуванням можливості проведення консультацій у вранішні години (за домовленістю з батьками) а також із можливістю для батьків присутності на заняттях. Психологом мають бути розроблені рекомендації для спільних дидактичних вправ з дитиною в плані оптимізації готовності до учіння в школі і пам'ятка «Дошкільна зрілість: характеристика основних складників» з метою повторного ознайомлення зі смисловим наповненням поняття «дошкільної зрілості», яким дорослі мали керуватись у процесі допомоги

дитині. Такі заняття показують найбільшу ефективність у питанні осмислення батьками значимості свого супроводу процесу підготовки дитини до життя у широкому соціумі, у першу чергу. З метою спроби звернути увагу батьків на характер індивідуальних особливостей дитини, що слугуватиме злагодженню зусиль по супроводу та розвитку потенційних можливостей дитини, на заняття вихователя чи психолога запрошується група батьків. Перед початком заняття вихователь (психолог) проводить опитування дорослих, що використовується як засіб інформування, сконцентрування уваги батьків на певних закономірностях та особливостях становлення особистості дитини.

Спільні обговорення результатів таких занять мають на меті зосередити увагу дорослих на основних якісних новоутвореннях, які визначають психічну активність дитини як суб'єкта розвитку та подальшого саморозвитку і забезпечують легку адаптацію дитини до нового соціального статусу школяра.

Практика показала, що у дошкільних закладах, де робота з родиною ведеться із першого дня зарахування дитини до закладу, батьки майбутніх першокласників демонструють достатній рівень обізнаності з особливостями власної дитини, місцем її в колективі однолітків (рівень розвитку, характер самооцінки, поведінкові особливості у різних ситуаціях життя у групі дитсадка). У відповідь на отриману інформацію про проблеми адаптації дитини до шкільного життя дорослі самостійно визначають потребу у додатковій інформації щодо допомоги пов'язаної із попередженням можливих труднощів їхньої дитини, враховуючи її індивідуальні особливості.

Серед факторів впливу родинного середовища на дитину варто виділити ключові:

- предметно-практична діяльність;
- особистісне спілкування;
- сімейна гра.

Предметно-практична діяльність - *формує відповідальність, наполегливість, ініціативність* – це активне залучення дитини до внутрішньосімейного життя, це різні форми партнерської взаємодії у різних побутових справах разом з дорослими. Це потрібно робити регулярно, спеціально із виховною метою, з обов'язковою безпосередньою присутністю дитини при вирішенні сімейних питань. Привчати робити це не з примусу, а за власним бажанням як рівноцінного члена сім'ї, із осмисленням доцільності певних дій і водночас з правом дитини вибору власних способів дій. Маємо спеціально турбуватись про розширення змістового досвіду дитини у житті родини, збагачувати її ролі у різних життєвих справах. Паралельно вчимо дитину брати на себе відповідальність за свою ділянку роботи. На початку входження у навчальний процес здатність самотійно працювати над завданням є визначальною. Дорослий тут має бути другом-наставником, який емоційно підтримує вияв самотійності, наполегливості, допомагає проявити здатність долати труднощі, підсилює радість успіху.

Наявність та взаємодія одночасно двох протилежних та важливих батьківських місій (відповідальностей) як піклування за дитину та допомога дитині в опануванні навичками піклуватись про себе вимагає від дорослого прояв почуттів люблячого тата чи мами у поєднанні з психолого-педагогічною майстерністю та певним багажем знань. Така специфічна особливість відносин дорослого та дитини в психологічній науці називається амбівалентністю. Загалом фактор виховного впливу сімейного середовища на готовність старшого дошкільника до умов шкільного життя може мати як позитивний так і негативний характер. Позитивний вплив на особистість дитини полягає в тому, що ніхто, крім самих близьких для неї в сім'ї людей, не відноситься до дитини краще, не любить її сильніше і не піклується стільки про неї. Саме в родині дитина робить свої перші кроки, вона є невичерпним джерелом її життєвого досвіду, духовних сил, моральності. Сім'я для дошкільника це той маленький світ, в якому і проходить процес соціалізації, отримуються перші уроки життя. Лише в родині можна

забезпечити достатні умови для духовного та емоційного життя маленької особистості.

І разом з тим, ніякий інший соціальний інститут не може потенційно нанести стільки шкоди у вихованні дитини, скільки може зробити родина. З огляду на той факт, що період старшого дошкілля має визначальний вплив не тільки на успішність навчання в школі, але й на все подальше життя дитини, рівень відповідальності батьків за готовність дитини до шкільного життя є надвисоким.

Не менш важливим завданням є увага дорослих до стимулювання ініціативних творчих дій дитини. Ініціативність діти проявляють дуже рано, проте дорослі не завжди цінують її як важливе новоутворення та цінну для дитини властивість. Якщо ж поставитись до ініціативності відповідальніше – як до важливого компонента інтелектуальних здобутків старшого дошкільника, то саме у сімейному спілкуванні для цього широке розвивальне поле. Скажімо, у мовленнєвому спілкуванні батьків з дитиною завжди є можливість для запитань на кшталт «Як ти гадаєш, ...?», «Як би нам краще зробити?», «Щоб нам таке придумати, щоб бабусі було приємно?». При цьому щораз тактовно привчати дитину замислюватись над своєю відповіддю. Не оцінювати негативно поспішні фантазії, а спонукати подумати над своїм задумом: що саме дитина має на увазі; як це підходить до конкретної ситуації; що очікується у результаті тощо. Так поступово дитина і навчається включатись у реальну справу, зароджується здатність віднаходити різні варіанти розв'язання завдання, порівнювати їх, знаходячи найліпший. Дорослі пробуджують у дитини смак до власних рішень та розгадок як корисного вкладу у спільну справу, що допомагатиме дитині проявити себе як у груповій роботі, так і при виконанні самостійних завдань. Це значно розширює поле орієнтованості дошкільника у житті дорослих, в оточуючому світі. Так зароджується творча ініціатива. Розвивати її можна у будь якій діяльності: у бесідах за текстами художніх творів, переглянутих вистав, відвідуванні різних культурних заходів тощо. Для цього підходить різної

форми дитяча конструктивна діяльність та наявність відповідного супроводу дорослого (тата, мами, дідуся, бабусі).

Розвиток творчої самостійності допоможе дитині впоратись із напруженням та почуттям безпорадності при відсутності додаткової уваги вчителя, зосередитись на власній роботі, уникнувши різного роду бурхливих емоційних сплесків. Саме такі реакції у першокласника прискорюють загальну втомлюваність і виснажують нервову систему дитини.

Дорослим слід звернути увагу на те, як дитина реагує на невдачі, як сприймає свої помилки, як реагує на зауваження, інформацію від дорослого про свої помилки. Найголовніше, що має дитина почути від дорослого це те, що помилятисть – це нормальна ситуація в житті кожної людини, яка хоче чогось навчитися. Найдієвішим уроком для дитини буде демонстрація дорослими власного прикладу реагування на свої помилки. Не соромтесь розказувати дитині про ваші ситуації з дитинства. У процесі виконання будь якої спільної роботи проговоріть з дитиною відповідний момент: виявіть власну помилку, пошукайте разом алгоритм виправлення помилки, дайте дитині можливість підтримати вас. Емоційна реакція дорослого на помилку є для дитини прикладом своєрідного ланцюжка дій на майбутнє у подібній ситуації.

Батьки мають допомогти дитині спокійно, самостійно виправляти свої помилки. Вироблення відповідної реакції на певну стресову ситуації вимагає терпіння, часу і розуміння як з боку дорослих, так і дитини.

Виконуючи якусь спільну справу разом із дитиною слід звернути увагу на вироблення у дитини важливої звички доводити кожну справу до завершення.

Алгоритм дії: яким був наш задум; що ми робили (як); наш результат («Ми молодці!»).

Дитина завжди повинна почути оцінку своєї роботи, підтримку, мотивацію до подальших дій. Це підтримує у дитини віру у свої сили.

Наступного разу дитина не буде боятись обирати завдання із зірочкою, бо віритиме у свої сили і вашу підтримку.

Слід зауважити, що у форматі суб'єкт-суб'єктної комунікації дитини та відповідальних і люблячих батьків, дитина має широкі межі свободи. Дорослі зреалізують супровід користування цією свободою, дбаючи про поглиблення у дитини почуття відповідальності за свої дії та вчинки. Тоді відбувається не авторитарний нагляд та контроль, а саме виховуюче спілкування. В умовах сімейного виховання старший дошкільних опановує розумною, позитивною свободою. З переходом дитини у широкий соціум, яким і є шкільне життя, така сформована властивість особистості допоможе дитині правильно вибудовувати стосунки як з однолітками, так і з дорослими. Зокрема, допоможе передбачати можливі наслідки тих чи інших намірів, задуманих планів, ситуацій, що виникатимуть.

Важливим є дотримання в родині, де зростає дитина, певного порядку співжиття кожним із членів родини. Якщо це правильно продемонструвати дитині і надати відповідне тлумачення важливості присутності такого порядку, як саме він покращує наше життя – дитина легко прийме, засвоїть і буде надалі дотримуватись як звичного правила життя. Саме з організованості дитини у дрібницях побутового співжиття, у різних своїх дитячих справах, розвагах, у спільних із дорослими діях і започатковується довільність дитячої поведінки – самокерування власними діями у відповідності до певних правил і норм. Виробляється звичка обмірковувати правила, вимоги, слухати і чути пояснення дорослого, приймати їх і керуватись ними у своїй діяльності. У дитини формується готовність сприймати наявність правил, кордонів (заборон чи обмежень) у житті та давати адекватну реакцію, здатність розуміти та дотримуватись визначених кимось правил. Все це виховує у дитини внутрішню відповідальність за свої ще дитячі обіцянки, дії. Якщо дитина приходить у дитячий колектив (дошкільного закладу, студії, школи) із позитивними задатками

самоорганізації, він стане тим розвивальним середовищем, де її формування буде успішно продовжуватись.

Особистісне спілкування – формує ціннісні орієнтації, емоції, морально-етичні уявлення, емпатійні переживання. Це особистісні бесіди дорослих (мами, тата, дідуся) з дитиною.

Одна з найбільших проблем на сьогодні – різке зниження емпатійності загалом у суспільстві, у підростаючого покоління, у дошкільників зокрема, що є однією із загроз зародження у дітей *емоційної глухоти* як нездатність відчувати емоції, низька сенситивність щодо емоційно-психічних станів іншої особистості, пригнічення емоцій, відсутність потреби в емоційному включенні у спілкування, замкненість і байдужість.

Педагогічна майстерність дорослих полягає у гармонійному поєднанні процесів спілкування та виховання, яке б створювало сприятливі умови для розвитку дитини. Спілкування з дитиною має вибудовуватись на принципах ставлення до дитини, як до самоцінності, на основі любові та осмисленої власної відповідальності, проявляючи до дитини максимальне терпіння, прагнення розуміння та співучасті у дитячій діяльності. Це вільне суб'єкт-суб'єктне спілкування. Надана дитині свобода дій у партнерській співпраці з люблячим дорослим стає осмисленою та мотивованою поривами добра, корисної активності, що є сприятливим ґрунтом для соціального розвитку особистості дитини. Важливим є не контроль з боку люблячих батьків, а супровід процесу саморозвитку дитини, збереження при цьому права дитини відстоювати власну індивідуальність. У форматі такого вільного спілкування батьків з дитиною створюються умови для вільного, розкутого вияву особливостей дитини у відповідності до соціально значимих цінностей співжиття. Відносини в родині формують основу для ставлення дитини до оточуючого світу. Це має бути не ситуативно штучно створена, а природня любляча атмосфера родини, де відчувається взаємоповага і діти приймають участь у обговоренні важливих питань, де значимим є голос і дорослих, і дітей, враховуються інтереси кожного. Для дитини важливо чути і відчувати

(обов'язкова наявність обидвох!), що її люблять завжди. Відчуття захищеності та підтримки, яке панує вдома є мотивуючим фактором для самореалізації дитини, її активного розвитку а також дієвим стимулом для самоосвіти та самовиховання самих батьків. Дуже важливо, щоб у родині із однаковою повагою і інтересом ставились до успіхів, досягнень на професійному рівні чи навчанні як дорослих, так і дітей, підтримували у складні моменти випробувань. Такий підхід навчає дитину з повагою ставитись до професійної зайнятості дорослих, стимулює інтерес до навчання.

Специфіка батьківсько-дитячих відносин проявляється у підвищеній емоційній значущості як для дитини, так і для батьків. Своєю поведінкою дорослий створює для дитини модель емоційних станів та відчуттів, приклади емоційного ставлення до близьких дорослих, до родини, а згодом і до інших людей.

У процесі суб'єкт-суб'єктної комунікації щедро насиченій емоційно-безпосередніми контактами зароджуються емоційно-сміслові відчуття, ставлення дитини, уявлення про себе і навколишній світ, про способи взаємодії з ним. Для дитини така комунікація має бути джерелом позитивних емоцій, ресурсних станів та відчуттів. Максимально насичуючи процес взаємодії з дитиною ціннісними смислами та емпатійними діями дорослі тим самим формують гармонію почуттів, мислення та уяви дитини. Важливо створювати ситуації, де дитина вчиться думати про «щастя», відчувати і оберігати те, що викликає у неї позитивні емоції. Вплив сім'ї у цих процесах важко переоцінити.

Сімейна гра – формує уяву, активність, творчу ініціативу, самостійність, партнерську взаємодію. Спільна гра дорослого і дитини з визначеними правилами дій учасників, які вмотивовані спільним бажанням грати в цю гру є природною соціальною ситуацією взаємодії, де реально діють загальні норми соціальної моралі, соціальні уявлення щодо поведінки людини, яка є і бажаною, і обов'язковою. Водночас включається і так звана

особистісна моральність, як індивідуалізоване втілення в поведінку дитини цінностей соціальної поведінки. І саме емоційна вмотивованість дитини на спільну гру спонукає до згармонізованості цих двох «типів» моральної поведінки.

Сімейна гра це безцінний досвід діалогу рівних суб'єктів (дитина і дорослий) і неоціненна школа як для дошкільнят так і для самих дорослих. Дорослий, беручи на себе певну роль у дитячій грі, підкоряючись дитині у її задумі, має можливість продемонструвати змістовне наповнення своєї ролі. Для дитини це чудовий урок для наслідування та моделювання нових рольових дій. Дуже часто батьками до кінця не усвідомлюється необхідність набуття дошкільником сімейного досвіду соціальних ролей. У звичних умовах внутрішньо сімейного спілкування створюються найкращі можливості для розкриття дитині власних ціннісних орієнтацій у взаєминах зі світом.

Найперше, що є важливим у будь якій сімейній грі - це момент спільної згоди на гру, де кожен суб'єкт має право голосу; вибір самої гри, коли у кожного є свої уподобання; вибір ведучого (якщо гра того вимагає) тощо. Спільна гра допомагає формувати у дитини навички поведінки, ставлення до людей, манеру спілкування з людьми різного віку, статі, навички комунікації одразу з двома та більше учасниками.

Варто додати, що такі сімейні ігри дають можливість зрозуміти і навчитись виробляти здатність зважати на особливості індивідуальних характерних ознак учасників взаємодії: коли грають молодші братик чи сестричка, старенька бабуся, дідусь, який має проблеми зору чи слуху тощо. Дорослі мають нагоду продемонструвати у реальних обставинах, як має узгоджуватись повага до партнера і дотримання правил гри і як співрадіти переможцю і підтримати того, хто потерпів поразку. Активна участь у сімейних іграх вчить дитину вмінню боротися, достойно вигравати та програвати, здатність витримувати неочікуване розчарування. Для дорослих є важливим уважно відстежити помилкові дії дитини, зрозуміти причину її

хібних кроків і обов'язково у спокійній формі індивідуально з дитиною виконати «роботу над помилками». Це має орієнтувати дитину на самовдосконалення, зміцнення самооцінки та самоствавлення. Дуже добре, якщо такі спільні ігрові моменти в родинному колі стануть доброю традицією. Це створюватиме найкращу розвивальну ситуацію, в якій дитина в природних умовах мимовільно привласнюватиме базові ціннісні орієнтації співжиття: добро, чесність, співчуття, емпатію, толерантність. І хоч ми говоримо про базові ціннісні орієнтації, але у кожному конкретному випадку вони тісно пов'язані із бажаннями, потребами, інтересами і уподобаннями самих дорослих. Це посилює вимоги до внутрішньої культури дорослих і піднімає рівень відповідальності родини за формування якісної основи ціннісної орієнтації дошкільника, яка би сприяла протидії негативним впливам соціального оточення. Морально-ціннісна складова розвитку дитини визначає її позицію у світі, ставлення до оточуючого середовища, до соціуму, до самої себе. Це є основою до усвідомлення дитиною себе як суб'єкта оточуючого життя, що і визначатиме її суб'єктну активність у процесі учіння. Морально-ціннісна складова має бути цільовим вектором системи виховання у сім'ї.

Важливо, щоб у процесі підбору самих ігор були враховані вік, уподобання дитини, її захоплення, особливості розвитку, здібності, доцільність. Гра має зацікавити дитину, захопити, що тільки сприятиме розвитку, формуючи у дитини позитивне ставлення до навчання. Особливої уваги потребує питання якості та безпеки ігор.

Ще на етапі підготовки дитини до дитячого садка необхідно посилювати роботу у напрямку осмислення дитиною своїх досягнень. Мова йде про період активного прагнення дитини «бути як дорослий», намагання виконувати все з мотивацією «я сам». Дорослі мають підтримувати такі прагнення стати дорослим емоційним підтвердженням свого схвалення дитячих досягнень: «Як ти гарно все зробив, навіть краще за мене! Я тобою пишаюсь.»

Особливо важливим є наявність у подібних ситуаціях власного прикладу дорослих що створює правильну розвивальну ситуацію.

Дошкільний вік є важливим сенситивним періодом психічного розвитку дитини, коли закладається центральний стержень внутрішнього світу, приходить розуміння і прийняття цілого спектру простих і водночас глибоких емоцій радості, щастя, суму, злості.

Вироблення у дитини навичок розпізнавання і регулювання як позитивних, так і негативних емоцій відбувається за сприятливої соціальної ситуації розвитку в умовах виховання в сім'ї. Для реалізації цього процесу необхідне спілкування дитини з дорослими, які в достатній мірі володіють культурою і здатні передати накопичений емоційний досвід. Саме у форматі суб'єкт-суб'єктної комунікації дорослого з дитиною активно взаємодіють всі чинники емоційно-чуттєвої сфери дошкільника. Це і є оптимальною соціальною ситуацією для оволодіння дитиною мовою почуттів як засобом взаємодії з оточуючими.

Дитині достатньо важко адекватно оцінити як свій стан, так і стан оточуючих, визначити емоції. Такі вміння потребують спеціального розвитку. Навчаючи дитину замислюватись над своїм внутрішнім самовідчуттям у різні моменти спокою, гри, бурхливої суперечки чи навіть сварки спонукаємо до спроб описувати свої емоції словами, аналізувати вираз обличчя, позу, жести, називати почуття, передавати кольором у своїх малюнках, чути ноти щастя у музиці. Долучаючи до активного словника дитини назви емоцій (моральних почуттів) наповнюємо їх конкретним змістом, прикладами із власного життя. Слушним приводом для бесіди (аналізу) можуть стати сторінки прочитаних книжок, ситуації із життя героїв спільно переглянутого мультфільму чи реалії сімейних прогулянок та подорожей. Даючи можливість дитині спокійно і вільно висловлювати свої відчуття, своє розуміння, ставлення до героя чи ситуації, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, ми вчимо дитину розуміти і перейматись емоційним станом близького дорослого. Встановлюючи відкриті довірчі батьківсько-

дитячі взаємини з позиції терпеливості та взаємоповаги, ми поступово формуємо у дитини здатність до емпатії, співчуття, уміння відчутти стан іншої людини, поставити себе на її місце у тій чи іншій ситуації. Дитина вчиться керувати своїми емоціями. Вдосконалюючи усвідомлення власного емоційного стану у різних життєвих ситуаціях дитина збагачує досвід вирішення емоційних проблем, виявляючи емпатію на основі емоційного передбачення наслідків своїх вчинків для інших. Розвиваючи емоції, які впливають на характер і ефективність процесу спілкування, дитина набуває навиків встановлення і продовження контакту в певних конкретних ситуаціях. Це допоможе дитині звести до мінімуму різні негативні моменти на етапі входження у новий шкільний колектив, налагодити процес комунікації з однолітками, дорослими.

Навчання у школі передбачає виконання певного роду завдань разом із кимось, у команді. До цього дитину треба готувати: навиком комунікації, робота у колективі. Небажання працювати з кимось не є недоліком, а є індивідуальною особливістю. Є діти, які полюбляють гратись самотійно, що потрібно сприймати саме як характерну особливість – схильність до усамітнення. Брати це до уваги у роботі з такою дитиною. Бажано про таку особливість проговорити на консультації з психологом (вихователем, вчителем).

Результати дослідження питання успішної адаптації дитини до умов шкільного життя виокремлюють емоційну сферу як одну з проблем сучасної сім'ї, що гальмують процес підготовки дитини до шкільного життя. Лише 13,9 % з числа опитаних батьків майбутніх першокласників вважають емоційний аспект важливою складовою готовності дитини до шкільного життя.

Недостатня увага до особистісних проблем (емоційної сфери) дитини а також негативний характер досвіду перших емоційних стосунків може бути причиною частих проявів агресії у дітей дошкільного віку, тривожності, що може призводити до порушень емоційної сфери. Так зустрічаються діти з

вираженими внутрішньо-особистісними конфліктами (відсутність емоційної децентрації), діти з міжособистісними конфліктами (відсутність емоційної синтонії), діти як із внутрішньо особистісними, так і з міжособистісними конфліктами (відсутність емоційної саморегуляції). Діти з такими проблемами прийшовши до школи та зіткнувшись з першою ж конфліктною ситуацією замикаються в собі, що веде до відчуження, проявів асоціальної поведінки та негативно впливає на навчальний процес.

Індивідуальні бесіди з дорослими виявили обмеженість уявлень про власну дитину: як дитина сприймає кожен нову ситуацію для себе (як у садку, так і за межами); як проявляє свою ініціативу у групі та чи проявляє взагалі; як обирає друзів, налагоджує нові контакти; поведінка дитини у конфліктній ситуації; улюблений мультфільм, іграшка в групі; ким хоче бути на Святі ялинки. Безліч важливих дрібниць, які і складають емоційний світ дитини, залишаються поза увагою відповідальних батьків.

Наявне обмеження позаситуативно-особистісного спілкування гальмує процес пізнання дитиною соціального світу людей, заважає формуванню навичок соціальної поведінки, усвідомленого ставлення до себе як до особистості, усвідомлення своєї ролі у полі комунікації з іншими людьми. Дитина повністю залежить від свого емоційного стану, що в свою чергу ускладнює вибудову комунікації із соціумом. Тоді як лише емоційно самодостатня дитина здатна сконцентрувати увагу на змістовому наповненні нової діяльності. Навіть мінімальний відсоток негативу, зауваження чи просто непорозуміння здатне ввести дитину в стан тривожності та дискомфорту.

Гармонійні позитивно емоційно наповнені суб'єкт-суб'єктні відносини мають не змушувати, а заохочувати дитину до активного пізнання, бажання рухатись вперед. Саме такі стосунки допоможуть дорослому зрозуміти індивідуальний початковий рівень можливостей власної дитини, обрати відповідний формат взаємодії, навчити дитину спокійно реагувати на зауваження дорослого, адекватно аналізувати власні помилки. Отриманий у

родині досвід взаємодії має допомагати дитині поступово ставати більш впевненою у собі і загалом відповідати програмі розвитку самої дитини.

Важливою складовою базису особистісної культури є мовленнєвий розвиток. Мова – є основою духовної сили народу, проявом індивідуальної культури особистості. Лише достатній рівень мовленнєвих досягнень забезпечує дитині успішну реалізацію своєї соціальної та інтелектуальної активності. Варто зауважити, що пріоритетними завданнями гуманітарної політики держави, зокрема, Стратегії національно-патріотичного виховання (від 18 травня 2019 року № 286/2019) є розвиток національної самосвідомості, етнічної ідентичності підростаючого покоління, ціннісного ставлення до рідної та державної мови.

Розвиток мовлення є складним психічним процесом, що обумовлюється характером спілкування дитини з оточуючим світом. І потенціал комунікативно-мовленнєвих здібностей у кожної дитини суто індивідуальний. Наукою доведена пряма закономірність результативності засвоєння дитиною рідної мови від рівня розвиваючого потенціалу мовного середовища, у якому вона виховується. Брак уваги до процесу розвитку мови дитини, неправильна мова оточуючих справляє негативний вплив на мовленнєвий і психічний розвиток дитини, на різні форми її діяльності, на спілкування дитини як з дорослими, так і з однолітками. Відставання у розвитку мовлення дитини 6 річного віку гальмує її загальний розвиток у часовому еквіваленті на 3 роки. Мовні звички, дефекти, закладені в дитинстві мають високу стійкість і дуже важко піддаються корекції. Сім'я є важливим чинником в процесі формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього школяра. Лише активне залучення дитини за ініціативи дорослого до діалогічного спілкування, створення сприятливої комунікативної атмосфери в сім'ї сприяє розвитку її мовлення.

Тому вдосконалення мовної культури сучасної сім'ї є одним із завдань педагогічної освіти. Початкова мовна практика дитини проходить шляхом наслідування мови дорослих. Поступово у дитини розвивається здатність

відчувати та розуміти різні інтонації голосу дорослого, відтінки його емоційного настрою. У процесі щоденної комунікації: вдома, на прогулянці, в магазині, дорогою до дому дорослий має змогу збагачувати словниковий запас дитини називаючи об'єкти, дії, відповідні їх ознаки чи властивості, підбираючи узагальнюючі слова. Дитина отримує нові знання розвиваючи навик мовного спілкування, понятійне мислення, здатність до узагальнення отриманої інформації. Наповнюючи словник дитини, дорослі підтримують цікавість та формують відповідальне ставлення до семантики слова, уміння надавати йому точну емоційну характеристику, стимулюємо бажання дитини використовувати отримані знання та уміння для більш точного висловлення своїх думок та бажань.

У дошкільному віці у дитини формується особистісне ставлення до рідної мови та використання її у різних сферах діяльності, що у подальшому і визначатиме ступінь внутрішньої готовності особистості до збереження та утвердження цінностей української культури. Знання державної мови відкриває дитині шлях до усвідомлення своєї національної самоідентифікації, пізнання себе членом великої української родини, формування національної свідомості, самоствавлення, виховує любов до рідного дому, своєї країни, рідного слова та традицій, сприяє гармонійному становленню особистості.

Активно наповнюючи процес родинної комунікації мовленнєвими формами звертання, правильних назв предметів побуту, дії, власних назв із бажаним коротким доповненням історії походження того чи іншого слова та демонструючи правила мовленнєвого етикету, дорослі тим самим формують культуру спілкування, пробуджуючи інтерес до рідної мови та збереження національних традицій. Любов до слова, його мелодики розвивається із знайомства з малими фольклорними формами: загадок, приказок, колискових, щедрівок, а також поезій та дитячих пісень. Доброю традицією можуть стати родинні співи: розучування українських народних пісень формує у дитини відчуття рідної мови, розкриває мелодику і красу українського слова, пробуджує глибинні почуття. Родинні співи це ще одна

забута форма родинної педагогіки. Дитина чує рідну мову, вчиться відчувати її, вчиться говорити рідною мовою. Так прищеплюється любов до рідної мови.

Читання казок розвиває фантазію дитини, інтелект, мотивує допитливість, стимулює прояв емоційних реакцій, бажань, ресурсних рефлексій, наповнює внутрішній світ дитини новими відтінками.

Читання вголос має вагомий вплив на формування емоційної сфери, розвиваючи світ почуттів дитини, створюючи сприятливий ґрунт для оволодіння рідною мовою. Батьківське читання створює міцні емоційні зв'язки між дорослим і дитиною, які стають внутрішнім джерелом тепла і підтримки для дитини на усе життя. Читання вголос вчить дитину уважно слухати і чути дорослого, що стає важливим фактором успішного учіння вже з перших днів школи. Для дорослого важливо підтримати бажання дитини (або ж ініціювати самому) до спільного обговорення прочитаного. Під час розмови звертаємо увагу на те, як дитина будує речення (складні, поширені, розповідні). виправляти мовні (помилки вимови) помилки слід дуже коректно. Читання вголос є хорошою сімейною традицією яка прищеплює любов до книги, процесу читання, вчить читати, формує особистість.

Чуття мови, відчуття естетичної насолоди, здатність свої почуття передавати словами формується на основі мовленнєвого досвіду, який дитина отримує завдяки своїй активній мовленнєвій поведінці у різних видах діяльності і є важливим фактором для отримання мовних знань та формування мовної компетенції майбутнього школяра.

З 80 % батьків, які виявляють бажання всебічного розвитку своїх майбутніх першокласників – 58 % батьків виявляють занепокоєння проблемами з логічним мисленням, з логічним зв'язним мовленням. Навчання в садку здійснюється виключно державною мовою (із залученням викладачів англійської мови), проте: 75 % з числа опитаних дорослих зазначили, що не спілкуються державною мовою вдома, з яких 20 % -

бажають говорити українською, але на заваді цьому відсутність достатніх умінь та навичок.

Вивчення рідної мови, як засобу пізнання і спілкування розпочинається з раннього дитинства в сім'ї, серед рідних і близьких людей. Вже у старшому дошкільному віці дитина має практично засвоїти норми рідної мови, вільно спілкуватись. Для цього вона повинна чути від дорослих, перш за все від батьків, правильну літературну мову. Кожне слово, речення дорослого має бути чітким і значимим для дитини.

Час перед початком навчання у школі варто використати для довершення вироблення необхідних дитині здатностей (компетентностей), вмінь, навичок. Перед індивідуальною консультацією з батьками пропонуємо провести з дитиною заняття, де будуть підібрані саме ті завдання, що вимагають певних умінь, над якими саме потрібно попрацювати. Це може бути робота із сюжетною картинкою. Присутність батьків на занятті є обов'язковою.

Завдання для дитини.

Розглянь картинку. Розкажи, що тут відбулось? Як ти думаєш, що було перед цим? Що буде далі, як гадаєш?

На основі того, з якими труднощами зустрінеться дитина, створюючи розповідь, дорослі роблять висновки про рівень сформованості комунікативних здібностей, зв'язного мовлення, образного мислення.

Перед завершенням перебування у ЗДО є доцільним підведення підсумків по формуванню дошкільної зрілості у кожного випускника. Обстеження рівня розвитку дітей старшого дошкільного віку та готовності до шкільного життя проводиться відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Ознайомлення з отриманими результатами має відбуватись в індивідуальному порядку окремо з кожною родиною.

Обговорення з батьками процесу діяльності дитини має стати поштовхом до моделювання співпраці батьків з дитиною з метою вдосконалення відміченого блоку умінь і компетентностей майбутнього

школяра. Бажано розробити комплекс спеціальних вправ, завдань, творчих ідей як підказку для батьків для продуктивної роботи з дитиною влітку. Консультуючи кожну родину психолог радить у якому режимі варто працювати з конкретною дитиною, на що звернути особливу увагу. Переважна більшість батьків налаштовані на взаємодію із психолого-педагогічною службою: для них важливо чути як про успіхи своєї дитини, так і про труднощі, покроковий розбір кожної ситуації і дієвий та зрозумілий алгоритм вирішення проблеми. І ключовим у цій співпраці має стати індивідуальний підхід та зворотній зв'язок. Створення атмосфери взаєморозуміння та довіри сприятиме роботі, направленій на усвідомлення вікових особливостей та можливостей дитини старшого дошкільного віку, актуалізацію знань стосовно проблеми готовності дитини до умов шкільного життя, обговоренню ключових методів та форм роботи з дітьми в умовах сім'ї. Завдання психолого-педагогічної служби - допомогти сучасним батькам оволодіти способами створення соціального простору в сім'ї, де б дитина отримала можливість вибудовувати суб'єкт-суб'єктні стосунки з найближчим оточенням.

Окремої уваги потребують сім'ї, чії діти з різних причин не відвідують дитячий садок. У системі дошкільної освіти напрацьовано арсенал різних форм та методів з такими родинами. Є необхідність проаналізувати цей досвід відібравши те, що допоможе взяти під опіку психолого-педагогічної служби кожну родину, що готує дитину до школи сама. Сьогодні одним із пріоритетних завдань освіти є відродження психолого-педагогічного патронату сімей, що вимагають особливої уваги. У роботі з такими родинами мова йде про суто індивідуальний підхід. Уніфікованою може бути лише інформація щодо наповнення поняття дошкільної зрілості та критеріїв готовності дитини до шкільного життя. Позитивно зарекомендували себе підготовчі курси для старших дошкільників у форматі малочисельних груп, що дає можливість реалізувати індивідуальний підхід. Бажано організовувати таку роботу із початку навчального року перед школою, що дасть можливість

виявити необхідність у наданні вузькоспеціальної допомоги окремим дітям (логопеда, зокрема). Доцільним є присутність батьків під час проведення таких занять: дорослі отримують дієвий зразок роботи з дитиною в умовах реальної навчальної ситуації. Практика відповідних занять з дітьми у літній період перед школою не є бажаною (як виняток).

Узагальнюючи висновки щодо ролі сім'ї як чинника успішної адаптації дитини до умов шкільного життя підкреслимо визначення неперевершеної сутності сімейного виховання. Сімейне виховання розглядається як активна особистісно-перетворювальна взаємодія батьків або осіб, що їх замінюють, членів сім'ї та дітей. Процес їх співбуття реалізується через створення сімейного середовища, спілкування, господарської і дозвілєвої діяльності шляхом реалізації актуальних мотивів, потреб і соціальних очікувань, духовного збагачення, утвердження і вироблення нових сімейних цінностей, набуття життєвої компетентності, виховного та соціального досвіду кожного члена родини. Зростаючі потреби майбутнього школяра привносять зміни у функціонування, ролі, взаємовідносини та обов'язки батьків та дітей, демонструють не тільки зростання дитини, але й зростання сім'ї.

ПІСЛЯМОВА

Науковцями лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України проведено прикладне дослідження «Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи» (2021-2023 рр.), в якому надано сучасну інтерпретацію феномену «готовність дитини до навчання у школі», визначено його складові компоненти на основі компетентнісного та цілісного підходу до оцінки досягнень, які набуті дитиною протягом дошкільного періоду. Обґрунтовано та здійснено оновлення системи оцінювання готовності дитини до систематичного навчання у школі на засадах розуміння компетентнісного підходу в освіті, в якому першочергового значення набуває оцінка характеру та способів мислення, поглядів, цінностей та особистісних якостей. Обґрунтовано методологічний та методично виважений підхід до експрес-діагностики якостей, що забезпечують дитині успішність переходу від дошкільної до початкової освіти, в якому передбачено врахування нових, доведених психологічною наукою аспектів готовності, як то готовність дитини взаємодіяти з навколишнім світом, здатність до ціннісної регуляції дій у пізнавальній та соціальній активності тощо. Розуміючи перспективність, як визначення пріоритетних ліній підготовки дітей дошкільного віку до школи, які б максимально враховували потреби початкової школи в готовності дитини до володіння новою, провідною в молодшому шкільному віці навчальною діяльністю, творчим характером цієї діяльності, вільним проявом психічних новоутворень даного періоду, подальшим соціальним розвитком у нових для них соціальних ролях учнів, тощо, співробітники лабораторії психології дошкільника представили не тільки інструментарій оцінювання стану готовності дитини до школи, але й методичні рекомендації до психолого-педагогічного супроводу дитини на етапі переходу від дошкільної до початкової освіти.

Психолого-педагогічний супровід визначається, як сукупність підходів, змісту, форм, методів і пролонгованих у часі практичних заходів, що

забезпечують процеси розвитку та освіти особистості. До завдань психологічного супроводу відносять створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і виховання дітей; відстеження результатів психологічного розвитку дітей (учнів) на різних етапах навчання; збереження і зміцнення психічного здоров'я дітей (учнів); створення сприятливого психологічного клімату в дитячому (учнівському) і педагогічному колективах; консультативна, інформаційна, психологічна підтримка дітей в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти (школи) тощо.

Підтверджено пріоритетні напрями психологічної підготовки дітей до школи в умовах сьогодення:

- тісна взаємодія сім'ї, родини та дошкільних закладів;
- визнання дитини суб'єктом освітнього процесу, сприяння її вільному, творчому розвитку;
- формування комунікативних умінь, стимулювання пізнавальної активності;
- розробка індивідуалізованих програм психолого-педагогічного супроводу та підтримки розвитку дитини на етапі переходу від дошкільної до початкової освіти;
- якісна підготовка педагогів до роботи в умовах реформування української школи та принципів організації життєдіяльності дітей сьомого року життя у початковій школі зі збереженням особливостей та надбань дошкільного віку у процесах початкового навчання з урахуванням вимог сучасного інформатизованого, глобалізованого світового простору.

Тезаурус

Визначення	Джерело
<p>Базовий компонент дошкільної освіти – державний стандарт, що визначає вимоги до обов’язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 (7) років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти.</p>	<p>Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) / під наук. керівн. Т.О. Піроженко. Київ, 2021, 37 с. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini</p>
<p>Базові якості старших дошкільників – сукупність особистісних якостей (активність, самостійність, ініціативність, спостережливість, креативність, відповідальність, справедливість, чуйність, шанобливе ставлення до людей різного віку) дитини, що закладаються в дошкільному дитинстві і забезпечують прояв її активності в природному і соціальному оточенні.</p>	<p>Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) / під наук. керівн. Т.О. Піроженко. Київ, 2021, 37 с. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini</p>
<p>Відносини суб’єкт-суб’єктні - міжособистісна педагогічна взаємодія, що реалізує базову потребу дитини в залученні її до соціуму і культури суспільства на основі рівноправного партнерства з учителем (викладачем), характеризує готовність суб’єктів виховання до взаєморозуміння і взаємоповаги у процесі спілкування і діяльності.</p>	<p>Кремень В. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. URL: http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4159/1/</p>
<p>Гра – форма діяльності в умовних ситуаціях, яка спрямована на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, який зафіксовано у соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури. У грі, як особливому виді суспільної практики, відтворюються норми людського життя й діяльності, а також інтелектуальний, емоційний і моральний розвиток особистості. У дітей дошкільного віку гра є провідним видом діяльності. Гра – найважливіша діяльність для соціалізації дитини, через яку дитина долучається до світу культури в цілому і до людських відносин.</p>	<p>Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; (голов. ред. В. Кремень. 2 – ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.</p>

<p>Гра сюжетно-рольова – творча гра дошкільників, яка має самостійний/самодіяльний, творчий, колективний характер. Вона служить механізмом переведення набутих знань про оточуючий світ в досвід активної самореалізації дитини. Сюжетно-рольова гра акумулює механізми та правила організації діяльності, визначає її зміст та форму проведення, визначає розвиток всіх психологічних надбань дитини упродовж дошкільного життя. Гра є важливим засобом та маркером соціалізації дитини, оскільки відтворює стосунки між людьми, демонструє інтерес до різних соціальних ролей, які відтворюються у змісті гри та правилах взаємодії з однолітками.</p>	<p>Ігрова діяльність дошкільника: старший дошкільний вік /Піроженко Т.О., Карасьова К.В. Київ : Генеза, 2014. 96 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).</p> <p>Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік /Піроженко Т.О. та ін. Київ : Генеза, 2016. 88 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).</p> <p>URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710102</p>
<p>Готовність дитини до шкільного навчання – це стан потенційних і тому ідеальних можливостей дитини, які завдяки сформованим на даний час якостям дошкільної зрілості (див. дошкільна зрілість) реалізуються в актуальні та реальні можливості дитини. Готовність до шкільного навчання — сукупність психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до нової провідної діяльності – учбової і формується завдяки систематично організованому шкільному навчанню. Г. не є природженою, вона виникає в результаті певного досвіду людини, що базується на формуванні її позитивного відношення до вибраної діяльності, усвідомленні мотивів та потреб в них, об’єктивації її предмету та способів взаємодії з ним.</p>	<p>Піроженко Т., Карабаєва І., Соловійова Л., Хартман О. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української школи. <i>Психологічний часопис</i>. 2022. № 8 (2), С. 18–32. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728782</p>
<p>Діяльність – особлива форма активного ставлення людини до зовнішнього світу, яка виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети; її зміст-доцільні зміни і перетворення в собі і навколишній дійсності. У процесі цього ставлення відбувається виникнення</p>	<p>Енциклопедія освіти /Нац. акад. пед. наук України; (голов. ред. В. Кремень. 2 – ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.</p>

<p>психічного образу та його втілення в об'єкті, а також реалізація суб'єктом своїх ставлень з навколишньою реальністю.</p>	
<p>Дошкільна зрілість – це найвищий для певного віку поріг розвитку, ступінь його повноти. Д.з. визначається рівнем сформованості всіх психічних процесів та якостей особистості, які забезпечують дитині успішний перехід до нової ситуації систематично організованого шкільного навчання, в якому дитина активно оволодіває новою роллю учня, успішно виконує нові задачі та функції, що передбачені новою учбовою діяльністю. Сформованість емоційних процесів надає дитині можливість виявити свій стан, настрій, розвинути та проявити пізнавальні, етичні та естетичні емоції; сформованість когнітивних процесів надає дитині можливість пізнавати світ та бути активним суб'єктом пізнання (функціонування всіх когнітивних процесів сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви); сформованість вольових процесів надає дитині якісно нову можливість довільної регуляції поведінки та діяльності та характеризує нову ступінь розвитку психічних процесів – довільність. Д.з. психологічних досягнень дитини передбачає здатність дитини проявити особистісну активність у всіх специфічно дитячих видах діяльності – грі, пізнавальній, художньо – образній (малювання, ліпка, аплікація, конструювання, спів, слухання музики, хореографічні рухи, танці, інсценізація) як на репродуктивному(за зразком) так і на творчому рівнях.</p>	<p>Піроженко Т.О. <i>Психолог дошкілья</i>. 2011. № 12. С.3-7.</p>
<p>Дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуально психологічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини моральних норм, набуття необхідного життєвого досвіду.</p>	<p>Енциклопедія освіти /Нац. акад. пед. наук України; (голов. ред. В. Кремень. 2 – ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.</p>

<p>Дошкільна освіта є обов'язковим первинним складником системи безперервної освіти в Україні.</p>	
<p>Емпатія – здатність людини розуміти почуття, потреби інших. Нині її трактують також як чутливе сприйняття події, природи, мистецтва; афектив. зв'язок з іншими, відчуття стану ін. особи чи групи; властивість (рису) психотерапевта. Термін запропонував амер. психолог Е.-Б. Тітченер. У сх. філософії її розуміють як служіння ін. людям, духов. і морал. ідеал, у зх. – прототипом сучас. поняття «Е.» був термін «симпатія», що в трактуванні стоїків означав духовну спорідненість, співчуття один одному. Е. передбачає переживання суб'єктом почуттів, властивих певній особі, шляхом ототожнення себе з нею.</p>	<p>Емпатія / М.А. Андрейчин, А.М. Гудима. <i>Енциклопедія Сучасної України</i> / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: https://esu.com.ua/article-17853</p>
<p>Емоційне збіднення (афективна тупість) - недостатність або втрата афективного відгуку, бідність емоційних виявів, байдужність, душевна холодність.</p>	<p>Варій М. Й. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2007. 968 с. URL:http://www.info-library.com.ua/books-text-4971.html</p>
<p>Емоційна культура - рівень розвитку емоцій, що передбачає емоційну чутливість та відповідальність за свої переживання перед собою й оточуючими. Е.к. це вихованість емоцій.</p>	<p>Психологічний словник. /авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергеєнкова ; ред. Н.А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с. URL:https://docplayer.net/82924448</p>
<p>Життєва компетентність – система, у якій науковці виокремлюють п'ять підсистем: 1) науково-теоретичні знання (про світ, закони життя, про себе); 2) практичні знання (життєва мудрість, знання норм поведінки), уміння і навички: практичне застосування знань, норм поведінки; 3) життєтворчі здібності: аналітичні, прогностичні, поведінкові; 4) життєвий досвід: індивідуальний (усвідомлений, неусвідомлений), досвід інших людей (творче використання, наслідування); 5) життєві досягнення: особисте щастя, соціальний статус, самореалізація (Л. В. Сохань).</p>	<p>Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад.: Л.М. Михайлова, О.В. Пагава, О.В. Проніна. За заг. ред. Л.М. Михайлової. Сєверодонецьк, 2020, 194 с. URL:https://znayshov.com/FR/6090/196.pdf</p>

<p>Зона найближчого розвитку – це характеристика певного стану розвитку, коли дитина проявляє здатність до зміни своїх знань, вмінь та навичок і тим демонструє здатність піднятися на вищий ступінь розвитку за допомогою дорослого або у співдружності з ним. З.н.р. спрямована на присвоєння соціального досвіду пізнання і перетворення світу, що включає оволодіння культурними способами зовнішніх, предметних і розумових дій. Шляхом наслідування в співробітництві і під керівництвом дорослого у дитини відбувається становлення дій, вмінь, навичок, яких вона не була спроможна зробити самостійно і не проявляла в межах індивідуальної діяльності. Завдяки взаємодії з іншою людиною, спільно – розділеним формам в різних видах діяльності дитина набуває досвіду виконувати дії (предметні, образотворчі, інтелектуальні), які сформовані людством на шляху культурно-історичного розвитку.</p>	<p>Піроженко Т.О. <i>Психолог дошкілля</i>. 2011. № 12. С.3-7.</p>
<p>Ігрова діяльність – провідна діяльність дитини дошкільного віку, що реалізує її потребу щодо соціальної компетенції, продуктом якої є сам її процес. І. д. – універсальний і незмінний засіб підготовки дітей до школи, різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми. Вона є свого роду дитячим моделюванням соціальних відносин. При вмілому і правильному керівництві з боку дорослих ігрова діяльність формує емоційну, моральну та інтелектуальну сферу дитини, розвиває її уяву, сприяє фізичному вдосконаленню, виховує у дітей волю до дії та здатність до гальмування. Гра дитини – це не проста згадка про пережите, а й творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і розбудова з них нової дійсності, що відповідає запитам та бажанням самої</p>	<p>Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; (голов. ред. В. Кремень. 2 – ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.</p> <p>Карабаєва І.І., Савінова Н.В. Моніторинг якості дошкільної освіти: кваліметричний підхід до оцінки розвитку дитини Київ: ТОВ «МЦФР-Україна», 2016. 184 с.</p> <p>URL:http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/5699</p>

дитини.	
<p>Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Особливо важливою є індивідуальна освітня траєкторія особистості на етапі підготовки дітей до школи, оскільки передбачає врахування суб'єктивних та об'єктивних обставин організації освітнього простору, суспільно-педагогічних детермінант.</p>	<p>Закон України «Про освіту». URL: http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/</p>
<p>Ключові компетентності – загальні здібності й уміння (психологічні, когнітивні, соціально – особистісні, інформаційні, комунікативні), що дають змогу особі розуміти ситуацію, досягати успіху в особистісному і професійному житті, набувати соціальної самостійності та забезпечувати ефективну професійну й міжособистісну взаємодію.</p>	<p>Енциклопедія освіти /Нац. акад. пед. наук України; (голов. ред. В. Кремень. 2 – ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021.</p>
<p>Ключові компетентності дитини старшого дошкільного віку – рухова, здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально-громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована) та ін.</p>	<p>Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) / під наук. керівн. Т.О. Піроженко. Київ, 2021, 37 с. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini</p>

<p>Компетентності дитини старшого дошкільного віку – результат дошкільної освіти та особистісне надбання, відображає систему взаємопов’язаних компонентів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини: - емоційно-ціннісного ставлення, - сформованості знань; - здатності та навичок до активного, творчого впровадження набутого досвіду, тобто до регуляції досягнень, поведінки, діяльності.</p>	<p>Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) / під наук. керівн. Т.О. Піроженко. Київ, 2021, 37 с. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkil-na-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini</p>
<p>Компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. К.п. є концептуальним орієнтиром освіти та шляхом її оновлення на всіх ланках (дошкільної, загальної середньої, вищої) К.п. утверджує сучасну пріоритетність по відношенню до знанневого підходу в освіті та демонструє спрямованість на комплексне засвоєння знань, умінь, навичок, та, головне, способів їх впровадження у практичній діяльності, завдяки яким особистість як суб’єкт навчання, успішно реалізує та самопрезентує свої наміри, бажання, цілі, завдання, цінності. В такий спосіб к.п. в освіті забезпечує умови для збереження цілісності особистості в єдності розвитку її емоцій, інтелекту, вольової регуляції поведінки і діяльності та розвитку духовних надбань.</p>	<p>Піроженко Т., Карабаєва І., Соловійова Л., Хартман О. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української школи. <i>Психологічний часопис</i>. 2022. № 8 (2), С. 18–32. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728782</p>
<p>Комунікація – змістовна сутність соціальної взаємодії характеризує структуру міжособистісних і ділових зв’язків між людьми, особливості обміну інформацією у людському спілкуванні.</p>	<p>Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київ. область): Домбровська Я.М., 2016. 473с. URL: http://ephshair.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/</p>
<p>Креативність – передумова творчості, творчих можливостей дітей, потенційна здібність до різнобічного мислення, почуттів та дій. Креативність сприймається як синонім творчої</p>	<p>Карабаєва І.І. Уява як показник особистісного та творчого становлення дитини дошкільного віку. <i>Практичний психолог: дитячий садок</i>. 2015. №</p>

<p>активності, що представляє собою індивідуальну траєкторією психічного розвитку дитини, її інтегральну якість, яка проявляється у її: спрямованості, що характеризується домінуванням допитливості, прагненням до пізнання; здібностях до подолання стереотипів; характері, як системі її ставлень і поведінки. Креативність можна розглядати як основу продуктивного розвитку дитини, як потенціал, що забезпечує її ріст, властивий в тій чи іншій мірі кожній дитині. І як результат – її творчість – рівень оволодіння соціальним досвідом, що характеризується самостійним вибором направленості діяльності дошкільника, вмінням створювати новий продукт. (Е. Торренс)</p>	<p>11. С. 4–10. URL: http://psiholog-shkola-detsad.blogspot.com/2016/01/2015.html</p>
<p>Наступність – універсальна педагогічна категорія, в якій відображається взаємоузгодженість, взаємопов’язаність суміжних ступенів, етапів педагогічної діяльності, чим і забезпечується цілісність освітнього простору. Сутність наступності трактується як подальший розвиток знань, умінь і навичок, у процесі якого набуті знання, вступаючи у нові зв’язки, засвоюються свідомо, закріплюються і зміцнюються.</p>	<p>Фадєєва Т.О. Наступність між дошкільним та початковим навчанням. Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2002. 226 с. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/5569/5452</p>
<p>Навчання – цілеспрямований процес взаємодії вчителя і учнів, в ході якого здійснюється передача суспільно – історичного досвіду.</p>	<p>Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2009. 112с. URL: https://kloomba.com/o/zabrockiy-mm-osnovi-vkovo-psiholog-26705013/</p>
<p>Навчальна діяльність – це цілеспрямована й упорядкована сукупність дій, прийомів і операцій, що забезпечують мотиваційну й активну включеність суб’єктів діяльності в організований дорослими процес навчання; особлива форма активності особистості, спрямована на засвоєння</p>	<p>Педагогічна інноватика: термінологічний словник / авт. кол. за заг. ред. О.І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я.М., 2019. 384 с. URL : http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream</p>

<p>(присвоєння) соціального досвіду пізнання і перетворення світу, що включає оволодіння культурними способами зовнішніх, предметних і розумових дій.</p>	<p>m/handle/8989898989/4571/</p>
<p>Нова українська школа – концепція розвитку повної загальної середньої освіти, запропонована Міністерством освіти і науки України у 2016 році. У Концепції йдеться про формування нової школи, побудованої на принципах демократизму, дитиноцентризму, гуманізму, відповідальності, компетентнісному та аксіологічному підходах, поваги до кожного учасника освітнього процесу.</p>	<p>Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад.: Л.М. Михайлова, О.В. Пагава, О.В. Проніна. За заг. ред. Л.М. Михайлової. Северодонецьк, 2020. 194 с.</p> <p>URL:https://znayshov.com/FR/6090/196.pdf</p>
<p>Партнерська взаємодія - об'єднання зусиль різних суб'єктів (соціальних партнерів) заради спільно визначених цілей, формою якої є рівноправне спілкування суб'єктів дій, які пристосовуються один до одного з метою (спільного) пошуку шляхів розв'язання певних проблем чи реалізації нових можливостей</p>	<p>Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 листопада 2018 р., м. Ніжин) / За заг. ред. С.О. Борисюк та О.В. Лісовця. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 188 с.</p> <p>URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2018/psyconf.pdf</p>
<p>Перспективність – це визначення пріоритетних ліній підготовки дітей дошкільного віку до школи, які б максимально враховували потреби початкової школи в готовності дитини до володіння новою, провідною в молодшому шкільному віці навчальною діяльністю, творчим характером цієї діяльності, вільним проявом психічних новоутворень даного періоду, подальшим соціальним розвитком у нових для них соціальних ролях учнів, способи діяльності тощо.</p>	<p>Косенко Ю.М. Сучасні погляди на проблему наступності дошкільної і початкової освіти. <i>Актуальні проблеми науки та освіти</i> : зб. наук.-практ. конф. викладачів МДУ / за заг. ред. К.В. Балабанова. Маріуполь : МДУ, 2016.</p>
<p>Пріоритетні напрями психологічної підготовки дітей до школи в умовах сьогодення: тісна взаємодія сім'ї, родини та дошкільних закладів; визнання дитини суб'єктом навчального процесу, сприяння її вільному, творчому розвитку; формування</p>	<p>Піроженко Т., Карабаєва І., Соловійова Л., Хартман О. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української</p>

<p>комунікативних умінь, стимулювання пізнавальної активності; розробка індивідуалізованих програм для підготовки до школи; якісна підготовка педагогів до роботи з пропедевтики початкового навчання з урахуванням вимог сучасного інформатизованого, глобалізованого світового простору.</p>	<p>школи. <i>Психологічний часопис</i>. 2022. № 8 (2), С. 18–32. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728782</p>
<p>Психолого – педагогічний супровід – сукупність підходів, змісту, форм, методів і пролонгованих у часі практичних заходів, що забезпечують процеси розвитку та освіти особистості. До завдань психологічного супроводу відносять створення соціально – психологічних умов для успішного навчання і виховання дітей; відстеження результатів психологічного розвитку учнів (дітей) на різних етапах навчання; збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів (дітей); створення сприятливого психологічного клімату в учнівському (дитячому) і педагогічному колективах; консультативна, інформаційна, психологічна підтримка дітей в освітньому середовищі (школи) тощо.</p>	<p>Енциклопедія освіти /Нац. акад. пед. наук України; (голов. ред. В. Кремень. 2 – ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.</p>
<p>Психологічний клімат сім'ї - це стійкий емоційний настрій, результат особливостей і якості взаємостосунків членів сім'ї. Психологічний клімат сім'ї може змінюватись і залежати від її членів. Він може бути сприятливим, несприятливим (конфлікти, сварки, знервованість), суперечливим (повна злагода або сварки). Характерні ознаки сприятливого сімейного мікроклімату – згуртованість членів сім'ї, доброзичливість, почуття захищеності, терпимість, взаємна повага, взаємодопомога, чуйність, співчуття, прагнення допомагати один одному, співпереживання, відповідальність за сім'ю та кожного її члена. Велике значення для психологічного клімату має внутрісімейне спілкування.</p>	<p>Педагогіка сімейного виховання: навчальний посібник. /Л.М. Маценко. Вид. 2- ге, доп., перероб. Київ : НАКККіМ, 2011. 310 с.</p> <p>URL: https://pidru4niki.com/81719/pedagogika/komunikativna_funktsiya_psihologichniy_klimat_simyi</p>
<p>Провідна діяльність – тип діяльності, який розв'язує протиріччя віку, розгортає соціальну ситуацію розвитку, створює</p>	<p>Соловйова Л.І. <i>Практичний психолог: дитячий садок</i>. 2016. №9. С. 14-22. URL :</p>

найліпші умови для розвитку психічних процесів.	http://217.76.201.203/cgi-bin/irbis64r_17/
<p>Провідний вид діяльності – вид діяльності, у якому відбувається виокремлення наступних видів діяльності, формування та ускладнення психічних процесів, особистісне зростання людини. У дошкільному дитинстві провідним видом діяльності визначено сюжетно-рольову гру, тому що в ній розвиваються психічні процеси дитини та проявляються такі новоутворення дошкільного віку, як розвиток знаково-символічної функції, активної уяви, засвоєння структури самостійного виду діяльності, привласнення суспільної поведінки, опанування нормами партнерської взаємодії, становлення елементів довільної поведінки.</p>	<p>Ігрова діяльність дошкільника: старший дошкільний вік /Піроженко Т.О., Карасьова К.В. Київ : Генеза, 2014. 96 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).</p> <p>Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік /Піроженко Т.О. та ін. Київ : Генеза, 2016. 88 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).</p> <p>URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710102</p>
<p>Регулятивний компонент діяльності – змістовний компонент діяльності, який характеризує можливості дитини активно реалізувати набутий досвід у діяльності, керувати своєю поведінкою; один з критеріїв комплексної оцінки готовності дитини до шкільного життя. Показники прояву регулятивного компоненту діяльності дитини 6-7 років: - вміння виконувати дії за зразком; - вміння виконувати дії за словесною інструкцією (дотримуватися правил гри та взаємин, власного задуму); - вміння виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети, готовність долати труднощі.</p>	<p>Соловійова Л.І. Регулятивний компонент діяльності у складі критеріїв комплексної оцінки готовності дитини до шкільного життя. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2021. № 36 (2). С. 99–104. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728782</p>
<p>Регуляція довільна – здатність дитини свідомо керувати своїми рухами, діями (посилювати чи гальмувати їх) та поведінкою в цілому і досягати значущих цілей в різних видах діяльності.</p>	<p>Соловійова Л.І. Регулятивний компонент діяльності у складі критеріїв комплексної оцінки готовності дитини до шкільного життя. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2021. № 36 (2). С. 99–104. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728782</p>
<p>Сімейне виховання – виховання дітей, що здійснюється батьками або особами, які їх замінюють (родичі, опікуни). Варіанти</p>	<p>Енциклопедія освіти /Нац. акад. пед. наук України; (голов. ред. В. Кремень. 2 – ге вид., допов.</p>

<p>визначеності сутності сімейного виховання – активна особистісно – перетворювальна взаємодія батьків або осіб, що їх замінюють, членів сім'ї та дітей, а також між дітьми у процесі їх співбуття у сімейному середовищі, спілкування, господарської і дозвілєвої діяльності шляхом реалізації актуальних мотивів – потреб і соціальних очікувань, духовного збагачення, утвердження і вироблення нових сімейних цінностей, набуття життєвої компетентності, виховного та соціального досвіду.(Т. Алексеєнко)</p>	<p>та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.</p>
<p>Спілкування — складна взаємодія людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, належності тощо.</p>	<p>Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київ. область): Домбровська Я.М., 2016. 473с. URL: http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2580/</p>
<p>Творча уява – вміння уявити собі те, чого не існує в дійсності: створення нових образів, уявлень, які потім втілюються у грі, малюванні, ліпленні, конструюванні, аплікації, розповідях, віршованих творах тощо.</p>	<p>Ігрова діяльність дошкільника: старший дошкільний вік /Піроженко Т.О., Карасьова К.В. Київ : Генеза, 2014. 96 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).</p> <p>Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік /Піроженко Т.О. та ін. Київ : Генеза, 2016. 88 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»). URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710102</p>
<p>Творчість дитяча – створення дитиною суб'єктивно нового (значущого для неї) продукту – малюнка, конструкції, гри, оповідання, створення невідомих раніше деталей, що по-новому характеризують створюваний образ: різних варіантів зображень, ситуацій, рухів, характеристик героїв, інших дій; застосування засвоєних раніше способів зображення або засобів виразності у новій ситуації; прояв ініціативи в усьому. це</p>	<p>Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А. М. Гончаренко. Київ : Світич, 2009. 208 с. URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3406</p>

<p>також процес створення образів з казки, оповідання, гри-драматизації, у малюванні, конструюванні, пошук у ході діяльності способів, шляхів розв'язання завдань. При цьому основними етапами творчого процесу дитини є: виникнення відчуття неясності чогось (поява проблеми); виникнення низки запитань, уточнень; виділення значущих для успішного розв'язування проблеми елементів; усвідомлення, розуміння проблеми; формування гіпотези; пошук і знаходження розв'язку.</p>	
<p>Усвідомлене батьківство - взаємодія батьків чи осіб, які їх замінюють, між собою, з іншими членами сім'ї, включаючи дітей, результатом якої є створення найбільш сприятливих умов для повноцінного, гармонійного особистісного і соціального розвитку дитини на всіх етапах її життя.</p>	<p>Біла І.М. Відповідальне батьківство: соціально-психологічні аспекти : підручник. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 159. URL : http://www.psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2020/4_2020.pdf</p>
<p>Уява – один з важливих психічних процесів, що безпосередньо входить у будь-який творчий процес людини на всіх етапах її життя та забезпечує засвоєння різних форм людської культури в онтогенезі.</p>	<p>Ігрова діяльність дошкільника: старший дошкільний вік /Піроженко Т.О., Карасьова К.В. Київ : Генеза, 2014. 96 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).</p> <p>Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік /Піроженко Т.О. та ін. Київ : Генеза, 2016. 88 с. (Серія «Настільна книжка вихователя»).</p> <p>URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710102</p>

Рекомендована література

1. Державний стандарт дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
3. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Київ, 2021. 58 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>.
5. Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Соловійова Л.І., Хартман О.Ю. Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи : методичні рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 36 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/735298/>
6. Піроженко Т., Карабаєва І., Соловійова Л., & Хартман О. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української школи. *Психологічний часопис*. 2022. № 8 (2), С. 18–32. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2022.8.2.2>. <http://lib.iitta.gov.ua/732153/>
7. Піроженко Т., Карабаєва І., Соловійова Л., & Хартман О. Якісна та кількісна характеристика готовності старших дошкільників до навчання у школі. *Психологічний часопис*. 2023. № 9 (1), С. 41–49. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.1.4>, <http://lib.iitta.gov.ua/735121/>
8. Про затвердження Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-18#Text>
9. Соловійова Л.І. Регулятивний компонент діяльності у складі критеріїв комплексної оцінки готовності дитини до шкільного життя. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2021. № 36 (2). С. 99–104. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728782>
10. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>

Відомості про авторів

ПРОЖЕНКО Тамара Олександрівна - завідувач лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України.

КАРАБАЄВА Ірина Іванівна - старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник.

СОЛОВЙОВА Людмила Іванівна - старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук.

ХАРТМАН Олена Юріївна - старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук.

ФЕДОРЧУК Олена Іванівна - науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

ТОКАРЄВА Людмила Дмитрівна – науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Навчальне видання

**ДОШКІЛЬНИК:
КРОК У ШКІЛЬНЕ ЖИТТЯ**

Навчально-методичний посібник

Авторська редакція

Ум. друк. арк. 6,2

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
01033, м. Київ, вул. Паньківська 2;
тел./факс: (044) 288-33-20

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
№ 6418 від 03.10.2018 р.